

Fra
Vallekilde Folkehøjskole

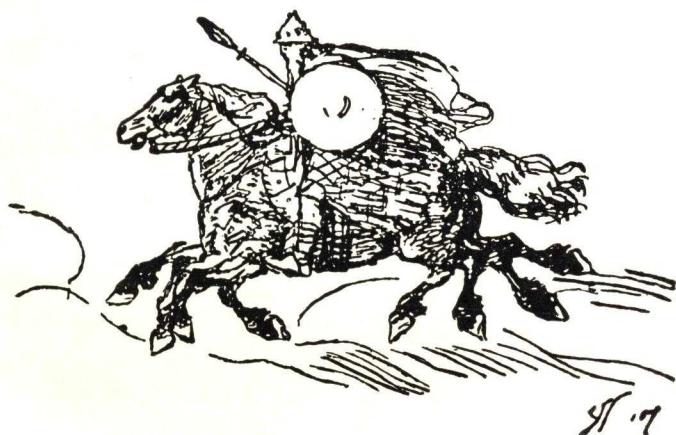
45

Udgivet af Selevforeningen
1938

FRA VALLEKILDE FOLKEHØJSKOLE

45

UDGIVET AF ELEVFORENINGEN
1938

Ejvind Christensen
KØBENHAVN

Folkehøjskolens sangbog.

Dens forudsætninger, lidt om dens historie og indhold.

I et stavnsbåndsskuespil fra denne sommer siger grev Reventlow: »Og I digtere, Baggesen, I må synge jeres sange, så I får hele folket til at synge med.« Den varm-hjertede bondeven, Ludvig Reventlow, så vel som hans ældre, store broder var lige så ivrig for bondens oplysning og åndelige udvikling som for hans sociale frigørelse. Men når bonden havde nået sin ret, og når han gennem en levende oplysning havde fået sans for menneskeværd og menneskeforpligtelse, så skulde folkesangen lyde som et normalt og skønt udtryk for livet i Danmark.

Godt et halvt hundrede år efter bondefrigørelsen priser Grundtvig i sin »Fugle-Vise« det store frigørelsesværk. Han minder om støtten på Vesterbro:

Der står en sten på Vesterbro,
det er en ære-støtte
for hjertet, som i kongebo
ved bondens lænker blødte.

Men:

At løst er nu hans trællebånd,
kan sten dog ej bevise,
men *skjaldesang* med liv og ånd,
som bondelæber prise.

Den levende sang i folkemunde finder digteren med rette at være et slående tegn på et frigjort og vågent menneskeliv. Historiens vidnesbyrd synes også at understrege, at enhver art menneskelig vækkelse i det sidste hundrede år har hørt sammen med sang, salmesang eller folkelig sang — ganske vist med meget skiftende tone.

Vi kan godt straks fra begyndelsen indrømme, at sangen kan misbruges; der kan ikke mindst gøres utidig brug af den. Når man på et missionshotel fra den særlige stue, hvor morgenandagten holdes, slår dørene op til restaurationslokalet, så synes mange, som ellers elsker salmer og sange, at det er en anmasselse, som utvivlsomt gør mere skade end gavn. Men grundtvigske folk har næppe heller kunnet sige sig fri for sangens misbrug. De gjorde på sine steder sangen til en død tradition. Der kunde være en underlig træg stemning over en sådan traditionsbelastet, grundtvigiansk syngende kreds. Morten Pontoppidan kaldte det »sangens slendrian«. Han siger: »Det er jo et ret almindeligt fænomen, at folk ikke gider tage deres sangbøger med til møderne, hvorfor valget af sange sædvanlig må begrænses til det repertoire, som folk kan udenad. Og det er ikke særlig stort. Det er »Altid frejdig« og måske et par til. Men i hvert fald »Altid frejdig«. Den er sådanne steder næsten selvagt som slutningssang og ender vel med også at blive begyndelsessang. Og hvis så folk deraf virkelig *blev* frejdige! Men — man kan undertiden blive noget tvivlende med hensyn til, hvorvidt disse »afsungne« sangbogsnumre overhovedet *har* nogen sjælelig virkning — ja, hvorvidt det egentlig er tilsigtet, at de skal have det, eller om de ikke egentlig blot afsynges, fordi det nu engang hører sig sådan til, og så folk ellers ikke ved, at nu begynder forestillingen, og nu må de ind i salen og tage plads.« Fra friluftsmøderne ved erfarne folk, at sangen på sine steder, undertiden ledsaget af et skingrende

trutorkester, blev ikke brugt som en sindets forberedelse til at høre, eller fordi man havde glæde ved at synge, eller fordi man vilde have noget udtrykt med sangen; men sangen blev simpelt hen brugt som en alarmklokke. Pontoppidan tilføjer dog formildende, at de anførte beske ord ikke er så forskrækkelig alvorlig ment, navnlig må de da slet ikke opfattes som en almindelig karakteristik af sangen i Danmark. Pontoppidan vidste bedre besked. Men det står alligevel fast, at hr. slendrian er en alt for hyppig gæst, hvor der indbydes til sang. Der er grund til for hver enkelt af os at eftertænke, hvad der kan gøres for at ændre den tilstand.

Men foreløbig tilbage til udgangspunktet. Grundtvig så i den levende sang i folkemunde det redeligste tegn på et frigjort og vågent menneskeliv; ikke en mindestøtte, ikke skønne taler om bondefrigørelsen, ikke en Bellahøj-udstilling, men levende sang i hjerter og munde. Jeg skrev før, at det sidste hundrede års danske historie synes at underbygge den påstand.

Det er værd at undersøge det spørgsmål: hvornår begyndte egentlig den folkelige sang i Danmark? Salme-sangen er et område for sig, som vi i denne forbindelse ikke tænker på; den har sin egen, ældgamle historie. Folkevisen har også sin egen, mærkelige historie. Egentlig folkesang har den jo aldrig været. Det er troligt, at salmen og folkevisen er vor mange århundredgamle sangkilde, hvorfra den nyere tids folkesang udspringer. Men hvornår kom den frem? Man sang ikke ved Holbergs frie foredrag om England i begyndelsen af 1700-tallet, ej heller ved Henrik Steffens berømte forelæsninger i begyndelsen af 1800-tallet. Den kom først frem på folkets tunge i år for hundrede år siden. Den 20. juni 1838, på 50-årsdagen for stavnsbåndets løsning, holdt Grundtvig på Borchs kollegium det første af de 51 berømte foredrag, som siden blev udgivet i bogform under

titlen »Mands Minde«. Man sang ikke ved de 33 første foredrag, og det var heller ikke meningen, man skulde have gjort det ved de følgende. Man kunde godt have sunget, for folkesangen var født i digterens sind. Alle-rede i det 4. foredrag sagde Grundtvig: »Jeg tør påstå, Danmark vilde føle sig ti gange så lykkeligt som nu — altså også i grunden være det — når blot alle de dejlige, nydanske viser, der myldrede frem fra Thårups »Høst-gildet« til Ingemanns »Holger Danske«, *ikke blot som nu stod på papiret, enten aldrig sungne eller dog kun en gang til stads . . .*, men havde genlydt i alle vore skoler . . . og i alle vore marker og skove.« Mange herlige folkesange havde digterne skænket os. For nylig havde Grundtvig givet os en af de kosteligste perler: »Moders navn er en himmelsk lyd«. Men sangene stod kun på papiret, eller de blev højst brugt som koncertnumre; de var ikke kommen i folkets hjerte og munde. Men så skete det. Den 17. oktober 1838 talte Grundtvig om de skæbne-svangre år for vort folk 1807—14. Stemningen blandt tilhørerne havde under de tidligere foredrag ofte været stærkt bevæget. Denne aften blev den så stærk, at den måtte have luft. Da Grundtvig hin aften sluttede sit foredrag og gik ned fra talerstolen, sad tilhørerne en stund stille og dybt grebne.

C. J. Brandt, som var mellem tilhørerne den aften, skriver dagen efter i et brev til sine forældre: »Dog — når man ikke selv har hørt det, kan man vanskeligt forestille sig, hvorledes et kraftigt ord kan virke, og hvorledes hele stemningen af denne tale virkede. Der blev dødsstille, da han havde endt, indtil en stemme (Fr. Barfods) opfordrede til at synge »Villemoes«, hvortil Weyse i vinter har sat en dejlig melodi. Efter nogle minutters ængstelig dødsstille begyndte Th. Fenger, og hvem der kendte den, istemmede den højtidelige, næsten melankolske melodi. O, nej, fader, moder, I hørte det ikke, I kan

ikke forstå mig! Et sådant øjeblik er mere værd end år. Der stod han den gamle skjald, hvem verden spottede og hånede, fordi han ej vilde knæle for dens afguder, hvem få kendte, mange miskendte, dér stod han, mellem en brændende ynglingeskare, der ved hans fod havde lyttet til hans ord, måske udkåret til at afbetale fædrelandets gæld til ham, og hørte sit herlige kvad genlyde fra hundrede læber. . . . En tåre glinsede i hans milde øje, og en sten måtte man have været for at have været udeltagende ved at skue denne scene. Da det sidste vers var sunget, steg han atter op på kathederet: »Jeg takker Dem, og ret fryder det mig, fordi jeg ser, at end er de tider ikke forbi, da heltenes minde lever på tungen og i hjertet, fordi det viser, at vort kvad ikke er dødt, . . . og fordi denne time er mig et nyt pant på, at der vil opvokse en slægt, vi ej behøver at skamme os ved, men for hvem vi snarere må skamme os!«

Den aften kom Grundtvigs dejlige digt: »Kommer hid, I piger små« på folkets tunge. Men det er også sandsynligt, at den aften brød den folkelige sang igennem i Danmark. Aaret efter, da »Danske Samfund« (den første foredragsforening) blev dannet i København, blev det almindeligt at synge ved foredragsmøderne. Grundtvig skrev flere af sine sange til disse møder, f. eks. »Er lyset for de lærde blot«.

Årene 1840—42 udkom 4 små hæfter »Viser og Sange for Danske Samfund« til brug ved samfundets møder. De fleste af sangene er af Grundtvig, men der optages også et par folkeviser og flere sange af Thårup, Øhlenschläger, Blicher, Ingemann o. fl. Disse visehæfter er grundlaget for P. O. Boisens »Viser af og for danske Folk«, og de fleste af sangene findes endnu i vore sangbøger.

Der blev sunget ved Himmelbjerg-møderne fra 1839, ligeså ved Skamlingsbanke-møderne 1843 og 1844. Men

rigtig vækst i den folkelige sang kom der først med højskolerne. Vi gør os dog næppe klart, hvor vanskeligt det har været, hvor stort arbejde det har voldt, inden vi nåede frem til den vidunderlige sangbog, vi nu har. I højskolens første tid har man vistnok flere steder brugt P. O. Boisens og Køsters visebøger, således også her i Vallekilde. Men disse bøger tilfredsstillede ikke, og sidst i 60'erne prøvede man her en anden bog, den såkaldte »Thistedbogen« af L. Lomborg. Det var ikke nogen god bog. Alene ordningen af indholdet var skrækkelig; sangene stod i alfabetisk orden, og således kom salmer, sentimentale viser og fædrelandssange til at stå mellem hverandre.

Det betød da et meget stort fremskridt, da Schrøder og Nutzhorn i Askov, Båge og Nørregård i Testrup og Ernst Trier i Vallekilde i 1871—72 besluttede at udgive 3 nye sangbøger. Man undrer sig over, at de ikke straks så, hvor langt bedre det vilde være, om de i fællesskab havde udgivet een bog; de 5 mænd var gode venner og vist alle kære disciple af Grundtvig. Men også den erfaring med 3 sangbøger, brugt jævnsides, skulde gøres. Askov-mændene kaldte deres bog: *Historiske sange*, Testrup-sangbogen fik titlen: *Nordiske fædrelandssange og folkesange*, medens Trier kaldte sin: *Sange for den kristelige folke-skole*.

I disse tre ypperlige sangbøger finder vi grundstammen til vor nuværende højskolesangbog. Grundtvigs salmer og sange var naturligvis som i vor sangbog kernen; men de tre sangbøgers udgivere havde vågent øje for nye sange. Da således Askov-sangbogen 1877 kommer i 2. udgave, så har man fået sangen »Det, som lysner over vangen«, der få måneder i forvejen var skrevet til Vallekilde højskoles nye foredragssals indvielse, med. Men det var upraktisk med 3 sangbøger, besværligt og dyrt for eleverne på højskolen og næsten umuligt ved

møder. Derfor fik Morten Eskesens sangbog »Nordiske Sange« og senere Bek og Laursen »Sangbog for den danske folkehøjskole« en så vid udbredelse, navnlig den sidste, skønt den dog stod tilbage for de tre nævnte højskolesangbøger.

Askov, Testrup og Vallekilde erkendte efterhånden det urimelige i tredelingen, og så kom det da dertil, at »Foreningen for højskoler og landbrugsskoler« for første gang overtog udgivelsen af højskolesangbogen. Båge, Grønvald Nielsen og Nutzhorn påtog sig at samle og ordne den nye sangbog, som udkom første gang 1894; Nutzhorn satte stærkt præg på denne bog, den blev da også ofte kaldt Nutzhorns sangbog.

Siden 1894 er højskolesangbogen trykt i 250—300,000 ekspl.; den er udsendt i 12 udgaver, fra udgave til udgave har den undergået større eller mindre ændringer. Somme tider nøjedes man med at føje nogle få nye sange til; til andre tider tog man hele sangbogen op til kritisk undersøgelse; man udskød en del sange og optog en del andre, gamle og nye. Det er mærkeligt at se, hvorledes sangbogen årene igennem har været et barn af sin tid. Hvis stærke folkelige eller kristelige tanker en tid har gjort sig gældende i vort folk, mærkes det snart i højskolesangbogen. I årene 1900—14, der lidt overfladisk set syntes så lyse, gode og fremskridtsbetonet, sker der ingen voldsomme ændringer med sangbogen. Men gradvis vokser den i omfang og lødighed. Imidlertid kom der tidehvert. Med krigen fulgte i store dele af Europa en voldsom nationalistisk ophidselse; men efter krigen fulgte en nødvendig reaktion mod denne nationalisme, hvilket bl. a. gav sig udslag i et radikalt opgør med en formodet usund overlevering af visse nationale sange.

Vi ejer en rig skat af stærke nationale toner. Når undtages Øhlenschläger, der mere gav det nordiske end det danske udtryk, har alle vore store sangere fra Ewald

over Grundtvig til Vald. Rørdam sunget en kraftig dansk tone. Der findes i vor sangbog en herlig lovsang til Danmarks og det danskes pris, en poetisk og mandig kærlighedserklæring til folk og land, til modersmål og dyre minder. Hvad disse sange har betydet, især på vore højskoler og i Sønderjylland, kan næppe overvurderes. Men mellem de klare perler var der grumsede dannelser. I alt for mange år kunde man læse i sangbogen om »dødeligt had, der kan hvæsse vor klinge«, eller »da vor morgen-sang sværdet skal synge mod sy«, eller om »vort dejlige korsfarertog« med tanken om den kommende krig. Man kunde vel forstå disse toner ud fra den øjeblikkelige sorg og vrede, der fødte dem; men det var næppe værdigt og sømmeligt at synge dem så mange år efter.

Med 11. udgave af 1926 blev adskillige pletter fjernet fra vor sangbog, og de mænd, som havde forståelse og mod til det arbejde, fortjener tak. Jeg følte vel dengang som senere, at der under udrensningen stundom blev udvist et småligt og næppe gavnligt principrytteri. Men hovedlinjen, man fulgte, var klar og god og har bestået sin prøve. Sangbogen burde jo ikke være et magasin af forældede, ganske tidsbestemte digte (den interesserede kan finde sådanne i digternes værker), men sangbogen skulde være til levende brug i nutidens skole og hjem, ved møder og sammenkomster. 11. udgave var særlig i den forstand et barn af sin tid, at den gjorde op med nogle meget få nationalistiske udtryk, som vort folk i overvejende grad havde vendt sig bort fra. 1920'erne var netop en tid, da den nationale livsform udvikledes og lutredes jævnsides med en voksende forståelse af mellemfolkeligt samarbejde. Desværre blev dette samarbejde tidligt ødelagt for at erstattes af den vildeste nationalisme, der nu daglig dryppes som gift i den opvoksende ungdom i mange lande. Havde vi ikke dengang, da skønsomheden havde mere magt, taget et så klart stand-

punkt, så havde det i alt fald nu under nationalismens heksedans været umuligt at komme bort fra de skæmmende udtryk, som den sidste halve snes års højskoleungdom næppe kender. Vi har derimod alle i disse år erfaret og formodentlig erkendt, at vor højskolesangbog ejer et mangfoldigt, lødigt og stærkt udtryk for vor nationale egenart og kamp; men de nationale sange i højskolesangbogen danner naturligvis ikke et færdigt, et for stedse afsluttet afsnit; i en ny udgave af sangbogen vil der være grund til at indføre gamle og nye fædrelandssange, som utvivlsomt vil berige vor nationale sangskat. Vi kan glæde os til at kunne synge Grundtvigs ord:

Kærlighed til fædrelandet
er den sande odelsret,
kærlighed og intet andet
elsker op en helteæt,
kærlighed i pagt med ånden
den får altid overhånden.

Frygt ej for hvad verden kalder
sin nødvendighed af stål!

Og vi skal kunne synge flere af Vald. Rørdams kraftige sange, af Helge Rode to nye sange, som vel ikke er så pompøse som den nu så ofte brugte »Som en rejselysten flåde«, men fine og inderlige i deres bekendelse til Danmark.

Også på anden måde blev vor sangbog et barn af sin tid. Den sidste menneskealder har set en rig lyrisk digtning af en egen hjemlig og inderlig art skyde frem. Den var på sin måde et udtryk for folkets nationale liv, stærkt hjemstavnsbetonet som den ofte var. Denne digtning var som regel ganske uden det høje sving, det vældige brus, de stærke ord. Men netop den jævne og

inderlige tone om hjemstavnen, om rugen og lyngen, om hjemmets arbejde og hjemmets højtide, om moders mål og fædres tro talte til en slægt, som var nøgtern og skeptisk indstillet overfor det højstemte. Man må heller ikke glemme, at de lyriske, hjemstavnsbetonede sange oplevedes som en *hvile* i sindet i forhold til de tunge og krævende historiske og nationale sange. De nyere sange var et herligt udtryk for al den skønhed, dansk natur ejer, stundom også udtryk for dansk folkelivs rigdom. Sangene blev båret frem af dejlige toner, netop båret, så disse sange fløj fra vore højskoler ud over landet. Nu kan vi se, at flere af disse sange var spinkle, meget spinkle; de myldrer fremdeles frem af digternes sind og fyldepen; men den rigtige grøde synes at være gået af den art digtning; der er næppe nogen grund til nu at forøge antallet af den art sange i vor højskolesangbog; men der er stadig grund til at spejde efter nye og bedre sange, som kan afløse mindre gode og afbrugte sange.

I forbindelse med de lyriske sange vil jeg også nævne vandresange og -viser. Af den art sker der masseproduktion i disse år. Vi får et stærkt indtryk deraf, hvis vi ser Vandrelaugenes sangbog. Vi har også en del af den art viser i højskolesangbogen, hvor de gør god fyldest, hvad enten de skal bruges ved et gemytligt kaffebord, under en udflugt eller som indledning til en regnetime. Det ungdommelige, gode humørs viser kunde man kalde dem. De skal som regel ikke vejes på guldvægt. Men det sprudlende humør er en velsignelse — ikke mindst over højskolelivet. Det kunde aldrig falde os ind at give undskyldning for det eller tigge om plads for det. Men ligesom der er måde med, hvor tit en god vittighed kan siges til de samme tilhørere, således er der måde med, hvor tit vi kan synge »Alle mine længsler de smyger sig om dig«. Det forekommer mig, at vi har et passende antal viser; selv om nutidens hyppige kaffebord

kunde opfordre visse sjæle til at ønske et fyldigere viseudvalg, vil vi dog huske, at vi hverken skal konkurrere med vandrelaug eller med det 18. århundredes punchdrikkende og visesyngende klubber. Vor sangbog er en højskolesangbog, altså lige langt fra et snævert, dogmatisk bekendelsesskrift og en gemytlig visesamling.

Vi kan formodentlig let enes om, at højskolesangbogens to hovedpiller er: 1) sangen om det danske folkeliv og modersmål, taget i bred forstand både i fortid og nutid, 2) sangen om kristenlivet og det religiøse liv.

Den sidst nævnte hovedpille kalder vi i vor sangbog »Salmer og åndelige sange«. Dette afsnit indeholder en stor rigdom; vi møder dér flere af dansk poesis skønneste skatte, rige salmer og dejlige sange. Men afsnittet gemmer jo også over en meget forskelligartet verden, det helt ypperlige er blandet sammen med anden og tredie rangs sange. Svagheden kommer oftest frem, hvor *salmen* og *sangen* blandes sammen i samme digt, stundom med det resultat, at salmetonen forfalskes, og den folkelige sangtone forplumres med nogle vage religiøse stemningsudtryk; sådanne sange kan minde om det yndede typeforedrag med den »religiøse slutning«, en såre farlig art foredrag, som kan være lige skadelig for den alvorlige folkelige oplysning og det ægte kristne vidnesbyrd. Det vilde utvivlsomt hjælpe os, om vi kunde skelne nogenlunde klart mellem salmen og den åndelige sang. Det kan have sine vanskeligheder; ti somme tider er salmen og den åndelige sang blandet sammen i samme digt, hvad der, som ovenfor nævnt, kan være meget uheldigt. Men ikke sjældent har vi i samme digt en god salme og en god åndelig sang eller måske en fædrelandssang; så gælder det om at dele et sådant digt i en salme og i een eller flere sange. Man har kort og praktisk udtrykt forskellen mellem salmen og den åndelige sang således: salmen taler om Gud, den

åndelige sang om mennesket. Skal jeg nævne klare eksempler på salmer, tænker jeg på »Aleneste Gud i himmerig« eller på »Giv mig, Gud, en salmetunge«; klare eksempler på den gode åndelige sang er sådanne som: »Vender sig lykken fra dig« eller »Lad lykkens ganger springe«. — Erfaringen med vor højskolesangbog har vist, at det har voldt os megen vanskelighed at se den forskel. Lige siden den første udgave i 1894 har sangbogens redaktører efter bedste evne søgt at ordne sangbogens grupper efter indholdet. Ser vi da på den allerførste gruppe, morgensangene, ser vi straks, at hovedstammen i disse er morgensalmer. Men ind imellem springer så frem den rene naturlyrik. I sangbogens første udgave finder man til sin overraskelse mellem morgensangene Bjørnsøns lille morgenfriske udbrud: »Dagen er oppe, glæden tændt«; fremdeles står mellem morgensangene Ingemanns kønne naturlyrik: »Lysets engel går med glans«, eller »Gud ske tak og lov«! Eller vi finder samme sted den meget spinkle åndelige vise: »Se, natten er forsvunden«. Mens de første udgivere har taget denne morgenlyrik med, har de af Kingos: »Nu rinder skolen op af østerlide« kun vovet at tage et enkelt vers med.

Hvad angår vore aftensange, ser vi den samme mærkelige blanding. Hovedstammen er aftensalmer, men naturlyrik og spinkle åndelige viser blandes ind.

En lignende rodet sammenblanding har man set i det egentlige salmeafsnit, hvor f. eks.: »O, kristelighed« og »Altid frejdig«, »Guds fred er mer end englevagt« og »Till österland vill jag fara« stod i samme afsnit. Det varede længe, inden man så de klare linjer, og de er langt fra ført igennem endnu.

Nu er det ingenlunde min agt at sige et eneste nedsettende ord om den åndelige sang eller den lyriske sang, tværtimod. Jeg vilde ønske, vi havde mange flere

gode åndelige sange; vi har megen brug for dem, ikke mindst på vore højskoler. Men det står mig også klart, at vi har brug for flere morgen- og aftensalmer i vor højskolesangbog, ligesom jeg er sikker på, at dens værdi vil meget forøges, når nogle lyrisk-religiøse digte erstattes med nogle af vore rigeste salmer.

Vi har en vidunderlig sangbog; den er på vor højskole et herligt oplysningsmiddel; store dele af den er i sandhed her blevet til levende skolebrug, den er et stærkt bindeled mellem de forskellige højskoler og den hele danske højskoleungdom. Men langt uden for højskolen bruges den: på seminarier, latinskoler, i menighedskredse, ved folkelige og kristelige møder, i tusinder af hjem over det ganske land. Gid vi måtte skønne på den skat og bruge den ret. Så skal vi også erfare sandheden af de ord, Grundtvig i februar 1843 skrev i et udkast til en undervisningsplan for »Skolen i Soer«, »thi skønt man lige så lidt må lægge an på at danne hele ungdommen til kunst-sangere som til lærde, *så er dog folkesangen, naturlig benyttet, fra arildstid det frugtbareste dannelsesmiddel og må spille en hovedrolle, hvor ungdommen skal være og lære med lyst, og er især hos os både så rig og almindelig afholdt, at den, fremmet med liv, vilde bringe stenene til at danse i takt.*«

Uffe Grosen.

Mennesket.

Mange har vel læst Jakob Knudsens bøger »Gæring« og »Afklaring«. Hvis det ikke er tilfældet, har de endnu muligheden for en stor og god oplevelse foran sig. Og navnlig har de muligheden for derigennem at blive tilskyndet til at eftertænke og tage stilling til et af de mest omfattende og mest indgribende spørgsmål, som menneskelivet uundgåeligt bærer på. Man kan naturligvis læse disse bøger blot for handlingens, romanens, skyld, og så vil man ikke blive skuffet. Men det er langt større at forstå, hvilket indgribende spørgsmål der gennem handlingen tages standpunkt i, altså hvilken livsanskuelse og livsmåde der kæmpes for.

Det er blevet kaldt spørgsmålet, om *natur* eller *ånd* skal råde over mennesket. Jeg vilde kalde det spørgsmålet, om naturen eller mennesket skal råde i menneskets liv. Både stærkest og alvorligst og af størst rækkevidde til godt eller ondt gør spørgsmålet sig gældende i forholdet mellem mand og kvinde.

Der ligger i sandhed personlige brydninger i forfatterens liv forud for det, han har skrevet. En gammel menneskelig strid er her blevet usædvanlig bevidst og ny igen og er gennemstridt, som den ting netop *må gennemstrides* af mennesker. Striden er meget forskellig efter tider og vilkår. Den er der altid. Men den er langt fra lige bevidst og lige indgribende og langt fra lige streng i alle tidsrum. Ofte er der for mennesker ingen eller få problemer i den; de er ret sikre på, hvordan de skal tage livet op. Det vil sige: Der er ingen eller få problemer

deri for *tanken*, derimod nok for *evnen*. Men til andre tider er det sådan, at al sikkerhed og klarhed underligt smuldrer bort på en sær håndgribelig måde, ligesom mellem hænderne på mennesker. De stod med noget i hænderne, og så, før de vidste af det, var det smuldret bort. Eller det forsvinder på en lignende umærkelig måde, som når duggen umærkeligt forsvinder for den stigende sol. Da må sagen gåes igennem fra bunden af til ny vished og afgjorthed. Sådan kan det være i menneskers liv enkeltvis. Men da vi mennesker stort set lever under de samme tankers magt og under fælles åndelige kår, følges vi ofte ad, også i dette. Og derfor bliver der hele tidsafsnit, visse åremål, da disse spørgsmål bliver særlig brændende i slægten eller folket i det hele. Jakob Knudsen havde sin ungdom i en sådan tid. Og han stred sig igennem uvisheden og dunkelheden til et standpunkt, der var ualmindelig klart og fast, og samtidig søgte han at fastholde den respekt for naturen og den naturens frodighed, som han havde fundet i det dunkelhedens land, han af sin tid og sit eget liv var ført ind i.

Vi mennesker er natur. Man kan sige, at vi har natur i os. Men det synes mig virkeligere at sige, at vi er natur. Det vil sige, vi er fyldt af og består af kræfter og drifter og egenskaber, som går på egen hånd. De stikker hovedet op og siger: Sådan vil jeg! Hvis man kunde tænke sig en mand, der har et kuld rollinger, som myldrer omkring ham, altid på færde, fulde af liv og virksomhed, rodende i alt og prøvende det mest forskellige, og som har til fast og stående mundheld: Vil selv! Kan selv! så har man et ret klart billede af, hvad natur er, og hvad der gør sig gældende i et menneske, både i krop og i sjæl.

Hvad skal man mene om alle disse kræfter?

Der er nogen, som hævder, at de skal røre sig aldeles frit, som de vil og kan. Ingen har ret til at beskære livet eller at lægge det i snærende bånd. Ingen

gammel snæversindet moral, ingen støvede teorier, ingen kunstig civilisation har ret dertil. Livet skal udfolde sig efter alle sine kræfter og muligheder. Det skal ligne blomsten, der springer ud af sig selv, blot ingen rører ved den, eller træet, der skyder i vejret, op i luft og lys, i sol og dag. Så bliver livet frodigt og fyldt. Så får det skønhed og mangfoldighed. Så vil det frembringe store ting og fyldes af lykke. Og så vil mennesker blive stærke og fulde af livslyst og mod. Johs. V. Jensen, den store livsbekræfter, dyrkeren af menneskets kraft, siger:

Her står jeg ved skjoldet.
Jeg vil slå fornægteren.
Jeg vil bekræfte de raske
i retten til riget.

Over for en tvivlesyg og grublende slægt med lammet vilje og stækket handlekraft vil han hævde og kalde ad det naturgivne mod og den trang til virken og bedrift, som banker i et menneskes bryst og strømmer gennem dets muskler og vilje. »Jeg vil bekræfte de raske i, at de har retten til riget.«

Der må være meget rigtigt i dette. Rollingerne skal åbenbart røre sig og vokse. Spørgsmaalet er kun, om det er det eneste eller det hele eller blot det væsentlige, der er at sige om menneskelivet.

Der er en anden forståelse, som hævder, at livet skal ikke leves som naturens frie og uhemmede udfoldelse i krop og sjæl, men at det skal leves *under herredømme*. Det skal ikke blot løbe vilt omkring; men det skal ledes og styres mod bestemte mål. Der er det, som er højere end naturen. Og naturen i krop og sjæl skal ikke være herre. Den skal være tjener for det, som er højere end den. Og fordi den skal være tjener, må den ofte lyde en vilje, der er en anden end dens egen, livets

blinde, vilje og lyst. Men bliver den en tjener og en lydig, da kan den ofte muntre sig og gøre lystige spring efter sin trang. Og at det må ske, er noget af livets kunst og kraft. Det er ingenlunde ligegyldigt, om den rører sig fri og glad, eller den føres i lænker og stramme bånd. Men enten det ene eller det andet er tilfældet, så er det alligevel underordnet i sammenligning med det, at den dog er taget under herredømme og ikke er herren i menneskets hus.

Helge Rode har ualmindelig klart stillet de to livsmåder over for hinanden i et digt, han kalder »Enken og nonnen«. Det handler om to kvinder. De er formentlig begge to unge endnu. Den ene har været gift og har med stærke bånd været knyttet til sin mand. Nu er det fire, kun fire, måneder, siden han døde. Fire vintermåneder. Hun har grædt. Det har været for hende, som hun sneede inde i den tid, som om hun ikke mere levede. Til sidst græd hun ikke mere. Den sidste gang hun græd, var det ikke mere over ham, men over, at hun ikke mere kunde græde. For nu er det blevet forår, og nu må hun ud i foråret, ud i livet, til sol og blomster, ud at elske igen, ud at danse. Det volder hende uro; for der er noget, hun svigter derved, kærligheden til ham, som døde. Men hun må leve. Og hun går til dans og elskov.

Nonnen er på vej til kirke til aftenbøn. Hun er bleg og går med sit sorte slør. Man kunde komme til at tænke, at hun lige må have mistet den, hun havde kær. Men nej, det er 2000 år, siden *han* døde. Jesus Kristus er den, hun har givet sit hjerte. Men skønt det er så længe siden, og skønt hun aldrig har set ham, vil hun dog *aldrig glemme* ham. Til sin død vil hun gå med sit »enkeslør« til hans ære.

Den glade enke dansede
 og glimrede og lo.
 »I fire lange måneder
 var jeg hans minde tro,
 men forårssolen skinner nu,
 og liv vil atter gro!

Nu flyver alle timerne,
 sekunderne har hast,
 og dagene og nætterne
 er uden ro og rast.
 Hvor skal mit arme hjerte da
 vel kunne holde fast?

Jeg græd de lange måneder
 som den, der indesneer,
 jeg græd den sidste gang, fordi
 jeg ej kan græde mer.
 Men alle gader smiler nu,
 og alle torve ler.

Det milde pust af vindene
 kærtegner blomst og løv,
 skal jeg da stirre blikket blindt
 på aske og på støv!
 Farvel, min ungdoms elskede.
 Tilgiv mig du! Å prøv!«

Den glade enke dansede
 og glimrede og lo
 med perlekranse om sit hår
 og om de gyldne sko.
 Og vejen til den døde var
 en vej med afbrudt bro.

Men nonnen gik til aftensang,
 da enken gik til dans,
 og mellem spinkle fingre randt
 den simple rosenkrans.

Sig, søster, hvorfor sørger du
 i denne lyse vår?
 Din kind er hvid, bag sorte slør.
 Er han da død igår?

To tusind år er svundne hen;
 men engang er det sket.
 Og aldrig skal jeg glemme ham,
 som jeg har aldrig set.

Jeg bærer til min sidste dag
 det sorte enkeslør
 til ære for min elskede,
 som ingensinde dør.

Den glade enke dansede
 og kyssede sin ven,
 men nonnen bad på sine knæ
 for alle døde mænd.

Hvor er de to kvinder forskellige. Måske ikke i deres natur, det véd vi ikke, men i det, som råder i deres liv. De har begge kærlighed. Men hvor i bund og grund forskellig er den ikke. Hos den første er det naturen, der råder og udfolder sig, som dens drift og kræfter er. Hos den sidste er det noget, som slet ikke har oprindelse i nogen natur, men som vil råde over al natur og bestemme livets vej og indhold.

Naturalisterne vil tro, at enkens liv blev frodigt og fyldt og nonnens blegt og fattigt; de vil tro, at enken

levede, og at nonnen »døde«. Og det er på en måde helt rigtigt. Men her er der meget at lægge mærke til.

Den ene glemte efter kun fire måneder, den anden huskede til sin død. Den ene blev utro, den anden forblev tro hele sit liv. I den enes liv brast en stor og dyb sammenhæng, båndet til ham, hun havde haft kær; i den andens liv blev der en ubrudt sammenhæng altid. Det drejer sig her om *meget store* Ting. Det ser ud til, at enken vandt noget. Men det vilde være meget kortsynet at overse, hvad hun tabte. Og det må nøje overvejes, hvad der er mest liv og mest menneskelighed i.

Dertil kommer, at alting falder ind under en anden slags bedømmelse. Her har vi tænkt på en vurdering efter, hvad der giver mest indhold eller glæde. Men alt må også give møde for den bedømmelse: Har jeg *lov* dertil? — Enken følte, at hun måtte bede om tilgivelse for det, hun gjorde. Ganske vist vil naturalister sige til hende, at hun ikke havde noget at bede om tilgivelse for; hun havde livets egen ret til at elske og danse. Ja, sådan kan man jo *sige*. Men en anden ting er, hvad der er *virkeligt* i et menneskes liv. Og der var nu den virkelighed, at hun måtte bede om tilgivelse. Og atter en anden ting er, at selvom hun ikke så, at hun måtte bede derom, og selvom naturalister nok så meget nægtede det, er det dog muligt, at hun skyldte det.

Jeg skal ikke fordriste mig til at give nogen af de to kvinder absolut ret eller uret. For livet er meget sammensat. Men vi ser, at det at give naturen herredømmet kan koste et menneske dets trofasthed, og det kan koste det sammenhængen i dets liv. Det kunde være, at den pris er for dyr for selv yppige rigdomme af naturens hånd.

Men dertil kommer endnu eet. Og det er måske til syvende og sidst hovedsagen, når vi vil forstå, hvad et menneske og menneskelighed i denne sammenhæng er.

Et menneske kan frit og glad lade sin natur spille, så længe han ikke føler, at den råder over — ja, vi må jo sige: *ham*. Der er et »han« eller »ham«, der ikke er eet med alle rollingerne i et menneske. Der er et »han«, som vil rejse sit hoved op over dem alle og vil herske. Det skammer sig eller ledes ved sig selv, hvis det ikke hersker over rollingerne, så snart de begynder at ville råde. Det er det mærkelige ved et menneske, at det føler sig nedværdiget og forkasteligt, hvis det er i naturens vold. Så føler det sig som en usling, en træl, et dyr. Det *må* være herre i sit eget hus. Når naturen er i tjeneste, kan den fylde menneskelivet med gode gaver. Når den gør sig til herre, fylder den det med lede eller med ligegladhed med alt.

Det er sandt, at der er mennesker, som vil nægte dette. De vil sige, at enken var i frihed og følte sig fri. Jeg tror simpelt hen ikke derpå. Hun kom til at føle sig som en træl. Og blev hendes elskov ikke til et nyt, beherskende forhold, så smuldrede livet bort mellem hendes hænder trods al naturens yppighed. Nonnen derimod, det bundne menneske, ja, hun var bundet. Men hun følte sig fri, anderledes kongeligt fri. For hun havde et herredømme i sit eget hus.

Så mærkeligt er et menneske. Dette herredømme i dets eget hus er det nødvendigeste i al menneskelighed. Og vi skal frimodigt og urokkeligt holde fast ved, at sådan er det. Vi kan nægte det, så tit vi vil. Det rejser dog påny sit hoved og kræver sin ret til herredømmet.

Der er gået en bølge af naturalisme hen over vort folk i de sidste 15—20 år. Igen engang har det særlig samlet sig om forholdet mellem mand og kvinde. Og igen engang har man prædikeret naturens frihed i dette forhold og ikke blot prædikeret det, men i større udstrækning end før levet efter det. Det har ikke blot været i København og de store byer, men det er også trængt

langt ud blandt de unge på landet. Om det vilde jeg gerne skrive meget; men det kan der i hvert fald ikke blive plads til denne gang.

Det forekommer mig, at vi stod mærkeligt værgeløse over for denne bølge. Vi havde ikke rigtig indre vished og magt til at stå imod den fra første færd. Det skete i hvert fald kun alt for lidt. Noget kunde der jo også denne gang være at lære af de tanker, hvori bølgen klædte sig. Men det var ellers nok værd at få at vide, hvorfor både ældre og unge var og til dels fremdeles er så forholdsvis værgeløse deroverfor. Det har nok rødder længere tilbage i veghed og ringhed. — Imidlertid ser det for mine øjne ud til, at bølgen allerede væsentlig har løbet sin kraft af sig og er ved at synke sammen. De tanker har slet ikke mere den samme magt som for 10 år siden. Frugterne for sjæl og krop har hurtigt vist sig. Og også uden at smage sådanne frugter rejser menneskesindene sig påny. De ønsker ikke naturens lovpriste frihed. De vil være herrer i eget hus. Menneskeværdigheden løfter hovedet og hævder sig påny. Mennesker *vil* ikke være bundter af naturkræfter.

Men skønt bølgen ikke skummer nu som for nogle år siden, er sagen måske fremdeles alvorlig nok. Ingen véd, hvor langt disse tanker breder sig omkring, og det er heller ikke rigtig muligt at vide, hvilken magt de øver over de unges sind. Der kan ske så meget i det skjulte. Derfor er der den stærkeste grund til, at unge gør sig deres menneskelighed klar: at det urokkeligt hører til et menneskevæsen at være herre i sit eget hus — at de frimodigt og uden at tvivle holder dette fast, i deres eget sind og liv og blandt alle andre unge.

Der er ingen grund til at være forknytt. Der er gode muligheder for en menneskelig rejsning iblandt os nu. Vi skal stå sammen om den, hver enkelt i sit liv og mange i fællesskab om det samme.

Og når vi nu meget godt véd, at vi langt fra bliver eneherrer i vort legemes og sjæls hus, men lider mange tab og nederlag, så skal vi heller ikke lade os forvirre deraf. Det betyder kun, at Grundtvig havde ret, da han forstod og forkyndte, at »livet herneden er strid«. Det er alvorligt nok. Men det betyder, at striden i menneskelivet aldrig skal standse og våbnene ikke lægges ned, hvor mange nederlag der end lides. Og hvor striden står, er dog menneskeligheden bevaret, denne at ville være herre over naturen, ikke træl.

Så er det da derom, det til sidst gælder, at vi tror på, at livet ikke er et spil af naturkræfter, men at det er en kampplads, og at vi uden at trættes og uden at lægge våbnene ned gør vort liv til en sådan.

Niels Petersen.

Det kristne menneske i verden.

Foredrag ved efterårsmødet i Vallekilde 26. sept. 1938.

I bogen »Vi må begynde forfra« skriver den svenske forfatter Harry Blomberg: »Der ligger noget skræmmende i det, at de, der anklager de kristne, ikke så meget anklager dem, fordi de er kristne, men fordi de ikke er kristne *nok*.«

Overfor det vil vel de fleste kristne i sømmelig selverkendelse bøje hovedet og sige: »Ja, sådan er det. Vi skulde være meget bedre kristne, end vi er,« men i næste øjeblik finder vi dog en vis trøst og beroligelse i, at vi jo dog er syndere og som sådanne intet formår. Ja, ved hjælp af et af disse selvbedrag, som vort sind holder så meget af at arrangere og arbejde med, finder vi en vis beroligelse i, at vi er syndere, for selvom vi nok så meget erkender, at vi er syndere, så tager vi det i alt for høj grad som et faktum, noget, som er sådan og ikke kan være anderledes. Ja, mange alvorlige kristne går endda så vidt ad denne bane, at de ikke blot mener, at det kan ikke være anderledes, men det må heller ikke være anderledes.

Det er denne tankegang, som Paulus kommer ind på i Rom. 3,8 og 6,1, når han polemiserer med dem, der overfor hans stærke fremhævelse af Guds nåde siger, at så er det jo godt at være syndere, for det tjener da til at fremme Guds nåde endnu mere.

Vi kan let se, at der er noget forkert i en sådan tankegang, men på den anden side er vi nået til den på en ganske korrekt måde, den fremgangsmåde som kaldes logik, og som vi er tilbøjelig til at anse for ufejlbar.

Logik kalder vi det tankearbejde, hvor det ene kæder sig ind i det andet på en så nøjagtig måde, at vi ikke kan indse, at det kan være anderledes, og hvorfor vi slutter, at så må det være rigtigt.

For at blive ved Paulus i Romerbrevet, kan vi let se, hvorledes han med sin akademiske træning er fuldt fortrolig med denne logiske tænkemetode. Han forstår imidlertid også noget andet, og det er, at når vi fører logikken ud i sine yderste konsekvenser, fører den til forkerte resultater. Derfor holder han af at følge sine modstandere på deres logiske bane, til de siger stop! og så fortsætter han, til det ender ude i de yderste konsekvenser, det meningsløst selvmodsigende, hvor *han* så siger stop! afbryder det hele og peger på Jesus Kristus, der ikke har noget med menneskelogik at gøre.

Heri ligger efter min ringe mening overmåde meget af det, der svækker os kristne, så man med grund kan klage over, at vi ikke er så meget kristne, som vi skulde og burde være.

Man tager den åbenbaring, der er givet os i og med Jesus Kristus, og så tumler man med den i vort tankeapparats hakke- og pøsemaskine, hvorved det lykkes os at skabe et logisk — meget logisk — sammenhængende system af denne mærkelige lysverden, og ind i den lægger man så sit eget liv, og deri skal vort liv finde sig, selvom det føler det hele som en unaturlig spændetroje. Men i almindelighed kan mennesker godt lide det, for der er få ting vi elsker så højt som faste former.

Jeg hørte en gang ved en udsendelse af missionærer til hedningelande en præst tale under anvendelse af 1. Kor. 9,19 ff., hvor Paulus siger, at han blev for jøderne en jøde, for dem ikke under loven som en af deres slags, for de skrøbelige som en skrøbelig. Da nu taleren vilde opfordre disse missionærer til at blive ved med at være

»danske kristne« i det fremmede, tvang han Pauli ord ind i en spændetrøje, så han påstod, at Paulus under disse sine hensynsløse anstrængelser for at vinde andre dog blev ved med »at være sig selv,« hvad altså disse missionærer også skulde. Men Paulus blev netop ikke ved at være sig selv. Han sagde endog: »Det er ikke mig, der lever, men Kristus, der lever i mig.« Eller: »Med Kristus er jeg korsfæstet, og det er ikke mere mig, der lever, men Kristus lever i mig; men hvad jeg nu lever i kødet, det lever jeg i troen på Guds søn.« (Gal. 2,20).

Det er ikke os selv, der lever, men Kristus i os, det er noget, der må vise sig i handlinger, men naturligvis endnu mere i vort hele tankeliv, og derfor mener jeg, at selvom teologi naturligvis ikke kan undværes, så kan den alligevel let blive en meget stor og farlig hindring på vejen mod at blive et helt kristent menneske. Den tvinger nemlig i selve starten, i selve livets begyndelse, troens liv ind i den tankemetode, de rent naturlige og af Guds ånd uforvandlede former, som vort medfødte erkendelsesliv har, og så bliver den guddommelige åbenbaring siddende uhjælpelig fast der til vore dages ende.

Jeg har stor respekt for Karl Barth, og jeg har også lært meget af ham, og jeg tror, at der har været god brug for hans rene og nøgterne tænkning i alt vort kristne føleri; men jeg tror ikke, at vore præster i alt fald trænger til mere af den påvirkning. Det er ikke mere teologi, vi trænger til. Det er ikke det at kunne frembringe mere beundringsværdigt tankespind, men det vi trænger til er, at vi med den tro, vi har, enten den er grundtvigsk, missionsk, barths eller katholsk tør kaste os ud i livet og give det alt bort i dette liv i fast tro og tillid til, at på den måde bevarer vi det bedst, ja, kun på den måde kan troen bevares og bære den af Gud krævede frugt. Når jeg tænker på, hvad jeg i mine

unge dage mødte her i Vallekilde af sprælsk og revolutionær kristen tale, og så nu oplever, at ingen er så dogmebundne i gennemtænkt teologi som de grundtvigske præster, ja, så vil jeg ikke driste mig til at påstå, at det nuværende er forkert, det er endda måske særdeles rigtigt, men jeg tror nu ikke, at de levende vandstrømme egner sig til at ledes gennem vandrør.

Når jeg til at begynde med nævnte, at vi tager det som et uomgængeligt faktum, at vi er syndere, så mener jeg dermed, at vi ikke for alvor i praksis erkender, at det må ikke være et faktum, men at det tværtimod skal være noget urimeligt noget, som piner os med sin meningsløshed, og som vi derfor uafbrudt slider i at komme ud af, og netop fordi vi uafbrudt slider i det, så forstår vi, at der kommer ikke noget ud af vort slid, dersom vi ikke får fat i Guds nåde i Jesus Kristus.

Dette alvorlige punkt, hvori vi alle er så enige, gør vi imidlertid i altfor høj grad til en rent intellektuel trossag, hvad ikke kan være anderledes, når den kristne menighed ikke uforfærdet kaster sig ud i livets problemer og sætter livet ind på at virkeliggøre kristenlivet eller virkeliggøre Guds rige, således som vi stadig siger i bønner: »Ske din vilje som i himlen således også på jorden.« Hvad det vil sige, at Guds rige er her og alligevel først kommer med Jesus Kristus, det kan vi ikke bringe verden nogen forestilling om ad tankens vej, det lykkes kun, når vi bruger Jesu egen fremgangsmåde.

Gå ind i verden, lad dig slide op og gå til grunde i et tilsyneladende håbløst arbejde på at virkeliggøre det, Gud har givet os i sit ord, gå til grunde, fordi du er skøbelig og en synder, og fordi verden ligger i det onde — så viser vi os selv og verden, at ordet er virkelig

noget, der har kød og blod, og som vi tror på, at vi tror på noget, der ikke er, men lever, som om det var. Så kan vi for alvor tale om, at af Guds nåde er jeg det, jeg er, og at hans nåde imod mig ikke har været forgæves.

Lad mig nævne et eksempel.

Fra min ungdom her i Vallekilde husker jeg, da godsforvalter Berthelsen kom med georgismens tanker hertil. Det greb mange af de ældre, der kom sammen og studerede Henry George; men jeg fulgte det navnlig på nært hold hos min far. Selve skattesystemet og dets forhold til prioriteten, arbejde og told forstod han ikke meget af, men han blev dybt grebet af dette, at Gud, himlens og jordens skaber, også med sin skabergerning havde givet alle mennesker en lige ret til jorden og dermed til arbejde og udkomme, og det var en af menneskehedens store synder, at den i selvisk begær berøvede menneskene denne ret. Derfor blev det for ham en tvingende nødvendighed at blive præst et sted, hvor der var praktisk brug for dette budskab. Det kostede ham meget, meget mere end jeg den gang forstod, men det var jo rigtigt, og havde Danmarks bondestand forstået det før krigen, vilde den stadig have været leder og foregangsmand i vort offentlige liv, ikke på grund af et flertal, men på grund af sit programs indre sandhed. Nu forstår jeg også, hvorfor far kaldte sig menighedens tjenestekarl og ikke menighedens tjener eller det fine Guds tjener, og jeg beklager, at jeg selv var med til at forhindre, at det kom til at stå på hans gravsten. Der går mange unge tjenestekarle forbi hans gravsten henne på kirkegården, og i vor tid vilde sikkert en og anden have forstået noget af, hvad tjeneste betyder. I vort samfund, i vor kirke og menighed trænger vi til folk, der ikke stiler højere end at blive tjenestekarle, fordi det gælder om ved hårdt slid i Guds rige at

skaffe mennesker deres elementære guddommelige ret tilbage.

Kirken og menigheden er blevet altfor *selvbevarende*. Den ligner disse mennesker, som er så optaget af sig selv, at de altid kredser om deres eget sjæleliv og deres egne interesser og deri ikke blot finder det eneste interessante, men også det eneste, som er noget værd. Den slags mennesker bliver sjældent til velsigelse for nogen — ikke en gang for sig selv.

Dette hænger igen sammen med, at vi betragter det, at vi er syndere som et faktum, der må indgå som et absolut nødvendigt led i hele den kristne tankekonstruktion, hvorimod det ikke er noget, du og jeg selv personligt opdager, fordi vi er kørt uhjælpelig fast i vort arbejde på at virkeliggøre Guds rige og Guds bud, så vi nu kun kan få vognen i gang igen, når vi som magtesløse syndere vender os mod Jesus Kristus, der begynder og fuldender det gode værk i os.

Der er stor forskel på, om vi kommer til erkendelsen udfra teori eller udfra arbejde. Tilsyneladende bliver resultatet det samme, men kommer vi til erkendelsen udfra tænkning og teori eller vore rent naturbundne skibbrud, så bliver resultatet så privatpersonligt, at verden kun ser en teori, men har vi vovet os ud i verden og der i arbejdet bryder sammen og derfra vinder syndserkendelse og tro på Jesus Kristus, så bliver det et levende vidnesbyrd for verden. Det er ikke så meget vort rent påviselige arbejdsresultat, verden vil se, som det, at vi i egenskab af kristne anser det for nødvendigt at sætte alt ind på et arbejdsresultat. En martyr er mere værd i det lange løb end en diktator.

Man spejder ikke efter den triumferende kristen, den kristne, der har succes, men efter den kristne, der elsker verden sådan, at han ikke er bange for at gøre sig

til spot og latter, ikke er bange for at forløfte sig på opgaverne og derudfra vidne for verden om, at der er en triumf, og der er en sejr, men den er kun i Kristus. Det var vel også derfor, at Peter blev den store og mest levende apostel.

Overfor hele tanken om at føre hele kristenlivet ud i folkelivet i den forstand, at vi skal virkeliggøre Guds rige eller Guds styre af land og folk står læren om »de sidste ting«. Eskatologien. Den omfatter i sine groveste træk læren om, at alt menneskeværk er for-gæves og skal til sidst gå til grunde i en dommens dag, hvor Jesus Kristus vil redde de troende som en brand af ilden og derefter oprette sit rige og lægge alt under Guds fodskammel.

Denne bibelske lære har altid iriteret verden forskrækkeligt. Ikke på grund af talen om en stor, ødelæggende dommedag, for verden er fortrolig med ragnarok, ikke mindst nu i vor tid, men fordi de kristne ligesom unddrog sig deres fulde ansvar i kampen mod det onde. De blev ikke til den bitre ende og faldt på skansen, men unddrog sig i tide. De elskede ikke verden, så de vilde følge i Jesu fodspor og dø — ikke jorden, det kunde kun Jesus — men med den.

Jeg tror på dette ragnarok, og jeg tror på, at Guds rige kun virkeliggøres i Jesus Kristus ved hans genkomst. Men sagen er ikke så simpel, at jeg dermed kan slå mig til ro. Så simpel bliver den kun, dersom jeg anser synden for et faktum, der ikke er noget at gøre ved, og som vi derfor helt må overlade til Jesus Kristus. Nej, jeg må selv gå i stykker på det, og det sker ikke ved, at jeg stadig er inde under dommen, men ved at jeg stadig er inde under arbejdet. Det sker derigennem, at jeg ganske ulogisk på samme tid som jeg ser »de sidste ting« dog arbejder på at redde verden for domme-

dag. Kun når jeg tror og arbejder på den måde, kan jeg med nogen mening tale om, at Guds rige er usynligt til stede.

Hele dette arbejde på i dagliglivet at virkeliggøre Guds rige er ikke en moralsk bivirkning af kristenlivet, det er selve kristenlivets væsen. Jeg må som kristen leve i et uafbrudt arbejde på at virkeliggøre *det*, Gud har givet. Jeg må tro på, at det kan ske, jeg må leve i en spænding på dette punkt, for det kan jo briste, og jeg vil blive mere og mere klar over, hvor håbløst det er, og udfra dette personlige nederlag, som ikke skyldes de enkelte moralske synder, men skyldes selve syndens inderste væsen, ser jeg sejren i Jesus Kristus. Hvis kristenlivet ikke således leves og arbejdes ind i verden, vil verden ikke se det.

Gud måtte vise sig her i verden i Jesus Kristus, der menneskeligt set endte som en slagen mand; men derigennem blev Guds sejr levende og håndgribelig. Og verden er så tillukket i dag for Gud, fordi den ser en menighed i et kulturelt og tankemæssigt selvforsvar, men ikke en menighed, som tør og indefra tvinges til at sætte så meget ind på, at verden bliver en gudstyret verden, at den selv forsvinder i udførelsen af opgaven; deri alene genrejses menigheden og får sin åndelige kraft tilbage.

Verden er i stor nød ude i det ingenmandsland, hvor den åndeligt og kulturelt befinder sig, og kristenmennesket må ud af sine beskyttede løbegrave for at bringe den eneste hjælp, der kan frelse. Da Czekoslovaekiets krise var på sit højeste, kunde man i bladene læse skildringer om, hvorledes mobiliseringsordren kom i Prag, og folk sprang op fra deres arbejde og uden forberedelse eller noget gik hen og meldte sig til tjeneste. Tænk så på os kristne, der snakker og diskuterer i en uendelighed og sjældent vover os ud i det farlige ingen-

mandsland, hvor der kræves handling og tro på liv og død.

Lad mig for ikke selv med dette at blive for virkelighedsfjern til slutning nævne to eksempler på kristenliv i kampzonen. Der er for det første hele det moralske område og for det andet hele den sindsindstilling, som nutids mennesker har overfor alle samfundsforhold.

Hvad moralen angår, er det næsten blevet fin og åndfuld kristendom at betragte den som noget af ringere værdi, og at det er et tegn på en for uåndelig kristendom, når vi taler for meget om moral. Hele dette standpunkt i sine mildere og mere uforsonlige grader vidner for mig om den ulyksalige modsætning mellem troen og livet. I livet viser det sig atter og atter, at det moralske område er det skæbnesvangre ingenmandsland, hvor vi i troen må ud for at frelse mennesker, enten det drejer sig om den enkelte eller hele folket. Og det er også i det moralske liv det mærkes, om kristenlivet er blevet salt i folket.

Jeg anser den konstante arbejdsløshed mere for at være umoralitet end et social-politisk problem. Der er egentlig intet for og imod af saglige grunde, men det vidner om en gruelig mangel på kærlighed, en rædselsfuld ligegyldighed, som giver sig umoralske udslag, de færreste kender til. Når en så velment lov som social-loven i praksis har så mange uheldige konsekvenser, skyldes det, at den kristne menighed ikke lever i den med sin genfødende kraft, der giver en så vanskelig, men samfundskærlig lov sin indre moralske ryggrad.

Og det er umoralitet, når det rene magtbegær i så usminket skikkelse kommer til at råde i såvel små forhold som i store verdensriger.

Det andet er, at vi må fremarbejde en tankegang, der tager skikkelse ud af vort liv i Gud og ikke ud af rent logisk opbyggede samfundsteorier. Vi må nå så

vidt, at vi for alvor realiserer, at Guds tanker er ikke mine tanker, og at det samme gælder hans fremgangsmåder.

I Jeremias bog (38, 17—18) står der: »Så siger herren, hærskarernes Gud, Israels Gud: Hvis du overgiver dig til Babels kongers fyrster, skal du redde dit liv, denne by skal ikke afbrændes, og du og dit hus skal blive i live; men overgiver du dig ikke til dem, skal byen gives i kaldæernes hænder, og de skal afbrænde den, og du skal ikke undslippe deres hånd.«

Selv så lange tider efter mærker vi let, at denne tankegang er ikke menneskers, og kongen i Jerusalem fulgte den da heller ikke — til skade for sig selv og sit folk. Der skulde nemlig ske en forandring indefra i kong Zedekias. Det er ikke nok at sige det rigtige. Det er ikke nok at opstille den kristne livsanskuelse i verden. Vi der gør det må lade Guds ord sprænge hele vort eget logisk opbyggede tankesæt, hvor kristeligt det end er, vi må selv føre vort eget liv ind i dette åndelige felt og lade det forandre os, som det vil. Derigennem skabes livets sande tankeformer. Tænk på folkeafstemningen i 1920 i Sønderjylland. Her brødes en national-historisk og en folkelig-kristelig retfærdighedsopfattelse med hinanden. Tænk på, hvad en mand som Thomas Bredsdorff led i de dage. Da sejrede en tankegang, hvor heldigvis en del af menigheden var med, skønt den ikke gik i spidsen. Det var imod det naturlige menneskes kød og blod, og dog kan i dag næsten alle i vort folk se, at det var rigtigt.

Der er i vore dage en frygtelig materialistisk tankegang, som skal forandres, og det sker ved at stille det enkelte kristne menneske overfor sit ansvar overfor Gud og verden. Da det i Jeremias dage så aller sortest ud, gik profeten ud og købte sig en mark i de af fjenden truede egne for gennem handling at bevise sin tro på Guds ord. Om vi så under dette arbejde taber vort

kristne antræk i ydre forstand, om vi forsvinder som saltet, der opløses i fødevarerne, så selv ikke de fineste historikere kan påvise, at vi var der, og hvorledes den mærkelige ændring i folkets mentalitet fandt sted — så skal vi gøre det, thi så elskede Gud verden, at han lod sin søn forsvinde i den, forsvinde så fuldkomment, at kun Guds eget ord kunde kalde ham frem igen til liv og opstandelse, for at vi derigennem allesammen kan se, at kun hvor livet mistes, vindes det.

H. Helweg.

En Helt.

Enhver Tid har sine ganske bestemte Tanker behov for at kunne sprænge døde Former og for ikke at bygge paa nye, der kun var tænkt som Teori.

En bestemt Ting staar for mig som en Trusel mod vor Tid, og det er, at saa mange, iøvrigt værdifulde Mennesker, trækker sig tilbage fra at tage Del i og føle Ansvaret for det, der sker udenfor deres egen Dør. Det store europæiske Drama møder os som en Slags uafvendelig Skæbne, og det, vi kan gøre i vor lille Cirkel, er det mon noget værd stort set, vilde vi ikke have mere ud af at trække os tilbage, gemme os bort et Sted helt udenfor denne Verdens Magtomraade, maaske vi saa ogsaa kunde fralægge os Ansvaret for dem, der er skubbet udenfor Samfundets Dør og lever af de Smuler, vi kaster til dem.

Vi ved maaske ikke af, at vi inderst inde gaar med denne Trang til at desertere. I en helt ny Roman har vi saadan en Skikkelse næsten rendyrket. Han har alle de Goder, han bryder sig om at have, er uafhængig af Mennesker og Penge, har et Arbejde, der interesserer ham, og Venner nok.

Han har sikret sig selv og ser reserveret til, hver Gang der sker noget omkring ham. Tidens smudsige Affærer, politiske som økonomiske, har han fralagt sig ethvert Ansvar for, han staar med vaskede Hænder og lader Dramaet paa ondt og godt omkring sig passere.

Men en Dag mødte han langt borte fra sit eget Land et Menneske, der straks saa, hvor han var sjælelig

angrebet, ved at gaa i Opløsning af indre Tomhed, af Kedsomhed og Tilfældighed. Han var et halvvissent, fattigt Menneske.

Denne Rolle som Tilskuer er Gang paa Gang taget op af Digterne, og et af de vemodigste Udtryk for den findes hos den svenske Digter Almqvist i »Törnrosens Bok«:

Jeg hørte Tordenen komme i Skyen, og det forskrækkede Himmelhvælv bredte sine Vinger dirrende over Jorden. Men jeg lo og sagde: Lynild er smuk.

Regnen styrtede ned over Landet, alt faldt, smeltede og druknede. Jeg blev ikke vaad.

Storme ilede gennem Skov og Eng, Dyrene flygtede, og Menneskene frøs til Marv og Ben. Min Haand var varm, og jeg malede.

Blomster saa jeg knoppes, Blomster saa jeg visne. Jeg malede.

Børn saa jeg vokse op til Piger og unge Mænd. Pigerne saa jeg blomstre til Kvinder, skønne som Livets Roser; jeg saa dem siden ældes, jeg saa dem visne og forgaa. De unge Mænd saa jeg blive modne Mænd, jeg hørte dem tale klogt og skarpt; jeg saa dem siden ældes, saa dem blegne og graane. Men jeg vedblev at være den, jeg er og var: intet. Jeg maler blot.

Gud, dette er min sidste Bøn til dig: lad ogsaa mig visne og dø som andre.

Søren Kierkegaard siger det paa en anden Maade, men mener omtrent det samme, naar han taler om den æstetisk-romantiske Livsopfattelse eller Ironi. Han siger: Ironien frigør Mennesket negativt gennem at udhule Virkeligheden. Ironien er det uendelig lette Spil med intet, det er ikke Alvor med noget, det hele opløser sig i et Spil, en Leg, en negativ Uafhængighed af alt. Ironikerens hele Stræben gaar ud paa at frigøre sig for Alvor med noget.

Disse to, Almqvist og Kierkegaard, har tydelig nok paavirket en senere dansk Digter, nemlig Harald Kidde. Om ham og hans Bog »Helten« vil jeg nærmere samle det, jeg har at sige, fordi Modsætningen til det ovenfor anførte Syn kommer klart frem.

Kidde er næppe meget læst, og han vidste, det vilde gaa saadan. Han siger i et Brev: Jeg tvivler paa, at min Digtning vil finde Vej til Nutidens Hjerter, men mit Digtterskib sejler ikke for Brisen af Gunst eller Dadel. Og et andet Sted siger han: Jeg elsker Livet overalt og over alt, Livet, der for mig er hundrede Gange mere værd end Kunsten.

Alligevel var han ikke Sortseer, naar Talen var om Ungdommen. Efter en Diskussion, hvor de ældre blev betænkelige over de unges dristige Udtalelser og derfor standsede Diskussionen, siger Kidde: De unge er bedre, end jeg har vidst, de er ikke færdige med noget Spørgsmaal og higer endnu stedse videre ud. Man maa undres og glædes over dem, alle Spørgsmaal er for dem Livsspørgsmaal, som de ikke lader andre afgøre for sig.

»Helten«, der er mere tilgængelig end visse af hans andre Bøger, er en Skildring fra Anholt. Rimeligvis er Personerne fra Læsø, hvor Kiddes Moder tilbragte flere Aar af sin Ungdom, i hvert Fald optræder Øens Befolkning af og til paafaldende nordjysk.

Bogens »Helt« er Øens gamle Lærer Clemens Bek. Han ligger syg uden Udsigt til at komme op mere, og saa er det, han fortæller sin og sin Plejefaders Livshistorie til nogle faa Mennesker. Øens unge Læge har bedt ham om det, da han selv er ny og usikker i sit Forhold til Øen; hans Kone Ellen er selvskreven til at være der, hun hører for længst til, hvor der er syge. Og saa kommer ogsaa den helt nye Præst til, hans Adkomst er den, at han har søgt til den ensomme Ø ude i Havet

for at blive der Resten af sit Liv, for som han siger: Den Skam skal ikke times Gud, at han ingen Tjenere har mer.

Lægen brød sig den første Tid ikke om Øens Befolkning, han var jo desuden ikke sat til at være Sjælesørger for den. Men han følte, at hans Dage gik tomme og nytteløse hen.

En Dag bragte Bladene Meddelelse om, at hans Livs store Tanke, hans egen Fremtidsplan, var realiseret af andre. Han havde engang betroet sig til et Par Studiekammerater, og nu havde de ganske simpelt stjålet Planen i alle dens Enkeltheder. Hans Drøm om det store Nervesanatorium i den stille Fjordvig, et Nutidens Kloster i en ny Sværdtid, var ikke mere hans, og saa gør han op med sig selv. Var han maaske et Menneske, der selv trængte til Indlæggelse eller i hvert Fald til Ro og Ensomhed, indtil han fik lært, at Ideer og Drømme maa omsættes i Praksis, ellers vilde de til sin Tid undergrave ens sjælelige Sundhed; de var ikke selve Livet, blot en nødvendig Forudsætning for dygtigt Arbejde. Og mon ikke netop Øen var den Verden, der svarede til hans Kræfter? Men saa maatte det ogsaa være forbi med den sygelige Stirren ud over Havet, Øen havde Brug for ham, baade som Læge og som Menneske.

Det var det første Besøg hos gamle Bek, der allerede havde berørt ham og kom ham til Hjælp.

Og nu følger den gamles Skildring, først af Plejefaderen, Eberhard fra Schwarzwald.

Han voksede op i et fromt pietistisk Hjem i de øde Skovegne, begyndte at studere Teologi, men vendte tilbage, da hans eneste Søster rendte bort med en Eventyrer, og i 13 Aar arbejdede han ved Skovhugst for at forsørge og trøste Forældrene. Og da de var døde, rejste han til Danmark og fandt sin ulykkelige Søster. Og her lever han en lang Række tunge Aar paa et elendigt Kvistkammer, først for Søsterens Skyld, siden for andres, som

han følte, han maatte staa til Regnskab for hos sin Dommer, og desuden havde han paataget sig Forældres Ansvar for Barnet Clemens Bek.

Eberhard kan man i almindelig Forstand kalde en Helt, Troens stormende Helt, opofrende til den sidste bitre Ende og ubøjelig over for denne Verdens Herrer, naar hans Samvittighed bød ham at trodse dem.

Af de Oplevelser, Clemens huskede fra sin Barndom, var der en, han aldrig glemte. En Dag var han med Eberhard paa Gaden, og der mødte de Søren Kierkegaard. Eberhard sagde: Se ham der! Det er dette Lands eneste sanddru Mand. Og han tog Hatten dybt af, mens Gadedrengene peb og hujede, og Kierkegaard stirrede med halvt tindrende, halvt truende og tvivlende Øjne efter dem. Og han huskede fra Eberhards sidste Aar de tynde Hæfter, skrevet af denne Mand, hvordan den gamle Asket greb om dem med Hænder, der rystede af Andagt og Tak.

Efter Eberhards Død evnede han ikke at leve videre med sine Studier i den store By. Hans faa Kammerater enten satte ham paa Plads eller ligefrem udplyndrede ham. Kun een Gang skete der noget, der blev ham til stor Hjælp, gav ham Tro paa, at alligevel ikke alle var kolde og egoistiske. En Student, han tilfældig sad ved Siden af til Forelæsning, saa, at han ikke kunde klare at referere saa hurtigt, som Professoren talte, og ganske stilfærdigt skubbede han sine egne Papirer, et for et, hen til Clemens. Faa Dage efter druknede denne Student, men hans Sinds Redebonhed levede videre hos Clemens i lange Aar.

Om Anledningen til, at han besluttede sig til at rejse til Øen derude i Havet, siger han: Flugten fra Byen var inderst inde en Flugt fra mig selv og Menneskene, til den Død, der var *min* Ungdoms Egenvilje, som jeg vilde tilliste mig. Men jeg var 18 Aar, og først de halvfjerds er

Støvets. Og først nu skulde egentlig Livet til at begynde. Jeg skulde ikke faa Hiets Fred Resten af mit Liv; jeg drog ud til den lange Hverdag, som ikke behager, men der laa mit Arbejde, og jeg havde ingen andre Steder at være. Og jeg var friet for et Studium, mit Legems og min Aands Kraft ikke magtede, friet fra et Kald, der var mig umuligt at løfte.

De første Aar paa Øen var usikre, og alt det fremmede virkede skræmmende, men efterhaanden faldt han til Ro i sin lille Skole mellem Øens Børn og i sin beskedne Bolig. Han siger om det: Jeg ser paa Børnenes Ansigter dernede, og jeg føler i Angst, at ingen Lærers Gerning har været saa ansvarsfuld som min. Jeg føler, hvor dybt jeg maa slaa Rod i dette Sand, at jeg kan erfare al dets Næring og bære den frem for dem som Frugt, at de ikke en Gang som vildsomme Frø skal flagre ud paa det golde Hav. Og jeg ser, at i min Pligt ligger min Frelse. Og jeg laver selv min Mad og bor ene, ikke fordi jeg føler Menneskene om mig som Fjender eller fremmede, jeg har altid elsket Mennesker og trods Angst for dem givet mig hen til dem, men jeg trænger til at leve ensomt, jeg har Behov for Harmoni, og jeg maa være ene med min Mad og med min Bøn, Menneskets to oprindeligste Handlinger, og jeg har lært at lave de Spiser af Mælk og Gryn og Brød, som min Ø og min Pung kan overkomme, og som holder mig rask.

Saadan omtrent ser denne Helt ud.

Bogen har mange levende Skildringer af andre, især vender Kidde sin Vrede mod Øens skiftende Embedsstand og andre Magthavere, der kommer dertil ved et eller andet Tilfælde eller som en Slags Karantæne eller Straf og kun tænker paa at slippe derfra igen.

Som et gribende Modstykke til dem staar Øens hovedrige Købmand Jacobus Uz, med den vanskabte Krop, men den ranke Sjæl. Hans Slægts maaske tvivlsomt er-

hvervede Penge skal komme Øen til gode, for han er Barn af den og kan som Clemens ingen andre Steder være. Han er overalt, hvor Embedsmændene savnes, hos syge og bange, paa Stranden, hvor de skibbrudne driver halvdøde i Land, og hans Hus var Tilflugt for mange, der trængte til Raad og Hjælp. Han var den lille Øs levende og strenge Samvittighed, som han var Clemens en faderlig Ven.

Men nu er den gamle Lærers Aar gaaet, han klarede jo saa alligevel at leve Livet til Ende med Tillid og Tak. Men saa er det, at den gamle Mand nu paa det sidste er blevet overfaldet af den pinefulde Tanke, at han nok havde været et gavnløst Menneske. Han var ikke foruroliget, naar det gjaldt hans egne Forhold, han havde stridt for sin Gud, som Eberhard havde paalagt ham, men, som han siger: Jeg har vist aldrig voldt noget godt og glædeligt for andre, eller svar mig, I som har hørt mig fortælle om mit Liv, nævn mig blot eet Navn.

De fleste, der har været paa Højskole, kender Svaret fra Læsebogen, hvor Bogens Slutning er optaget, Skiltringen af den fremmede Sømand, der er kommet hjem fra Porto Alègre for at takke gamle Clemens Bek. Den fremmede fortæller om sit omtumlede Liv derude, om hvordan Begærlighed, Nag og Selvdyrkelse raadede, hvor han kom frem, og saa siger han: Da kom jeg til at tænke paa Gamlingen, der immer var fuld af Smil og Tak, og da var det, at han blev saadan noget som en Have for mig, eller et Hjem og en Ankergrund, saa jeg ikke forliste — og kan hælde ikke blev helt saa grum som de fleste andre, hverken den Gang, jeg var den lille, eller siden, da jeg fik Krammet paa andres Lemmer. Ja, baade Dag og Nat er han kommet til mig, baade i Syd og Nord, bare ved det Minde: at han tænkte ikke paa sig selv. Og derfor tænker jeg næsten, at Øen en Gang skal arve min Smule Gods, at den ikke skal synes en

anden ung alt for ringe, saa han lokkes til at lade sin Mor og sine Søskende i Stikken for ene at klare sig selv derude. Kan en ikke mer hjælpe sine egne, vil en se at hjælpe de andres.

Enhver paa Øen vidste nok, hvad Nytte den gamle Skolemester havde gjort ham eller hende, og dog havde han følt sig som en unyttig Tjener og ængstedes for sit Livs Frugter paa Jorden.

Da han var død, blev der sagt dette: Ja, hvad vilde Verden, hvad vilde vi alle blive, om ikke der gaves Stakler som han?

Denne Bog kan vurderes ud fra mange Synspunkter, jeg har villet vise nogle Mennesker, der ikke skød Genvej, og for hvem Forpligtelsen til at leve Livet, hvor de hørte til, og paatage sig Ansvar for det, var helt Alvor, og det at se til, reserve sig, var det store Fald. Og det var i et helt andet Plan, end det sædvanligvis opleves, naar vi kun overkommer vort eget: vor Slægt, Meningsfæller, behagelig Omgangskreds o. l.

Kidde har været stærkt foruroliget af disse Tanker, de kom igen i næsten alle hans Bøger, og saa tidligt som i hans første Bog »Aage og Else« taler han om at bespotte Livet, og han vover endda at slutte med Ordene fra »Törnrosens Bok«: Han som misforstaar Livet, skal ikke udstrække sin Haand til det høje.

Adia Frost.

Omkring »Hemmabyarna«.

Der var engang en Seminarist, som skulde op til Eksamen i Praktik. Han skulde i den Anledning aflevere en Disposition over Emnets Tilrettelæggelse, og den begyndte med Ordene: »Jeg gaar ud fra et ganske bestemt Punkt«. Da han dermed paa genial Vis turde have antydnet en Lov for al Begyndelse, vil jeg følge hans Eksempel. Ogsaa jeg gaar ud fra et ganske bestemt Punkt, og Punktet er den svenske Professor Hans Larssons Bog, »Hemmabyarna«.

Omkring denne Bog ligger en litterær Virksomhed, der strækker sig gennem ca. 40 Aar og spænder over en Række Emner, f. Eks. Filosofi og Pædagogik, Historie og Litteraturkritik. Hvad »Hemmabyarna« angaar, er det svært at placere den. Ja, den gaar ubetinget ind under Skønlitteratur, men det er som bekendt et rummeligt Begreb. Bogen er en Skildring fra Forfatterens Hjemegn i Skaane, men det er ikke »Hjemstavnsliteratur«. Det er den lille Verden, vi møder, men det er lige saa fuldt den store. Det er en Bog, hvor Forfatteren kommer frem med mange af sine Erindringer, men det er ingen »Mindebog«. Det er, tilsyneladende, en saglig Fortælling om Mennesker, der eksisterer eller har eksisteret, men det er ogsaa et fantasifuldt Digterværk. I Bogen lader Hans Larsson etsteds en Læge inddele Sognets Beboere i følgende Grupper: Missionsfolk, Salmebogsfolk, Kirkefolk, Hedninger og Fritænkere. Og saa Provsten, som var en Gruppe for sig selv. Nu mener Hans Larsson ganske vist, at det med Provsten betegner

en Svaghed i Inddelingen, for det ser altid mistænkeligt ud, om der i et System findes nogen for sig selv. Men hvad »Hemmabyarna« angaar, er der neppe andet at gøre end at lade dem staa som Provsten. Den kan ikke rubriceres. En anden Sag er, at denne Bog Gang paa Gang tangerer Synspunkter, der er typiske for Hans Larsson, og som ofte kommer frem i hans øvrige Produktion; men det skal senere omtales.

Der gives Mennesker, som har den Evne, at de kan fortælle. Gives, ja — eller gaves. For det synes, som om det at kunne fortælle spontant og oprindeligt tager af i samme Forhold, som den moderne Udvikling skrider fremad. Enhver, der har hørt en saadan gammel Fortæller, vil vide, at hans Fremgangsmaade ikke kan læres — fordi den helt ud er Natur. Ikke desto mindre har Hans Larsson fortalt paa den Maade i sin Bog, og det er lykkedes — fordi det helt ud er Kunst. Han har f. Eks. særdeles god Tid i Bogen. Han »snakker«. Men ser man nærmere til, vil man opdage, at der er nøjagtigt det, der skal være der, ikke for faa og ikke for mange Ord. I Virkeligheden er Formen fuldt ud afstemt efter Indholdet. Som naar han pludselig afbryder den Fortælling, han har i Gang, og lunter ud ad et Sidespor. Denne Tilfældighed er aldrig tilfældig. Det viser sig bl. a. der, hvor han fortæller om en Ko i sin Fars Stald, og saa, inden vi rigtig ved af det, beretter om en af Sognets rigeste Koner, der har det med at interessere sig for Synder, især andres. I det psykologiske Øjeblik gaar de i Samstilling, Koen og Konen. Og Resultatet! Ja, det skal ikke røbes her; der skal ogsaa være noget til dem, som selv læser Bogen. Det er jo nemlig det med Hans Larsson, at han har faaet Humorens Naadegave. Maaske er det derfor, han virker saa umoderne i Nutiden, hvor man gennem Taler fra Berlin og Rom præpareres til en højere Form for Aandsliv. Etsteds falder han i Funderinger over, hvordan St. Peter

vilde bære sig ad, hvis han skulde fradømme ovennævnte Kone de borgerlige Rettigheder i Himmerig. Hun maatte i saa Tilfælde skulle fældes efter et af de ti Bud. Men det første kunde det ikke blive, da hun ikke havde for mange Guder, »snarere en for lidt«. Andet Bud: Heller ikke, for »Fruentimmer siger jo ikke den Slags« o. s. v. Hans Larsson ofrer den ny Præst en større Omtale, for ved et Bryllup var denne Mand kommet i Diskussion med Pietisterne om »Det skønne i Verden«, som han paastod, de ikke havde Forstand paa. De forstod ikke »en skøn Natur og naar Solen gaar ned og Tegnør og denne her Bellman og Teatret — ja, til og med Kvindens af Gud helligede Skønhed forsvinder for det pietistiske Øje.« Naturligvis blev der Forargelse. Og senere sagde Doktoren til ham: »Du maa skaffe dig en Slags Buffetindretning mellem Tanken og Tungen — nogle Melleminstanser.« — — Saa er der Historien om »Spissen«, der sidder i Naboens Stue og mediterer, fyldt af en alkærlig Følelse over for Verden, fordi det nu endelig ser ud til at lykkes for ham at faa Naboen snydt et Stykke Jord fra. Katten, som er den nærmeste Genstand for hans universelle Følelse, gaar frem og tilbage paa Bordet og stryger ham under Næsen med Svansen. — Bogen vrirler med den Slags. Dog, det er naturligvis kun Smaating, aldrig værd at bemærke i en stor Tid som vor. Ganske vist var der engang en Englænder, som sagde: »Faar man Lykke til at fange det forstaaende Smil, naar en Medgæst ved Livets Bord løfter sit Glas, er ogsaa det en Daad blandt dem, der forstaar hinanden.« — Men hvem regner med, hvad Englændere siger.

Det var under Verdenskrigen, »Hemmabyarna« blev til. Dengang alt i Europa var Magt og Vold, og Stat stod imod Stat, da blev det en Nødvendighed for Hans Larsson at skrive en Bog om Mennesker. »Giv mig Mennesker,« siger han. For netop paa Baggrund af alt det der-

ude længtes han efter at naa frem til Mennesker, selvfølgelig i Særdeleshed til nogle faa, men egentlig til dem alle. Skulde der mon ikke være en Maade at tage Livet paa, saa man kom til at synes om dem alle? spørger han. Jo, sikkert. Nemlig, hvis man gaar forbi alt det, de er »blevet til« her i Verden, eller det, de absolut vil være, kort sagt, det, de giver sig ud for, og faar fat i dem, som de nu skabtes, altsaa som de *er* — skønne eller skrøbelige. »Det er det, jeg kalder at naa frem til Menneskene. Det er ikke egentlig Kærlighed, den der Følelse, og nævner du den paa samme Dag som Barmhjertighed og den Slags, saa stopper jeg Ørene til.« Intet Menneske kan leve i den Følelse, mener han, uden at blive som Barnet — eller som Kunstneren. »Det er Kunstnerens store Privilegium, hver Stund da han virkelig er Kunstner, at se Sjælene, som de er — og selv være og vise sig, just som han er.« — Saa kommer de da i hans Bog, Menneskene, som de er. De allerrigtigste, som er kloge Dagen lang, bryder han sig mindst om at drage frem. En Maler interesserer sig nu engang ikke saa meget for at male de bedst byggede Længer, og »en klog Mand er som saadan en velordnet Gaard med fyldte Lader og alle Døre i Orden. *Der* myldrer ikke Nælderne ved Vejen eller Valmuerne paa Skarndyngen, og Svalerne maa se sig for, hvordan de slipper ind og ud. Men hos Daaren hænger Døren paa skraa, og i hans tomme Lader skinner Solen ind gennem Gavlene.« Vi staar her over for den velkendte Tendens i Kunstens Verden til at vurdere anderledes, end man ellers gør. Det er een Side af Sagen, Hans Larsson med disse Ord viser os, og ikke nogen ringe Side, men hvis vi vil have rigtig fat paa, hvad han mener med at »se Sjælene, som de er« — det, der skulde være Kunstnerens Privilegium — gaar det ikke an, vi standser her. — Hans Larsson omtaler i »Hemmabyarna« sin Barndoms »lange Enge«, om Vinteren med Is over helt

ned til næste By. Der løb Drengene paa beslaaede Træsko, saa Isen sang. — — — Men Tonen fra Barndomsdagens Is, den skal man give Agt paa, siger han. »Den Klang er maaske ikke ens for to Personer, og den Tone hører man vist igen og igen hele Livet. Den og mange andre Toner — Sommertonen med, forstaas.« At han dermed vil noget andet og mere end at genkalde nogle tilfældige Barndomserindringer, fremgaar af Fortsættelsen: »Naar jeg tænker paa Barnedagene, kan jeg let forlige mig med den Tanke, at Kroppen, og Hverdagssjælen tillige, ligger som et Hylster omkring den allerinderste Sjæl. Denne ligger allerede da færdig og er saadan, som den siden bliver i alle Dage, og mens Kroppen og Hverdagssjælen har deres megen Møje, og vokser, saa ligger den anden der urørt og venter. Men fra den fik alligevel hele Livet sin Tone, helt fra den første Graad til alt siden hen.« Det er intet mindre end en af Hovedtankerne hos Hans Larsson, vi her staar overfor, om vi da tør dømme efter dens hyppige Forekomst i mange af hans Arbejder. Det er dette, at der er hos Mennesket en Hverdagssjæl og saa det allerinderste, d. v. s. det egentlige Jeg. Hverdagssjælen er det, som Mennesket er under almindelige, daglige, »trivielle« Forhold. Det inderste Jeg er for saa vidt ogsaa med i Dagligdagen, eftersom Mennesket selv udmærket ved, det er der, men det er snarest som en Tone langt borte, og kun engang imellem faar dette inderste Jeg for korte Stunder Herredømmet, men da oplever Mennesket ogsaa de største Øjeblikke, hvor alt bliver »virkeligt« paa en anden Maade end ellers. — Vi finder, som sagt, Tanken mange Steder i Hans Larssons Forfatterskab. I en Artikel siger han saaledes om Gustav Fröding: »For mig er Hverdagsjeget kun en fattig Del af den virkelige Fröding.« I Bogen »Intuition« hedder det, maaske lidt abstrakt: »Der findes ingen, som ikke har faaet en saadan Idé at følges med, en Idé, som han be-

standig, om end uafvidende, famler efter, men ikke faar Tag i. Han har, maaske kun i sine klareste Stunder, en dunkel Fornemmelse af dene Idé, og det staar for ham, som var det hans Lykke, der vifter tæt forbi ham, men ikke lader sig fange.« — Smukkest, og samtidig mest forstaaeligt, har han udtrykt det samme i den kloge og fine Afhandling om »Henrik Ibsens »Peer Gynt«« (i Studier och Meditationer«), hvor der staar: »Det er, ligesom et Rum blev til i samme Stund som vi fødtes, et Hjem, som vi længes til, en Dør, som staar os aaben, og som vi maaske aldrig træder ind igennem; det inderste Rum i vort Sind, der hvor alt det »ljuvaste« findes, det klare, gode, glade; en Helligdom med Lys og Stilhed.« — Det bliver da det altbeherskende for et Menneske, om det kan holde Forbindelsen med dette egentlige Jeg levende, d. v. s. jo mere Hverdagsjeget viger, des mere vil Mennesket faa Følelsen af at nærme sig Meningen med det hele. Derfor fortsætter han ovenstaaende (fra »Peer Gynt«) med følgende: »At gaa i os selv, det bliver til sidst den inderste Længsel for os alle. Og det er det store Bud, som er hver og en givet. Det er det samme som det andet store Bud, Kærlighedens. Thi at finde sig selv og være sig selv, det er at vække alt, som er dødt i ens Hjerter, at smelte alt, som er frossent, at lade alt godt og varmt slaa ud, det er at løse Kærligheden i ens Væsen, det er at komme alt det nær, som vi elsker. De to Bud er kun eet, og hvert af dem har det andet i sig, men at tage eet af dem, saadan at vi ikke faar det andet med, det er at tage Skade paa Sjælen.« Det skulde da være den højeste Opgave for enhver, om han kunde faa dette sit inderste Jeg frem »i stort eller i smaat, i en Verdensgerning eller i de smaa Handlinger i en lille Vraa, eller maaske kun i sit eget Indre, i det Væsen, som engang imellem giver sig Udtryk i et Tonefald eller i et Blik.« Men vanskeligt er det, for Hverdagssjælen har

Tilbøjeligheden til at brede sig, ja, skygge det egentlige Jeg helt ihjel. Det kan komme af ydre Handlinger, f. Eks. at et Menneske bydes saa graa og triste Kaar, at det næsten naturnødvendigt maa fremkalde Hverdagsjeget. Farligst er det, hvis det sker i Barneaarene, for »Tonen« derfra hører man »igen og igen hele Livet«, og sæt den Tone aldrig blev spillet frem, da er det lille Menneske dømt til aandelig Invaliditet gennem hele sin Tilværelse. »Misted du og din syngende Sjæl, misted du alt, som var dit,« siger Hans Larssons Landsmand fra Blekinge, Harry Martinson. — Det voksne Menneske vil, foruden maaske at kende de ydre Hindringer, vide, at de indre er en Realitet. Disse indre Hindringer gør Hans Larsson bestandig opmærksom paa. Det er dem, han kalder Bøjgen-Princippet; for hvad er Ibsens velkendte Bøjgen andet end Træghed, Passivitet, Vanmagt, det døde i vort Væsen, alt det, som gør, at vi ikke til enhver Tid evner at være dem, som vi inderst inde er. »Bøjgen hersker, Bøjgen fylder Verden,« siger han, og det er Bøjgen, der skaber Hverdagssjælen. Er det Kunstnerens Privilegium »at se Sjælene, som de er,« betyder det, at han ikke alene ser Vanmagten, de indre Hindringer, Hverdagssjælen, »den kommunale Personlighed«, men ser gennem alt det ind til det centrale; endvidere, at han ser den bestandige Spænding mellem Hverdagsjeget og det virkelige Jeg, den Spænding, der bringer megen Lidelse med sig, men som maa være der, for den Dag, den hører op til Fordel for Hverdagsjeget, da gaar Mennesket under som Menneske, da er det »dødt«. — At saa godt som alle Hans Larssons Artikler om Litteratur, under en eller anden Form handler om denne Strid, bliver da noget af en Selvfølge. Skulde man fremhæve en enkelt, kunde det f. Eks. blive den om Jonas Lies Romaner (i »Studier och Meditationer«), skønt man fristes til at sige som Drenge, der blev spurgt om, hvilken Kage han helst vilde

have, og som svarede: »Dem alle sammen.« — Saa maa det for øvrigt tilføjes, at efter Hans Larssons Mening skal Kunsten gennem sin Evne til at vise Menneskene »Sjælene, som de er«, blive en Frigører af Kræfter hos dem. Naar f. Eks. Litteraturen virker efter sin Hensigt, da vil det sige, at den gennembryder Menneskets Hverdagsjag og fører ham »ind til ham selv«, og det betyder som før nævnt tillige, at den fører ham ud til andre. Hvilke Veje Litteraturen vælger for at naa dertil, er ligegyldige. Nogle Forfattere gaar særligt løs paa de ydre Hindringer — Samfundsforhold o. s. v. — andre kaster sig over de indre. Det kan altsammen have sin Berettigelse. Men selv den dygtigste og mest realistiske Skildring er uden Værdi, hvis den ikke kommer som en Befrier fra »Bøjgen«. Det er Kunstens fornemste Mission at kalde Mennesket ud af Hverdagsjeget, der er som en Fangekælder, hvor Mennesket mod sin Vilje spærrer sig selv inde, men som det altid længes efter at komme ud af. Om Forholdet mellem Kunsten og Mennesket har Hans Larsson flere Artikler, f. Eks. »Kunst og Liv« (i »Studier och Meditationer«) og »To Virkeligheder« (i »Gemenskab«).

Naar Hans Larsson taler om den »Tone«, som det er af yderste Vigtighed at faa til at klinge hele Livet, da har det for ham en særlig Baggrund. I »Hemmabyarna« bruger han et Billede: Han havde en Drøm, en mærkelig Drøm. Ude i Universet, nærmere bestemt ude i Skyerne(!), saa han »Slungaren«, d. v. s. Gud. Og Gud smilte. Og hvert Smil skød ud i Verdensrummet som en Straale, og langt borte i Udkanterne delte Straalerne sig i faldende Gnister med allehaande Farver, og hver Gnist blev til en Menneskesjæl, til det i den, der svarer til »Tonen«. Og det var det besynderlige, at han kendte flere af dem, f. Eks. »Spissen«. Da undrede Hans Larsson sig, for han havde ikke netop tænkt sig, at »Spissen« havde

den Oprindelse. Men det kunde jo være, at alting ser anderledes ud, naar »Slungaren« ser det, end naar vi, i vaagen Tilstand altsaa, ser det. Maaske er det »Slungaren«, der »ser Sjælene, som de er«, endnu bedre end Barnet og Kunstneren. — »Tonen«, ja — »om der nu egentlig findes andet for Ham end den eneste Klang? Og om hele Proceduren gaar ud paa at faa den Klang ud af os?« Som Indledning til Drømmen om »Slungaren« har Hans Larsson følgende: »Skabertanken ved Tidernes Begyndelse var rigere end et udsagt Ord kan blive, men ud maatte den og bæres af Ord og klæde sig i alle Livets Former og Rytmer for altid at længes tilbage til det ordløses evige Fylde.« Ogsaa her staar vi ved en Hovedtanke hos ham.

Desværre — nu viser det sig igen, hvor umoderne Hans Larsson er, for hvis det forholder sig saadan, at der i ethvert Menneske findes noget, hvorigennem Skabertanken tager Form, da nødes vi til at drage den kedelige Konsekvens, at saa gaar det ikke an at »sætte nogen udenfor«, hverken Enkeltmennesker, Nationer eller Racer, saa lidt som det gaar an at tvinge nogen ind i en bestemt Tankegang. »Tonen« lyder ikke ens for to Mennesker. Enhver maa lytte sig til sin.

»Digteren er de miskendte Værdiers Beskytter,« har Hans Larsson engang sagt.

Ragnhild Bonde.

Vort Forhold til Kulturværdierne.

En lille Pige, som endnu ikke havde begyndt at læse Aviser, og som ikke kunde høre Radio i sit Hjem, kom engang paa Besøg hos sin Veninde, hvor hun fik Lejlighed til at høre Radioavisen Kl. 19. Man sad netop ved Aftensmaden og fik Lyst til at høre, hvad der var sket ude i Verden, og nu blandedes Knivenes og Gafflernes Klirren mod Tallerkenerne med Speakerens Stemme. Men pludselig opdagede man, at den lille Pige sad og græd. Man spurgte naturligvis, hvad der var i Vejen; det varede lidt, inden hun kunde sige noget; omsider kom det: »Det er alle dem, der er døde!« Hun havde hørt Søndagens Pressemeddelelser om Drukneulykker og Bilulykker herhjemme, Bombardementer i Spanien og andre uhyggelige Begivenheder, og det havde været for meget for hende. Man trøstede hende med, at hun jo ikke kendte en eneste af de omkomne, og fandt det nærmest taabeligt, at hun tog saadan paa Vej. Desuden var man irriteret over, at man nu ikke fik hørt Sporten, der da egentlig var det vigtigste den Aften.

Denne Historie kan bruges til at belyse et Problem, som jeg tror er ved at trænge sig frem i vor Tid. De voksne havde lukket op for Radioen og sad og hørte uden at høre nogen Ting. Men den lille Pige havde et alt for aabent og modtageligt Sind til at kunne stilles over for Verdens Ulykker og Grusomheder uden at rystes i sit inderste af dem. Den Tid kommer nok, da hun bliver lige saa hærdet som de voksne, og det er jo nu engang

umuligt at henfalde i Sorg ved enhver Meddelelse om Bomber, Brand og Død; saa blev det snart hver Dag.

Men det Spørgsmaal, der ligger nær, er, om vi ikke efterhaanden bliver lige saa følelsesløse og uimodtagelige over for alle andre Ting, som vi bombarderes med Dag for Dag, gennem Radioen eller ad anden Vej. Jo lettere de kommer ind ad Døren til os, des mindre bryder vi os om dem.

I »Krageluset« fortæller Skjoldborg om den unge Jørgen, der var den første i Torup-Klit, som holdt en Avis; han maatte gaa en hel Mil to Gange om Ugen for at hente den, men saa kan vi ogsaa være sikker paa, at den blev læst med anderledes Indleven i det, der stod i Bladet, end det sker nu om Dage, da vi faar Aviserne stukket ind ad Døren en eller to Gange daglig.

Fra Torup Klit var der langt til Forsamlingshuset. Men Jørgen overvandt Afstanden, for han kunde ikke undvære den Forbindelse med Aandsverdenen og de politiske Bevægelser, som Møderne dér gav ham. Det mærkes paa ham, at han dér hentede Kræfter til sit tunge og trælsomme Liv i Klitten; hans Liv fik større Indhold gennem disse Møder; han fik Befolkningen paa dette afsides liggende Sted saa interesseret, at de samlede til Møder hos Jørgen. Der var ikke Tale om Mødetræthed paa den Tid; Jørgen kunde prale af, at han paa tre Timer kunde samle tre Hundrede til Møde.

De Husmænd, som Skjoldborg skildrer i sine Bøger, havde nok ikke saa let Adgang til Bøger, som vi har nu om Dage, men saa meget des mere optaget var de af den Bog, der kom dem i Hænde. Det fik Skjoldborg engang et glædeligt Bevis for. Han traf en Mand paa en Station. »Goddaw, Skjoldborg,« siger han, »a er Husmand paa Heden ikke saa langt herfra; a tog fat derude i Lyngen. A havde læst »En Stridsmand« og skulde ha' plantet et Læbælte li'som Søren Brander. Men Træerne

drillede mig, det ene gik ud, og det andet gik ud. A blev godt nok lidt gnaven; men saa tænkte a: »Kan Søren Brander gøre det, saa kan a sørenme ogsaa!« A plantet efter og masede paa. A sejrede ogsaa til sidst. Og nu staar Træerne udmærket. A var henne og se til dem den anden Daw. »Ja, nu staar I og har det godt,« sa' a til dem, »men det kan I takke Skjoldborg for.« . . . Kom ud og se til mig en Daw, naar du kommer den Vej . . .«

Er det ikke en usædvanlig Beretning om, hvordan en Bog er blevet læst og virkelig tilegnet?

Hvor tit mon det sker i vore Dage, at en Bog faar saa stor Indflydelse paa sin Læser? Vi kan jo høre Op-læsning i Radio eller se Boganmeldelser i Aviserne, saa vi behøver ikke at have det Besvær med at pløje gennem en Bog. I hvert Fald behøver vi ikke at give Penge ud til Bogen; vi kan jo laane alting paa Bibliotekerne.

Der er blevet saa utrolig let Adgang til alle Kultur-værdier i vore Dage, at vi ikke forstaar at skønne paa dem. Vi ligner Rigmandsbarnet, der sidder midt i alt sit herlige Legetøj, men ikke gider strække Haanden ud efter noget som helst af det.

Det er værst for os selv, om vi vrager alle Goderne.

Men endnu værre Følger kan det faa, om det virkelig er sandt, hvad jeg fra forskellig Side har hørt frem-ført.

Paa et Møde, hvor der var blevet talt om folke-musikalsk Arbejde, stod en ung Musikmagister i den paa-følgende Diskussion frem og sagde, at Musikerne var tilbøjelige til fuldstændig at overvurdere det musikalske Behov; det var slet ikke sikkert, at den, der holdt af en god folkelig Melodi, skulde drages videre og føres frem til Beethoven, Mozart og de andre store. Man skulde lade Folk være i Fred, hvis de ikke forstod at faa noget ud af et Stykke Musik. Det lød, som om han mente noget lignende som, at man skal ikke kaste Perler for Svinene,

Det er ikke langt fra at være det samme, som en Professor for nylig hævdede. Man kunde, sagde han, give sig til at spekulere over, om det nu ogsaa ubetinget var til Gavn for Menneskene, at Kulturværdierne efterhaanden bliver lettere og lettere tilgængelige. Tanken maa opkomme, naar man føler sig overvældet af Kulturgoder. Bliver man ikke overfladisk og forhindret i at fordybe sig i Tingene? Og Fordybelsen er det eneste, som muliggør aandelig Vækst. »Var det ikke bedre, dengang Kulturgoderne med større Vanskelighed naaede ud, da Radio, Film og Hurtigpresse ikke var opfundet og Bogtrykkerkunsten dyrkedes med Maade? . . . Spørgsmaalet er ikke uberettiget. Kulturgodernes Lettilgængelighed og uhyre Spredning indeholder virkelig en vis Fare.« Videre mener han, at det, der vindes ved de aandelige Kulturgoders Udbredelse i stedse videre Kredse, maa betales af de forholdsvis faa, der virkelig har dybere Forstaaelse af dem, idet de mister Dybden. Det hele tværes ud. Finere aandelig Kultur er ikke længere noget, der kun dyrkes af et Faatal, en Overklasse, det aristokratiske, som synes at være Forudsætningen for al højere Kulturs Fremkomst. Nu vil alle have Part i det altsammen, og det maa derfor lempes, saa det kan blive tilgængeligt for alle. Det bliver altsaa den brede Masse, der bliver bestemmende for Kulturen i Stedet for de faa, hvis Opgave det var at være dens Fanebærere.

Skulde det virkelig være det Resultat, vi er naaet til: for det første for let Adgang til Kulturens Goder, for det andet en deraf følgende Ligegyldighed og Ufølsomhed, for det tredje et Forsøg paa en Slags Tvangsfodring med lettere Kost, som alle og enhver kan indtage, og endelig for det fjerde en Reaktion gaaende ud paa at kræve de højere Kulturværdier forbeholdt for et ringe Mindretal og lade andre »være i Fred«.

Den optrukne Linie er nok ikke helt forkert, men hvordan skal den fortsættes?

Det beror ikke mindst paa, hvordan vi forholder os i den foreliggende Situation. Hver for sig har sit Ansvar at bære for den fremtidige Udvikling. Naturligvis er det rigtigt, at de nye Kulturværdier, som frembringes i vore Dage, ikke maa tage alt for stærkt Sigte paa udelukkende at være afpasset for den brede Masses Modtagelighed; saa vilde ogsaa Værdien blive forringet. Man kan ikke jævne en Høj med Jorden, for at alle paa een Gang kan nyde Udsigten fra den. Man maa imidlertid heller ikke hævde, at det kun er de faa, der skal have Del i de aandelige Goder. Netop paa Grund af den lettere Adgang til at udbrede dem bør en tredie Mulighed fremhæves som det eneste rigtige: et utrætteligt Arbejde paa at gøre opmærksom paa, hvor rige Værdier der er at hente, og at alle har Ret til at faa Del i dem, hver efter sin Evne — naturligvis hverken saadan, at alle og enhver skal have Adgang til det allerypperste eller saadan, at alt det vanskeligste skal forfladiges, saa det kan optages af alle. Evnerne er maaske nok forskellige, men det er ethvert Menneskes Pligt at gøre det bedste ud af sine iboende Muligheder, saa Livet leves fuldt og rigt og Sjælen holdes levende.

Paa samme Maade har vi Pligter over for hinanden. At holde nogle borte fra Kulturens Kilder vilde være stik imod den almindelige Mening om, hvordan et Menneske skal udvikles, og det vilde sandsynligvis ogsaa efterhaanden betyde Kulturens Henvisnen. Det har sig nemlig med Kulturværdier som med Handelsvarer: de skal ikke blot produceres, de skal ogsaa aftages. Der skal ikke blot være et Mindretal, som frembringer de aandelige Værdier, der skal ogsaa være et Flertal, som med kræsen Smag vil nyde disse Værdier. Hvis man derfor vil raade Bod paa Tidens Tendens til Sløvhed midt i de mange

Muligheder for et rigere aandeligt Liv, er der kun eet Hjælpemiddel, der kan virke varigt: vi skal ikke have mindre, men mere Kultur, og hver enkelt maa opøves i at modtage stadig større Mængder af stadig stigende Kvalitet. Saa skulde man da ogsaa synes, at Bevidstheden om at virke for hele Folkets aandelige Behov vil forhøje Skaberglæden for dem, der danner de nye Kulturværdier.

Hertil kommer endelig, at Følelsen af at leve et lykkeligt Liv vokser, jo rigere ens egne og andres kulturelle Livsmuligheder er. Men her synes Tiden at modarbejde sig selv. Samtidig med, at den i overflødig Maal forøger Adgangen til Kulturens Goder, fylder den os med saa meget andet, at vi ikke har Tid til at søge til dem. Vi bliver saa opfyldte af politiske Problemer og økonomiske Beregninger, at vi staar i Fare for helt at opsluges af dem.

I Slutningen af Skjoldborgs Mindebog »Ungdomstid og Manddoms Aar« findes nogle alvorlige Ord til Overvejelse, som bør nævnes i denne Forbindelse. Da Husmændene sluttede sig sammen, stod Skjoldborg midt imellem Gennembrudsmændene. Naar der blev agiteret, fremhævedes altid det faglige, det økonomiske, der jo ogsaa er af uhyre Vigtighed. Men Skjoldborg fremholdt den ideelle Side, Oplysningens Betydning; det var ham, der blæste i Gjallerhornet. Han anfører de sidste Ord i en Tale, som han holdt ved den store Fest i Silkeborg 1911: Man tager uhyre fejl, hvis man tror, at et Livssyn, der kun forholder sig til økonomisk Gevinst og Tab, er fyldestgørende for den menneskelige Trang. Hvis derfor den Dag kom, da Husmændene viste sig ligegyldige over for intellektuelt og aandeligt Liv, da var de dømt til Døden.

Det er sandt. Men det gælder ikke blot Husmændene. Det gælder os alle sammen. Og det gælder ikke mindre

nu end i 1911. Maaske snarere meget mere, for samtidig med, at de kulturelle Muligheder er mangedoblet, er Faren for Misbrug ogsaa i høj Grad forstærket. Men for vor egen og for Kulturens Skyld maa vi ikke lade det gaa saadan, at vi bliver ligegyldige. Selvom det ikke vilde gaa saa galt, at Kulturen vilde dø hen, saa vilde det i hvert Fald for os faa de aller alvorligste Følger. Thi i samme Grad som vi forsømmer at øse af Kulturværdierne, i samme Grad mister vi store Muligheder for at forhøje vore Livsværdier og højne vor Livsglæde.

Tage Dybkjær.

Vort folkelige ungdomsarbejde.

Kaar og muligheder.

Tidens hjul går centnertungt
over verden blodigt.

Alt, hvad der er evig ungt,
rejser sig dog frodigt.

Folk kan knuses, slægter dø,
landes sæd forødes,
men af ungdomsevnens frø
nye verd'ner fødes.

(Holger Drachmann 1881).

Alle ved — også de voksne unge, at tidens hjul går centnertungt over verden — og på sine steder med blodige spor. Vel fik vi freden bjerget i denne omgang, men prisen derfor kan ingen se i dag, og der er ingen garanti for fremtiden.

Vi læste for en snes år siden en tysk bog, som blev verdenskendt. Den var som helhed en truende spådom om Evropas undergang. Gang på gang i disse efterårs-måneder er den bevisførelse dukket op i erindringen, — og dog. Hvis man ikke levede sammen med ungdom, hvis man ikke kunde læse menneskehedens historie, måtte man tro, at vi stod foran verdens undergang, eller i hvert fald den hvide mands desperate selvudslettelse. Nu lærer historien os noget andet, og i Drachmanns sang finder vi ord for, at folk kan knuses, og slægter dø, og landes sæd forødes, men af ungdomsevnens frø vil nye verd'ner fødes. Efterkrigstidens ungdomsarbejde i de krigshærgede lande giver os oplysende og manende fingerpeg i den retning.

Havde vi ikke dette — i Drachmanns ord — formede håb, for adskillige et urimeligt håb, så vilde mange i disse år give op. Men vi lever sammen med vor egen ungdom, og daglig bliver vi bekræftet netop i dette, at i de unges sind skyder nye skud frem, og vi ved, at nye fagre verd'ner vil gro ud af de unges livsevne og livsmod. Politiske og nationale verd'ner og samfund kan gå under. Det ved vi godt. Det er sket så ofte før, men nye verd'ner vil rejse sig igen, så længe en regnbue slår sin hvælving på himlen i solens stråler.

Der er en kraft, der er stærkere end disse kræfter, der f. t. søger at ødelægge livsforholdene for menneskene, og den skaber *sine muligheder* i de unges sind, den åbner de unges øjne for nye og livsfriske skud. I de unges sind gror de skjulte frø, og de får næring — selv i asken efter en verdensbrand.

Det er en sikker og varig trøst i en verden, hvor ulykkesprofeter og falske profeter — også hos os — forsøger at foregøgle både gamle og unge, at nu er der kun een vej til redning: den at udslette sig selv, rende i flokken, at lade sig sluge af massen, at lade sig suggestionere ind i en verden, hvor kald og ansvar tages fra den enkelte, hvor førerprincippet er det bærende, hvor han eller hun kun skal skråle slagordene efter.

Jeg finder ingen grund til at citere »kampråb« i den retning. Der er nok af dem, og mange vil være kendt. I vort folkelige ungdomsarbejde har vi mere brug for at komme i forbindelse med de opbyggende kræfter. De skal være grundtonen, når ungdom samles, men kampen mellem godt og ondt skal vi ikke lægge et slør over. Den er en kendsgerning, og vi tager vor lod og del i den.

Er der ånd i det, vi vil kæmpe for, så sejrer vi, i modsat fald har vi på forhånd tabt slaget.

*

*

*

Tænker vi smålighed, gør vi os mindre,
 mismodig livslyst er vejet og dømt.

(Valdemar Rørdam).

KÅRENE for vort folkelige ungdomsarbejde er ringe i disse dage. Her tænkes kun på det, der udføres i vore landkredse. I de sidste 20 år — i gærings- og brydningstiden efter verdenskrigen — har de ældre og bo-siddende praktiseret en ligegladhed i forhold til den op-voksende ungdom, der har været uforståelig, og den har gennem dens passivitet haft ødelæggende indflydelse. Mens der i de lande, som var med i verdenskrigen, har været en omsorg og en forsorg for de unge fra alle i samfundet, fra øverst til nederst, under det motto: at de unge gennem udnyttelsen af deres fritid måtte blive så vel udrustet til det nødvendige genopbygningsarbejde, som det var muligt, så har vi — i stort mål — ladet de unge sejle deres egen sø, fra konfirmationsårene og fremefter i de vanskelige og betydningsfulde overgangs-år. En del har — med ballast fra hjemmet — haft en havn at sejle efter; store dele har sejlet rundt, eftersom vinden blæste, og tilfældigheden har bestemt, hvilken havn de er landet i.

Udendørslivet er mange steder så omfattende, at fritiden ikke kan slå til. Foreningerne kalder — hver med sit, og hvad gjorde forældrene, husbonde og madmoder, præster og lærere?

Vi har i stigende grad hørt en negativ kritik fra *deres* side over den forrendte, forlystelsessyge, pjankede og uopdragne ungdom. Ofte glemte de, at kritikken i mange tilfælde har tilbagevirkende kraft. En blind kan ikke vejlede en blind, og hvordan man tør vove at kritisere grøn og uudviklet ungdoms driven rundt til snart det ene og snart det andet, når de besindige og klogere holder sig uden for det hele, det er ikke til at forstå. Vel ved jeg, at mange hjem har haft svære kampe at bestå

i denne tid, men det er ikke undskyldning nok. At denne økonomiske kamp så har medført en materialistisk betoning af snart alt mellem himmel og jord gør ikke forholdene bedre for det åndelige livs kår og behov. Men — ved siden af dette har mange så i ondt lune udslynget nedsættende bemærkninger om ungdommen, deres egne drenge og piger, og derved har de dømt sig selv. Hvor kunde det ikke have været anderledes, hvis de i forståelse af ungdommens vanskelige kår, der ikke er betinget af økonomiske forhold, men har sin årsag i de indre sjælelige brydninger, havde stillet sig mellem de unge, været deres ældre kammerater, været deres venner uden »moralprædikener«? Blot ved deres nærværelse kunde de have værnet deres sammenkomster og især deres fester mod de nedværdigende ting, der er sket og sker fremdeles. Det havde for vort folks fremtid været meget mere værd end meget af det, de ældre tager del i ved siden af og uden for de unges sammenkomster.

Men fristes også til at spørge: Hvor kan lærere og præster lade ungdommen sejle sin egen sø, så snart de ved kirkedøren har sagt farvel til dem på konfirmationsdagen? Ja, præsterne bør måske undtages. Mange af dem er så fremmede over for ungdomslivets forhold, at deres medvirken måske vilde få andre følger end det ønskede? Men lærerne. Man skulde synes det ugørligt først at leve syv år sammen med børnene for derefter brat at klippe tråden over, så snart de store drenge og piger træder ind i de voksnes rækker. De burde vide så meget om menneskesind og sjæleliv, at de frø, som blev sået i barnesindet, skal plejes og værnes, om ikke ukrudt skal kvæle væksten.

Nuvel, der er glædelige undtagelser, men de synes mig i dette forhold kun at bekræfte reglen.

*

*

*

Thi se, — om vi og vor gerning er glemt om hundrede år; —
vort valg i dag bestemmer, om Danmark i morgen består.

Ingen kan vide lønnen for en gerning, som ikke er endt.
Men straffen for ugjort gerning er vidt i verden kendt.

(Marcus Lauesen).

I KAMPEN OM UNGDOMMEN, — som
andet steds dels er blevet forbudt, og ungdomsarbejdet
og derved ungdommen ensrettet, og dels er støttet og
vejledet af alle ansvarlige til opmuntring, vejledning,
hjælp og støtte, så det opdragende i det folkelige og
nationale blev styrket i de unges sind, — har vi tilladt
os at have råd til, at hvemsomhelst byder ungdommen
ind til det, der kan udfylde tiden, men ikke fylde sindet.
I 20 år har ungdommen uden for hjemmets vægge mødt
tilfældighedernes mangfoldighed af godt og ondt. Der
konkurreres om ungdommens krop og sjæl, og i denne
konkurrence har det gode ofte haft de svageste vilkår.
Ungdom kender en *vis* tid kun lyst og mørkt, kun engle
og djæвле, og de tager efter det, der falder stærkest i
øjnene. Hvem vil laste dem for det? Og i neonlys og
prangende reklamers overskrifter *kan spejle* sig en ver-
den, der bag mekanikken kun er tomhed og øde. Hvorfor
har ikke — i den svundne snes år — de skarpe kritikere
og dem, der passivt lod de unge værgeløst møde alt
dette, stillet sig ved siden af dem og vist dem vejen mod
det, som både har opdragende og udviklende værdi?
Hvor skal vor ungdom kunne skelne, hvad der er dansk
og folkeligt mellem det kalejdoskop af gøgl, sport og
film, Nazisme og Kommunisme og andet udenlandsk, der
kalder på dem, så snart de træder uden for hjemmets
dør? Har de ældre været bange for at vise sit ansigt,
når der var tale om et standpunkt for eller imod?

Man søger nu i de senere år at dygtiggøre ungdom-
men rent fagligt. Det er igen kampen for tilværelsen,

der dikterer dette. Al ære og respekt. Men mon nogen tror, at dygtige husmødre, væversker, syfiger, dygtige landmænd og håndværkere med omfattende håndværksmæssig og teknisk viden og kunnen med *denne ballast* alene kan bære vort folk ind i dagen ny? Vel er denne dygtiggørelse en god udnyttelse af ungdommens fritid, men det er ikke nok.

De mænd og kvinder, der byggede vore brugsforeninger, mejerier og slagterier, plantede hede i første omgang, byggede forsamlingshusene, tog del i provisorietidens kampe, fik ikke den hjælp i deres unge dage, som vor tid kan byde ungdommen, men de var båret af en ide, et livsmål om et Danmark: at indad skal vindes, hvad udad var tabt. Derfor dygtiggjorde de sig *enkeltvis*, derfor samledes de i *fællesskab*. Derfor blev resultatet, som vi så det udtrykt på Bellahøj.

Er der noget ideal, noget mål, nogen fane over alt det faglige, politiske og folkelige ungdomsarbejde i dag, noget, der samler og løfter, som det samlede dem? —

Er ikke hele vort ungdomsarbejde splittet ud i mange retninger og partier? Hvor er fællesnævneren, fællesidealet for os — som Danske?

Jævnside med den faglige dygtiggørelse er der fra mange sider en bevidst stræben efter at give ungdommen *skyklapper* på. De skal helst indstilles og partirettes, inden de bliver så voksne, at de kan vurdere. Følgen af det bliver en åndelig umyndiggørelse af dem, der ikke er særlig kritisk og vurderende anlagt, — og det er de færreste. Det er en krænkelse af kårene for ungdomslivets muligheder. Det unge sind står med en modtagerevne over for livets mangfoldighed, som intet afsnit i et menneskes liv.

I tusinder af hjem har forældrene hørt fortælle om Grundtvig og hans syn på ungdomstidens betydning. Kort og klart siger han et sted: »Ungdomstiden er ikke blot

livets blomst, men *åndens skabertime*, den tid, da de store udsigter skal åbne sig for os, som vi senere skal få gavn og glæde af, den tid, da den kærlighed, som skal opflamme os til et dådfyldt levnedsløb, skal finde sin ganning.« Vi har læst det og hørt det og troet derpå, tror derpå fremdeles; — men hvor skal ånden finde plads i det mylder af snævre partiprogrammer, kønne formålsparagraffer og døgnets slagord, som stilles op for unge søgende og spørgende øjne. Menneskelivets muligheder bliver præsenteret på en begrænset plads, jo snævrere, jo mere prangende udstyr. Synsviddnen bliver indskrænket, og resultatet er iøjnefaldende. Der er åbenbart for få, der tror på værdien af, at de store udsigter skal åbne sig — i ungdomstiden — og værdien deraf i manddomstiden.

Den begrænsede udsigt og de små tidens ånder har så ringe værdi, at det ikke vil gavne vor ungdom, langt mindre vort folk, om disse får lov til at bestemme livsindholdet i de unges sind. I kampen om ungdommen må vi ønske, at langt flere, end der er i dag, vil melde sig for at hjælpe den i forbindelse med vore folkelige og nationale værdier, gøre den vågen og vagtsom i forholdet til vor frihed og vort folkestyre, — og at der gennem det må vokse en trang frem til at komme i tjenerforhold til den ånd, som er over alt menneskeliv.

* *

Rustet med folkets kræfter, nærret af slægternes vid,
må vi lære som Regnar Lodbrog at le ad ormens bid.

(Marcus Lauesen).

MULIGHEDERNE for en bedring er vanskelige. Tyve års foreningsvirksomhed af den omtalte art vil gøre det svært at få den forenkling (samling) i stand, som er den eneste løsning. Men det er jo ikke grund nok

til at lade være med at arbejde i den retning. — Erfaringen viser, at et samarbejde eller en fællesplan for et sogns foreningsliv i de fleste tilfælde er umulig at få bragt i stand.*) Det splittende i de mange foreningers indsats — har endnu da — den største magt. For så at holde liv i foreningen (og penge i kassen!) fester man. Nogle mener vel også at fest kan sætte *arbejdet og målet* i relief. Nok om det. Sommersøndagene kan ikke slå til til alle de festligheder, der indbydes til, og med festhumøret er det nok så som så dagen derpå. Der mangler noget af det, der er i slægt med højtid, hvis deres betydning skal være mere end underholdning.

Mange af os har erindringer om både højtid og andagt fra festlige stunder, som alle dage vil leve i vort sind. Det er for mit vedkommende oplevet ved genforeningsfesten på Dybbøl 1920, ved landsfesterne i Fredericia 1921, da Sønderjyderne marcherede ind, og på Dybbøl 1928, da H. P. Hanssen med sine stærke og manende ord om, at den, der ikke vilde dige, må vige, løftede os op over dagen og stedet, så vi følte os bunden til vort folks livsvilje — gennem de tusind år. Noget lignende var over det store stævne samme sted i sommeren 1933, ud fra hvilket Det unge Grænseværn fik sin begyndelse.

Javel, vil man sige, men det er ikke fester i den almindelige forstand og derfor noget andet. Men der er forskel på en amts-gymnastikfest, et sommermøde for en del af De danske ungdomsforeninger — og et offentligt skovrendssammen med karussel, luftgynge og alt andet gøgl. Der er forskel på en legestue og et offentligt bal.

*) Forsamlingshuset i x sogn holdt 50 års jubilæum. Man indbød alle foreninger, der i årenes løb havde benyttet forsamlingshuset. Det blev 39 foreninger med et samlet medlemsantal på ca. 4000; — men der var omkring 400 mennesker!

Forskellen *skal* kunne mærkes, ellers er der noget galt ved de første. Alvor og gammen skal kunne godt sammen, — ikke mindst når ungdom samles, men alvoren, for ikke at sige højtiden eller andagten, er oftest langt væk, og dog er der mange, der ved, at hvor den på en eller anden måde bliver bragt, da bliver det festlige af uvurderlig værdi.

Ingen kan fordøje en fest hver søndag. Der skal stilhed og ro til, for at de virkelige indtryk kan omsætte sig i personlighedslivets vækst. Her er kun en vej til løsning: *et forstående samarbejde mellem de ældre og de unge*. Det lyder hverken originalt eller nyt, men der er ingen vej udenom, hvis ikke vort folkelige ungdomsarbejde skal ende i anarki og meneskeforringelse.

Romain Rolland har et sted skrevet sådan: »Verden bliver dårligere lige så meget ved de gode menneskers fejghed, som ved de dårligere menneskers ondskab.«

Vort folkelige ungdomsarbejde er ikke blevet forringet ved dårlige menneskers ondskab, men mere ved de gode menneskers *passivitet*. (Fejghed er vist ikke det rigtige ord i den forbindelse). Måtte den passivitet blive afløst af en levende og varm aktivitet, inden det er for silde. Hvis det sker, er der endnu mulighed for, at vor ungdom ikke — i tidens splittende og forjagede tempo — sætter de af de foregående slægter erhvervede værdier over styr. Hvad der folkeligt, nationalt og kulturelt er nået i vort folk, er af så stor værdi, at det må stå som en fane, et samlingsmærke over vort ungdomsarbejde.

— Jeg tror på, at ud af ungdomsevnens frø vil der fødes en ny verden. Det nuværende kaos vil blive afløst af noget nyt og bedre, men det er de unge, som skal gøre det. De ældre er altfor hildede og hæmmede i deres syn og indstilling. Men ind i det nye, som en ny slægt sætter ind, må det værdifulde af det, vi har, overføres. Hvis ikke det sker, har vi svigtet vor opgave over for folk og

land. Jeg er ikke bange for det ny og ukendte, men jeg frygter det rodløse og anarkistiske. Bliver forbindelseslinjen tilbage ikke brudt, så vil det nye være fremskridt, og den dag vi respekterer »Åndens skabertime« i de unges sind, da vil også *vor tids ungdom* blive bedst rustet til sin nybyggergerning.

Kr. Killelose.

Thorvaldsen.

Den 17. sept. 1838 blev en festdag, en af de skønneste i vor historie, for da *vendte Thorvaldsen hjem* til Danmark, kommende sit folk imøde som et levende kunstværk, en ædel forening af personlighed og ånd.

Skæret af denne festdag — som var det en illustration til »Det utroligste« af H. C. Andersen — når helt ned til vor tid gennem overleverede beretninger fra folk, som var med den dag, den fest, der skulde leve i deres sind som et kosteligt relief, indrammet af den regnbue, der hvælvede sig over fregatten med den hjemvendende kunstner og hans kunstværker.

Det er da forståeligt, at man ønskede, at også denne dag skulde have sit synlige mindesmærke knyttet til det museum, der kom til at rumme hans værker og ham selv, og i maleren Sonnes frise ser vi modtagelsen afbildet uden på museets mure.

Blandt de mange både, der — på denne frise — ses på vej ud mod fregatten, er der en, der har særlig interesse, thi i den findes forsamlet A. Oehlenschläger, N. F. S. Grundtvig, H. C. Andersen, Chr. Winther, H. Hertz og J. L. Heiberg. De er i samme båd, — å jo, og man kunde for så vidt godt have tænkt sig nogle flere, især Blicher, Poul Møller og Henrich Steffens, for — trods alle forskelle — de var dog alle romantikkens børn, og de var taget ud for at modtage den mand, der mest fuldent havde virkeliggjort deres fælles »anelser« og stræben.

— Jamen, er ikke alle disse herrer i båden, mere eller mindre, ligesom frisen selv blevet noget medtaget

af tidens tand, og er det ikke symbolsk, at støvet har sænket sig over mange af Thorvaldsens værker inde i museet? Ja, er det nu så sikkert? Prøv engang at lytte til, hvad en af vor tids store, Johs. V. Jensen, har at sige derom; der er vel ingen i nutiden, der stærkere og mere ydmygt har hyldet Oehlenschläger, og om Thorvaldsen skriver Johs. V. Jensen således i 1926:*) »Den part af hjulet [= tidens hjul], der bærer hans ry, synes nu i færd med at komme øverst igen. — — efter flitterstilen før verdenskrigen og smagens totale opløsning under den går man nu mod simpelhed igen. Tidens flakkende blik søger ro. Vel for den, om den indstillede sig på Thorvaldsen endnu en gang! — — Som karakter var han selvberoende, uafhængig, frigjort fra klasse, så vel opefter som nedefter, det reneste udtryk for en kunstner og et menneske, de nordiske lande har kendt.«

Thorvaldsens ydre livsskæbne formede sig som den unge Aladdins, den fattige dreng fra gaden, der takket være sin lampe — den geniale forbindelse af håndværkerens sikre og hurtige hånd og øje med det beåndede kunstnersind — nåede frem gennem akademiet og ved at erhverve sidst den store guldmedaille opnåede rejsestipendium til Rom, tidens kunstneriske midtpunkt. Og at Thorvaldsen med rette fejrede d. 8. marts — ankomsten til Rom — som »min anden fødselsdag«, viste han med sit gennembrudsværk Jason, i jan. 1803, omtrent samtidig med og ligeså underfuld i sin tilblivelseshistorie som Oehlenschlägers »Digte, 1803«. Jason blev indledningen til en lang række mesterværker, der gjorde værkstedet i Rom til billedhuggerkunstens daværende høj-

*) i bogen »Thorvaldsens Portrætbuster«, s. 45—46.

borg, indtil Thorvaldsen gennem sin hjemkomst og værkerne siden da i Danmark flyttede dette til København, hvor han 1844 fandt sin grav og sin berømmelses hvilested i Thorvaldsens museum.

Men selvom der ikke blot over denne strålende bane, men også over *hans indre liv* ligger noget af skæret af den unge Aladins sorgløse, gudbenådede natur, — i. eks. udtrykt således af en ven fra ungdomsårene i København om Thorvaldsen i denne tid: »på hans herligt formede pande åbenbaredes med guddommens læseligste skrift hans slægtskab med det højere — det højeste« — så gør man ham stor uret, og navnlig da hans kunst, hvis man ikke forstår, at der bag den glatte og rolige overflade ligger som forudsætning et kæmpende og lidende sind. Harmonien i hans liv og kunst er ikke givet, men tilkæmpet. Hans familieforhold voldte ham mange bekymringer og sorger, dels forældrene, der førte en kummerlig tilværelse i København og døde, mens han var borte, dels de få kvinder, der en tid kom til at stå ham nær, (dr. Louis Bobé har i sin i efteråret udkomne bog roligt og nøgternt gjort rede for, at Thorvaldsen ikke var den forfærdelige Don Juan, han undertiden gives ud for, men at på den anden side hans frie og »selvberoende« karakter ikke var situationen helt voksen i disse forhold og døjede meget med de mange forviklinger). Og i sig selv som kunstner og som menneske måtte han kæmpe med melankoli, nervesvækkelse i forbindelse med sygdom og sjælelige konflikter, — ja, der var flere år i Rom, hvor — som man har påstået — det væsentlig var arbejdet, der holdt ham oppe. Hans sind var også mere modsætningsrigt, end hans kunst lader formode; ved siden af den klare og sikre, handlekraftige natur

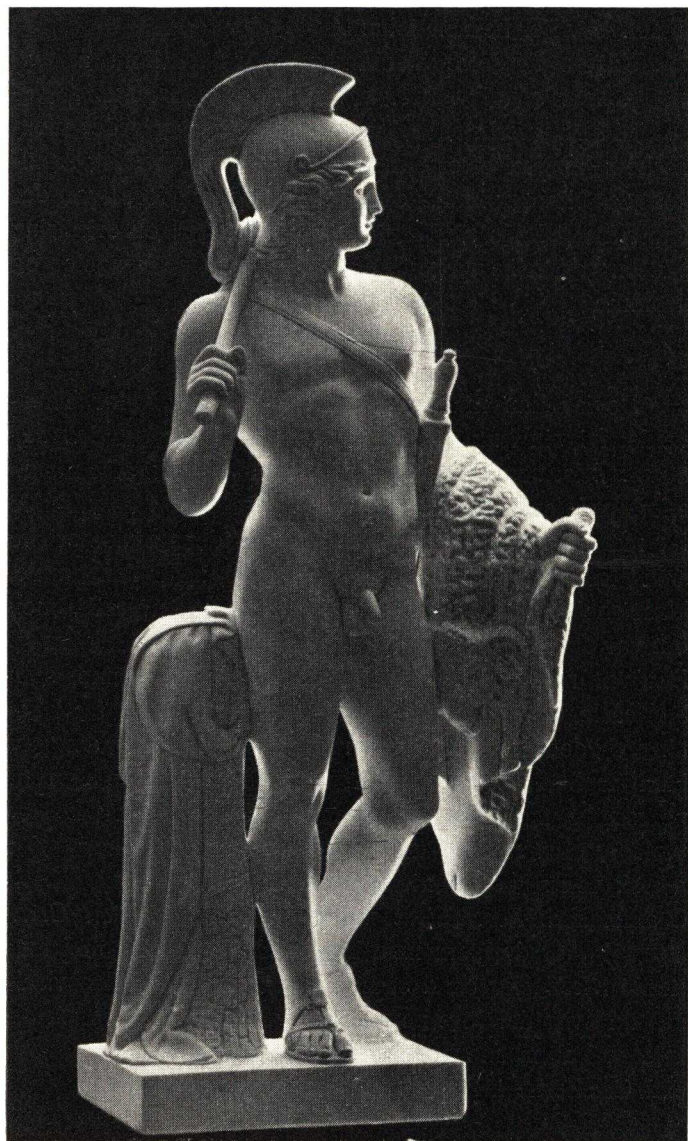
opdager man snart noget underligt vegt, ubeslutsomt, opsættende, der nemt og ofte førte ham, der ellers var reel og åben, over i upålidelighed og uærlighed, (man kan blot tage som eksempel, hvordan det gik, da Jason-figuren skulde hugges i marmor). Mistroisk var han, endda ofte i den grad, at mangler eller uheld ved hans arbejder efter hans mening måtte skyldes hans uvenner og modstandere. Man er vant til at forestille sig ham som stille, beskeden, ligefrem, men til tider kommer en heftig, lidenskabelig, indesluttet og bidsk natur frem, der undertiden bruser op i en så skarp selvhævdelse, at det kunde opfattes som hensynsløs egoisme. Men hvor let vil man ikke måle en sådan mand med for lille en alen, man bør tænke på, hvordan hans klare bevidsthed om eget værd som kunstner måtte reagere overfor den småtskårethed, manglende forståelse og misundelse m. m., som desværre alt for ofte er de største kunstneres lod. Og man maa endnu mere lægge mærke til de utallige vidnesbyrd, der gaar ud på, at *kernen i hans personlighed* var trangen og viljen til harmoni og fred, i tryk og ydmyg tillid og tro til livets herlighed og fuldkommen-gørelse, til et rige af godhed, skønhed og sandhed som det, menneskene egentlig længtes efter, og som de også kunde få lov til at nå ind i, hvis de fulgte deres længsel til bunds. Ja, dette var kernen og det, der sejrede, og man skal selvfølgelig ikke overdrive modsætningerne og kampene i hans sind, men det er i høj grad af betydning, når man bedømmer hans kunst, at den er vundet i hans kamp for at overvinde sig selv.

Ja, *i sin kunst* bekæmpede og sejrede Thorvaldsen over de mange modstridende kræfter i sit sind, aflagde sine personlige og timelige bekymringer og begæringer

og gav i kunstværket udtryk for, hvad der var den åndelige vilje, kernen i ham.

Ud fra alt dette vil man forstå, at for ham lå *kunsten som en stræben efter at fuldkommengøre menneskelivet*; i kunstværket åbenbaredes og virkeliggjordes menneskets længsel efter skønhed, renhed, godhed og sandhed, det blev for kunstneren selv et udtryk for, hvad der var skabt i hans sjæl og for beskueren til en erindring om, en vækkelse og styrkelse af de samme længsler og drømme.

Derfor kan man også bedre forstå, hvorfor Thorvaldsen i sin kunst søgte netop de *emner og den udtryksmåde*, som vi hyppigst møder hos ham, og som ellers måske kan virke fremmedartet og forstyrrende for mange. Det er jo ikke blot, fordi tidens kunstneriske smag krævede det, at Thorvaldsen søgte til den gamle, klassiske græske kunst efter emner og kunststil, men det var også af en indre — vel ubevidst — drift og trang. Det var nemlig beslægtede længsler og drømme, som han så legemliggjort i græsk billedhuggerkunst og digtning, og det var vel den frie menneskelighed dér, der gav ham inspiration og mod til at vælge sig og skabe sig rent personlige, ikke-græske emner og udtryksformer. Det er værd at bemærke, at mange af værkerne ikke har andet græsk ved sig end navnet og forstås uden kendskab til Grækenland. *Forskellem mellem Thorvaldsen og Grækerne* ligger da, som man kan tænke, i følgerne af forskelle i længsler og drømme, særlig dette, at Thorvaldsen ud over det rent personlige var præget af dansk og kristen kultur, men derfor kunde han også pege videre end Grækerne ind mod kunstens og livets kilder.

De træk, som her er antydet som ejendommelige for Thorvaldsens kunst, møder vi, som det var at vente, i det værk, hvormed han for første gang tiltrak sig Europas opmærksomhed og hyldest: »*Jason med det gyldne Skind*« fra 1803. Uanset hvad de lærde mener om denne statue, og uanset hvad man i forvejen kender til Jason-sagnet, så tror jeg, at enhver uvilkårlig må standse og betragte Jason og glædes derved. Ganske særlig kan jeg ikke tænke mig, at nogen ung kan se Jason uden at føle glæde ved denne skønne skikkelse. Er det ikke netop den unges drøm og håb om lykken, der her har fået kød og blod: en skøn og fribåren, ren og mandig menneskelighed, hvilende i sig selv, men med en spændstighed, der varslers om kommende dåd. Så jævnt, enkelt, men uendeligt omfattende kan Jasons væsen udtrykkes, som Vilh. Andersen gør det i sin bog om Oehlschlager: »Da Thorvaldsen først opdagede den herlighed, der ligger i at være menneske, lavede han Jason: han vil ikke, han handler ikke, han *er* blot.«

Det er da klart, at det udbytte man har af at se Jason — og de andre værker — beror på, hvor megen menneskelighed man har i sig; hvis den er for letkøbt, går man glip af hemmeligheden i værkerne, men der er dog den trøst, at man kan modnes. Og sådan gik det også med Thorvaldsen selv: Jason var den første glæde over at være menneske, men ikke den fulde forståelse eller »væren«. Vi kan gennem Thorvaldsens værker følge, hvordan *han udvikles og modnes i sin menneskelighed*, ikke mindst gennem lidelse og kamp. Et helt kapitel for sig i hans udvikling har vi udtrykt i den del af hans værker, hvor kærlighedsguden Amor mere eller mindre spiller hovedrollen; man mærker her en tankegang, der er beslægtet med den gamle græske om Eros (= Amor), der er et billede på sjælens længsel efter udødeligheden, efter evigheden. Dette kommer således

frem i den skønne statue af »Amor og Psyke«, hvor Amor fører Psyke (= sjælen), frem mod det øjeblik, da hun drikker af skålen med udødelighedsdrikken. Eller i gruppen, hvor krigsguden føler på spidsen af Amors pil og må erkende, at kærlighedens magt er større og stærkere end hans, våbnenes og al ydre magt og vold; thi trods sin lidenhed og spinkle skønhed er Amor her billedet på kærligheden som livets kerne og mening.

Men i dette: kærligheden som livets mening, symboliseret i barnet, er det vist rigtigt at se overgangsleddet til det »sidste« trin i Thorvaldsens udvikling: opfattelsen af »den kristelige kærlighed« (navn på et af hans relieffer) som livets kerne og mening. Da det nu egentlig er ligeegyldigt for udbyttet af værkerne, om man kalder dem det ene eller det andet, skal jeg ikke gå ind på diskussion om det kristne præg, men blot nævne, at vi i nogle ord af Thorvaldsen har en støtte til den opfattelse: at ligesom han i kunsten så menneskelivets fuldkommengørelse, således følte han Kristus som kunstens fuldkommengørelse og kunsten som noget, der ikke sådan uden videre kunde skilles ud fra kristenlivet, idet den var den bedste og naturligste klædedragt for det kristne budskab; de ord, der her tænkes på, er følgende, sagt til en fortrolig ven: »Jeg ved vel, at når jeg er død, vil man sige om mine kristelige figurer, at de er græske — og man har ret, thi uden den græske skole kan man ikke arbejde ret og forståeligt. Og om mine græske figurer vil man sige, at de er kristelige — og man har ret, thi jeg kunde umuligt bekvenne mig til under arbejdet at nære andre tanker end dem, min hele bestræbelse går ud på. Uden disse grundsætninger vilde jeg aldrig have kunnet gøre mine apostle eller min Kristus.«

Men vi er ikke færdig med kunstværkerne endnu, der er et meget vigtigt punkt tilbage. Der er fra forskellig side rejst den indvending mod Thorvaldsen, at

han er en livsfjern kunstner, der skildrer ideale mennesketyper, mens han hverken vilde eller kunde skildre virkelige mennesker. Et svar herpå får man ved, at man overfor den allerede nævnte del af hans værker giver sig til nøjere at betragte hans *portrætbuster*, som gennem Johs. V. Jensen har fået en smuk og retfærdig æresoprejsning. Selv en kort undersøgelse vil vise, at disse buster er skabt gennem ikke blot en fremragende dygtighed, men navnlig gennem ualmindelig skarp virkelighedssans og iagttagelsesevne, støttet af ubestikkelig ærlighed og manglende hensyntagen til, hvem der nu skulde fremstilles; derfor er det blevet sagt om dem, at de ligner »uforskammet godt«. Et særligt interessant eksempel er busten af Byron, den berømte engelske digter, der faldt i den græske frihedskrig. Byron kom en dag indhyllet i en mægtig kappe ind til Thorvaldsen og forlangte at blive portrætteret, men skønt han gjorde alt, hvad han kunde, for at kaste et tragisk og »interessant« skær over sit ansigt, lod Thorvaldsen sig ikke narre, men med sit skarpe og hurtige blik fastslog og fastholdt han mandens sande karakter, og han skabte på få timer en buste, som ifølge Johs. V. Jensen må opfattes som den bedste nøgle til bedømmelsen af Byrons person. — Bedst er måske busten af Oehlenschläger, men han var jo også den, der var mest åndsbeslægtet med Thorvaldsen. Fremragende er også busterne af Metternich, Eckersberg og Ida Brun.

Altså: *Thorvaldsen havde virkelighedssans*, kunde skildre »virkelige« mennesker, som næppe nogen anden samtidig kunstner, — det viser forøvrigt også de andre værker. Ja men, hvorfor skabte Thorvaldsen da alle disse såkaldte »uvirkelige« skikkelser, når han dog kunde andet? Var det, fordi han var en slave af sin tids kunstretning? Nej, — det skyldes, at Thorvaldsen netop gennem disse skikkelser mente at komme virkeligheden

nærmest; han søgte i mennesket ikke det forgængelige, det personlige, men det grundmenneskelige, den forbindelse af det personlige med ånd, der gør mennesket til noget mere end en personlighed, til et helt og sandt menneske. Og når vi undertiden kan føle hans figurer lidt fjerne, kan det i høj grad skyldes, at mange kunstnere og vi selv i kunstværker tit lader det rent kunstneriske overskygge af deres og vor personlighed med dens forudfattede meninger, stemninger, ønsker og begrænsning. Den slags var Thorvaldsen så vidt muligt fri for i sin kunst — og måtte være det ifølge den ovenfor givne karakteristik deraf. Han forlod aldrig et kunstværk, før det var »helstøbt«, helmede ikke, før alt det personlige var blevet behersket og »forklaret« af kunstånden, ja, ofte kunde han overhovedet ikke få begyndt, før dette var sket og kunstværket færdigskabt i hans sind, og så kan man også lettere forstå, at den ydre tilvirkning i stoffet (leret, marmoret) enten ligefrem kunde tabe interessen eller modsat ske med lynets fart, som gned han blot på en Aladdins-lampe. Og måske er til syvende og sidst hans portrætbuster —, og mange andre værker, et udtryk for dette, at har man overvundet det personlige og behersker det gennem åndelig vilje, så får dette personlige pludselig en eksistensberettigelse og en friskhed, som ikke fandtes før.

Dette var altså et forsøg paa at give nogle træk til belysning af Thorvaldsen og hans kunst, men hvis det er rigtigt, at Thorvaldsen var den, der mest fuldendt virkeliggjorde, hvad alle *romantikens børn blandt danske digtere og kunstnere* stræbte efter, ja, så har vi samtidig fået nøglen til forståelsen af disse. Og vi behøver ikke at lede længe, før vi med Villh. Andersen må sige,

Maske efter Thorvaldsens selvportrætstatue.

at det, der var *fælles for dem alle*, det fælles grundlag og det fælles mål, var dette: »*glæden over at være menneske*«. De kom vel i kraft af deres oplevelser til at lægge vidt forskellige opfattelser ind i dette »at være menneske«, men de bærer alligevel præg af den fælles grundoplevelse, og det er muligt, at mødet med og samværet med Thorvaldsen og hans kunst fra 1838—44 har virket genoplivende og lutrende overfor denne oplevelse, netop fordi Thorvaldsen mest af dem alle havde overvundet og behersket det personlige i sin kunst. I hvert tilfælde synes det at være gået sådan med *Grundtvig*, så vidt man kan slutte ud fra det digt, som han skrev ved Thorvaldsens død, det mægtigste, der er skrevet om Thorvaldsen, og centralt i opfattelsen af og forsvaret for den fælles kerne overfor tidens angreb. Det er nemlig muligt, at der i det hele taget var mere af »en græker« hos Grundtvig, end man har villet se, det vil sige en umiddelbar livsfylde, der ikke spørger om meninger eller forskelle på mennesker, men blot udfolder sig i fri og »suveræn« menneskelighed. Det er også muligt — som Jørgen Bukdahl har hævdet —, at denne græske stemning netop i 30' er blevet stærkere igen; det kunde »*Mands Minde*« fra 1838 også tyde på, hvor Grundtvig f. eks. i anledning af Napoleon udtaler sig således om domme over andre mennesker: »Jeg ved imidlertid meget godt, at kun få er enige med mig om den rent historiske betragtning af fortiden og dens storværk, hvorpå jeg stedse mere beflitter mig; thi ligesom vore børn altid pleje at spørge om enhver gestalt, vi fremstille for dem: »Var han god?« således har middelalderens munke og den nyere tids historieskrivere vænnet al verden til, om enhver historisk person både først og sidst at spørge: »Var han af vor tro og vort parti?« eller »var han dydig og oplyst?« thi disse to spørgsmål, skjønt de klinge noget forskellig, løbe sædvanlig

ud på ét.« Derfor kan Grundtvig trods alt hylde og forsvare noget menneskeligt hos Napoleon, og det er på den samme baggrund, vi må se ham rykke ud til forsvar for Thorvaldsen, da man rettede stærke angreb på ham, fordi han ikke var kristen. Ja, ved bisættelsen i Frue kirke sagde pastor Tryde, at Thorvaldsen var en stor mand, men »manglede ikkuns ét: kristendom.« Dette harmede Grundtvig, og i sit mindedigt (1844) stiller han sig da ved siden af Thorvaldsen, mindes deres fælles fremtræden og kalder ham den største af dem, der fremtrådte med århundredskiftet. Kalder man ham en hedning! — nu vel, også jeg var en gang hedning og er det for en stor del endnu; hvem kunde forøvrigt træde frem for Gud og rose sig af sin kristendom og frakende andre den! Og endelig, når det kom til stykket, så var Thorvaldsen måske mere kristen, omend ikke af dogme så dog af hjerte, end mange af dem, der bar kristennavn; men i hvert fald så kunde Thorvaldsen og Grundtvig da mødes i himlen og dér renses for deres hedenskab ved englesangen — og så forhåbentlig få smag på den »sande kristendom«, som Grundtvig udtrykker sig ualmindelig bidsk og overlegen selvironisk tillige. Og digtet munder da ud i en smuk hyldest til Thorvaldsen og hans minde, og derfor vil vi da slutte med at lade Grundtvigs digt tale Thorvaldsens sag.

Thorvaldsen.

(i Marts 1844).

- 1 Tids-Alderne har og en nyårs-dag,
når solhvers ånder svæver over jorden,
da sidst de svæved under tordenbrag,
sig vendte solen morgenrød mod Norden,
og årle vågnet da et kæmpekuld
med kronehelme af det røde guld!

- 3 Du var den første, Thorvalds prude søn!
Du blev den største i din kreds på tuen,
da med din *Jason*, kæmpemæssig skøn,
du kækt dig tårned under himmelbuen,
og gjorde brat det til en afgjort sag,
at før og efter var som »Nat« og »Dag«.
- 8 Et *menneske* du var, det æres-navn
vanhelliges, såvel som Guds, fuldsåre,
thi føle *mennesker* og dybt dit savn,
og perlen i din krands er Deres tåre;
for mennesker, de store og de små,
den altid funkled på dit himmelblå!
- 9 Varst du en *christen*? som en æres-sag,
man spurgte høit, da man dig bar til jorde,
og dine billeder i kirkesmag
bevise kun, du vidste, hvad du gjorde,
men til din lykke, både fjern og nær,
om roes for Gud må alle tie kvær.
- 10 Gjaldt det om *æren* mellem os i Nord,
hvo turde dig vel nægte christen-navnet!
Gjaldt det om *æren* overalt på jord,
så *god* en christen vorder længe savnet,
ei blot i mylren under himmel-tag,
men midt i præste-, bispe-, pave-lag!
- 11 Du kiendte kun den *falske* christendom,
og den betragted du med ynke og harme,
hvor du den såe i Axelstad og Rom:
den istapkolde og den lummervarme;
så hele verden veed det godt og grant,
du var ei catholik, ei protestant.

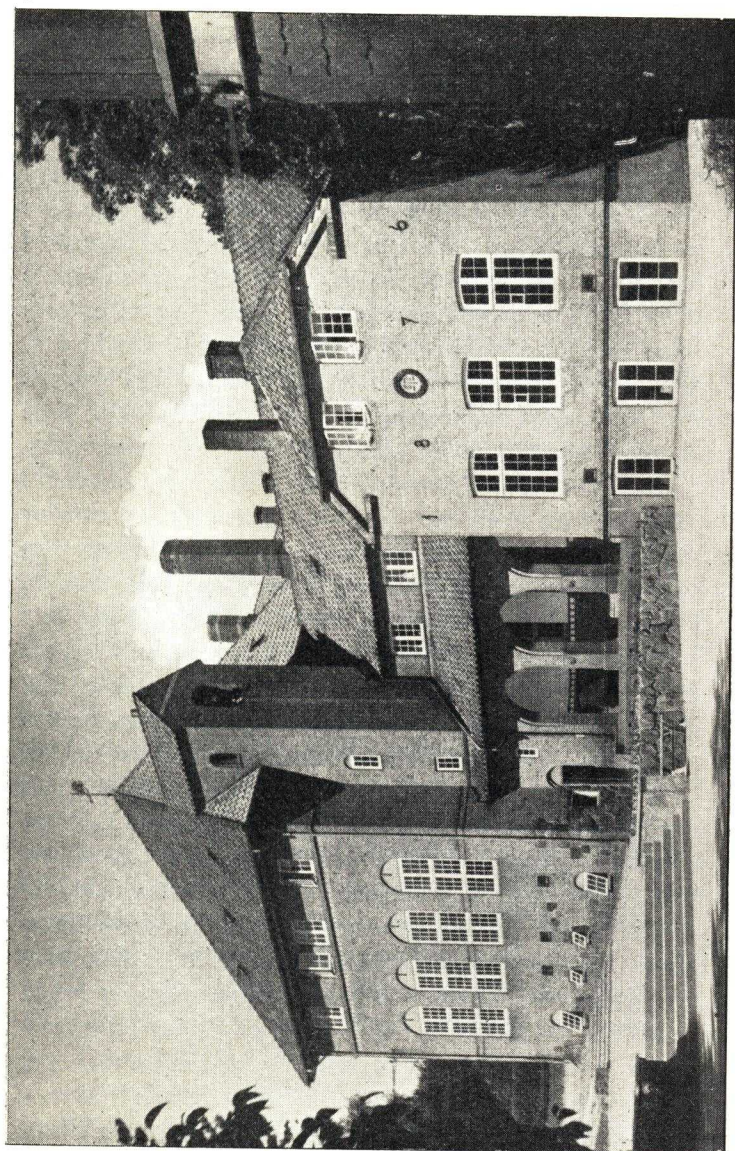
- 12 En hedning altså af en egen art,
ei af Rimthusserne,*) som himlen true,
men af *Lysalferne*, hvem åbenbart
er guddoms-stemplet på den kække bue;
du mellem alfe-chor omsværmed frit,
men skielned immer grant dog *sort* fra *hvidt*!
- 16 Jeg korser mig for lede »Satan« kun,
og ei for mennesker, som mine lige,
jeg *selv* var *hedning*, men dog *ingen hund*,
og skriftemålet mit i *sandheds* rige,
det lyder så: det randt mig nys ihu,
at der er meget *hedenskab* hos mig endnu.
- 17 Hos mig det går, om ei i lyset alt,
så dog i løbet giennem skiærsilds-bålet,
hos dig endeel som støv til jorden faldt,
og resten pustes bort af Engle-målet,
hvor du, indført i bedste konge-lag,
skal på den »sande christendom« fåe smag.
- 23 Nu rør dig levende i sagn og sang,
du adel-menneskets høibårne minde!
Din grønne lund var altid Danevang,
og du er nattergalenes veninde;
omsvæv til dommedag den blomsterøe,
hvor ei på kongegrav kiærminder døe!
- 24 Og reis dig, hedenfarne kæmpers æt!
Stræb meer ei Thusserne*) at efterabe!
Skik i din stand og i din tid dig ret,
ved i den gamle kæmpe-ånd at skabe!
Da lever i dig, død og grav til trods,
hvad der opvakde Thorvaldsen og os!

Valdemar Nielsen.

*) Jætterne.

Fra Vallekilde Folkehøjskole.

Kære gamle elever! Jeg tænker på nogle ord i en af Charles Dickens romaner: »Det var den bedste tid, det var den værste tid; det var viisdommens århundrede, det var dårskabens århundrede; det var troens periode, det var vantroens periode; det var lysets tid, det var mørkets tid; det var håbets vår, det var fortvivelsens vinter; vi havde alt i vente, vi havde slet intet i vente; vi gik alle lige ind i himlen, vi gik alle den modsatte vej — kort sagt, tiden lignede i den grad den nærværende, at nogle af dens mest larmende talsmænd påstod, at den i godt som i ondt kun måtte tages i superlativ.« Man kunde kun tale om tiden med anvendelse af sprogets stærkeste udtryk; tillægsordene, som jo især er sprogets karakteriserende ord, skulde bestandig anvendes i højeste grad. — Hvis nogen af jer, gamle elever, ret flittigt læser aviserne, eller hvis I regelmæssigt hører pressens radioavis, vil I så ikke finde, at Charles Dickens ord er et ret godt udtryk for vor tids uro og modsætningsmættede ansigt. Vor tid synes mest af alt at være de skarpe modsætningers tid. En af vore dages englændere, indenrigsminister sir Samuel Hoare, udtrykte for nylig disse modsætninger på et område, som har taget mange af vore tanker i det svundne år; han sagde: »Hvor grufulde er ikke de modsætninger, vor slægt står ansigt til ansigt med. Aldrig nogen sinde, så langt vi kan erindre, har brutal vold høstet sådant bifald som nu. Vilde vore fædre og mødre have troet det, dersom det var blevet dem det fortalt, at i 1938 skulde vi, i selvforsvar,

Vallekilde højskole.

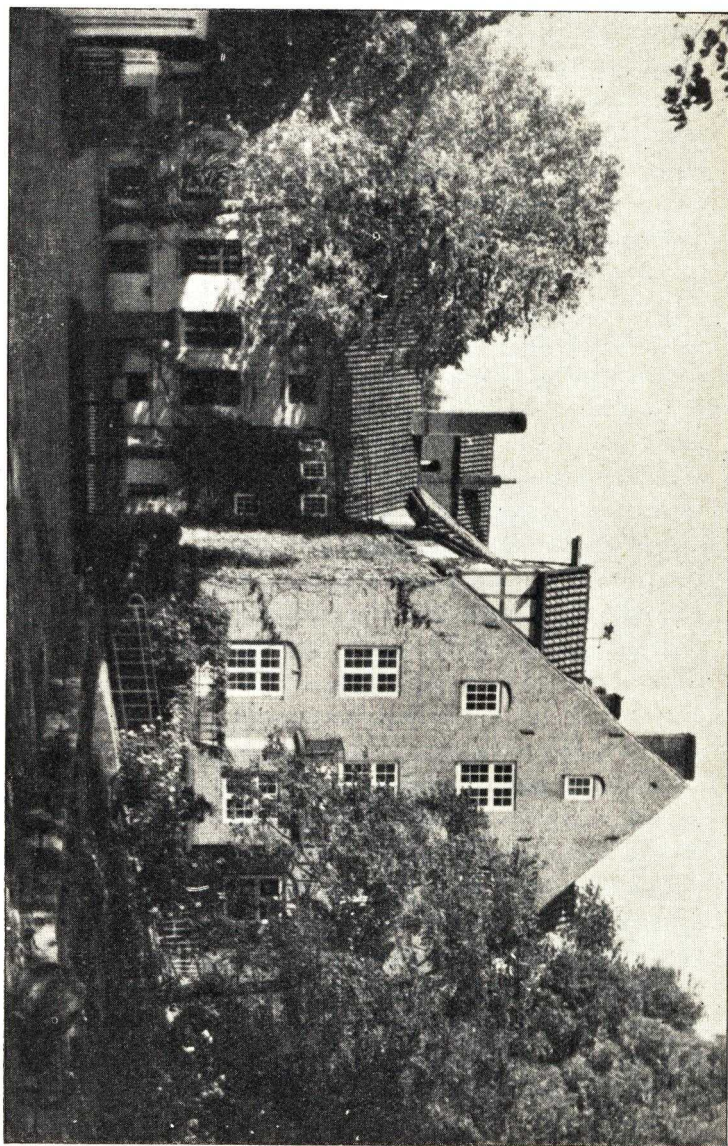
forsyne vore småbørn med gasmasker! På den anden side, i skarpeste modsætning til den materialistiske og brutale voldsopfattelse, en stor og voksende idealisme, både gamle og unge kæmper for en ny verden.« Godt og ondt kæmper om magten, nu som altid. Men dels synes de onde kræfter i samfundet i dag at træde frem i en så gigantisk og organiseret form, og dels synes de gode samfundskræfter så uorganiseret og så svage med hensyn til at finde mæle, at vi fristes til at tvivle om de gode kræfters tilstedeværelse, og er de der, så er de i hvert fald ikke stærke nok til at binde den onde Fenris-ulv. Der er i verdenssamfundets liv ingen måde længere med det ondes magtsprog. Jeg er tilbøjelig til at give den engelske biskop ret i hans påstand om, at den europæiske sindstilstand har ikke i det sidste tusind år været så forrået og bedærvet som nu. Og dog er jeg usikker overfor en så mørk og voldsom udtalelse. Man kan i en så mørk og i mange måder skamløs tid som den, vi lever i, blive uretfærdig mod vore egne dage; vi kan dels stirre os blinde på nutidens mørke og skam, så vi glemmer tidligere tiders grusomheder og slyngelstreger, dels kan vi se så længe på vore dages nød og skændsel, så vi næsten glemmer, hvor meget kønt og godt der hænder i vor tid. En engelsk historiker, John Buchan, siger: »Den menneskelige natur elsker at lovsynge svundne tider og smæde de nuværende . . . Den ældste babyloniske lertavle er en klage over tidens forfald . . .; enhver tid, der — når vi ser tilbage på den — synes os særlig glimrende, har haft sine ulykkesprofeter.« John Buchan nævner eksempler: Dronning Elisabeth-tiden, der står for os som tiden, da Englands væld og storhed blev grundlagt, havde sine spåmænd, der varslede død og undergang for England; for hundrede år siden kunde digteren Wordsworth tale om degeneration, opløsning og råddenskab i England, og det i en tid, da Trafalgerslaget blev

vundet og Napoleon besejret. Den engelske historiker slutter sine betragtninger med at sige om *vore* dages England: »Uden at have krigens kulde som stimulans eller fremgangens varme solskin til opmuntring gik det tappert sin vej gennem triste dages søle og sump. Med sløvt og brudt værktøj byggede det sokkel til et nyt hus, som — hvis skæbnen er os god — vil kunne blive en skønnere bygning end den, som sank i grus.«

Jeg er mig fuldt bevidst dristigheden i at anføre disse ord netop om England — nu efter den 29. septbr., den skrækelige dag, da München-mødet holdtes, og Tjekoslovakiet blev lemlæstet. Men stillet overfor de forfærdelige muligheder, som verden stod ansigt til ansigt med hin septemberdag, hvem tør da vove at dømme England! Jeg kunde hverken dengang eller nu føle nogen glæde. Vi undgik i øjeblikket en ond krig; men vi fik en meget ond fred. Man kendte til en øjeblikkelig lettelse, men straks derefter sorg og vemod. Jeg ved ikke af, at jeg nogen sinde har haft så svært ved at tage standpunkt til en mands handling som til Neville Chamberlains i München. Men jeg kunde og kan ikke angribe ham for den enkelte dags gerning. Når jeg alligevel trods de mørke skygger, som også ligger tungt over England nu, anfører John Buchans slutningsord, så er det ud fra en fast overbevisning om, at der i dette land er meget stærke og varme kræfter, som til sin tid vil hjælpe afgørende til, at megen uret, som brutalt trumfes igennem i disse år, vil blive sonet. Jeg har altid vidst, at vold, brutalitet og særrettigheder kunde huses i det engelske folk som i andre folk; men jeg har også vidst, at menneskelighed og ret kunde gøre sig gældende der som i intet andet af de store folk.

Efter denne lange parentes har I måske glemt, hvad jeg først vilde sige, nemlig dette, som jeg mener, vi bør have lov at tænke på: man kan overdrive tidens mørke;

Vallekilde højskole.

enhver ulykkesprofet skal ikke gælde for en viismand, og det skal ikke uden videre anses for klogskab at kunne male nutiden i de mørkeste farver. Hvis det var muligt at tænke på Norden alene — som en lille verdensdel for sig — så vil jeg endog hævde, at vore dages Norden tåler godt sammenligning med enhver periode i fortiden. Vi må vel i vor tids Norden se så onde tilstande, som arbejdsløsheden volder, og vi må kæmpe med uhyre vanskeligheder af mange slags, hvad f. eks. højskolen erfarer. Men »de gode, gamle tider« havde også deres dybe brøst og vanskeligheder. Dernæst — og det er det andet, jeg gerne vilde have jer til at tænke på — der sker så meget kønt og godt i vor tid. Carlyle siger: når den store eg i skoven falder, volder det rabalder, og det spørges vidt omkring. Men samtidig går måske en mild brise hen over agrene og strør millioner af frøkorn ud, millioner, hvoraf nyt, mangfoldigt liv spirer frem. Men det volder intet rabalder, og det spørges ikke vidt om lande. Der er mange gode mennesker i arbejde i by og på land for at råde bod på uret og nød; der er mange kvinder og mænd, som slider sig en lykkelig død til i uselvisk tjeneste blandt medmennesker; der øves mange bedrifter, som verden ikke ved meget om; men der sker da også så meget menneskelig kønt og stort, som vi alle kan se, om vi blot lukker vore øjne op for andet end voldstruslernes brøl og sportsidiotiens udskejelser.

Det er sandt, at vi er omgivet af et forfærdeligt mørke; men lad ikke mismodet tage magten over os. Det er ikke bare mørke. Der er håb trods mørket omkring os. For kristne er der et uendelig lyst og stort håb, hvad »verden end gør og lader«. Men vi må også finde tålmodighed og trøst i den kendsgerning, at folkenes skæbne formes så usigelig langsomt, og slægtens levnedsløb, hvoraf intet enkelt menneske får mere at se end et lille bitte udsnit, går i bølgetop og bølgedal. Er

vi i dalen, så kan en senere slægt få lov at leve livet på et højere stade. I en tid, hvor vi krymper os under volds-trusler og ufred og uret, ved vi godt, hvor meget disse menneskelige, disse borgerlige kår betyder for os, og vi vil inderligt ønske, at vore børn må komme til at kende til en verden, som bliver mere præget af sand menneskelighed og ret. Men det er sikkert, at også her er det betydningsfuldt, hvorledes jeg, det enkelte lille menneske, lever; det er af betydning, hvad jeg tror, hvad jeg stræber efter, hvad jeg regner for livets værdi, hvad jeg udretter.

Jeg har ikke kunnet skrive dette brev til jer uden at tænke på den ufred og nød, vi alle pines af; men jeg vilde meget gerne hilse jer med et »godt mod«, enhver på sin plads. Ja, hvor trænger vi til et godt mod og et stærkt håb. Gid vi måtte finde det og holde det fast.

Når jeg nu videre i mit brev fortæller om stort og småt, som er hændet os her på skolen i det svundne år, så minder jeg atter om, at hele dette brev skrives til gamle elever. Det læses måske også af andre; det må de gerne. Men jeg skriver kun med jer, I gamle elever, i tankerne. Jeg må da først fortælle jer om alle de forandringer, der er sket i lærerkredsen. Til sommerskolen 1938 måtte vi savne *Signe Tavsén*, som i de tre foregående somre har været vor meget dygtige og gode medarbejder her; hun har ledet gymnastikken og deltaget i håndarbejdsundervisningen. Signe Tavsén begyndte her for godt tre år siden under vanskelige forhold; hun skulde afløse Ville Jensen, som ved sin personlige modenhed og med sin ualmindelige energi, trods alvorlig sygdom, havde udrettet et meget stort arbejde her; hun havde vundet sine elevers hengivenhed og stod stærkt i en fastsluttet lærerkreds. Signe Tavsén kom som en fremmed ind i en kreds, hvor Ville Jensen følte

Signe Tavsens.

stadig nærværende. Det var vist ikke let for Signe Tavsens; men hun tog stiltfærdigt og tappert sin tørn, og der gik ikke lang tid, inden vi alle vidste, at det store arbejde, hun havde ansvaret for, var i de bedste hænder. Ingen *skal* være som den anden. Enhver har ret til at være sig selv. Signe Tavsens var sig selv; hendes mange elever og vi i lærerkredsen er hende en stor tak skyldig; vi vilde gerne have fortsat samarbejdet; men en anden havde større krav på hende; denne anden, Alfred Nygaard, som er første mejerist ved Langelund mejeri i Midtjylland, hjemførte sidste efterår Signe Tavsens som sin brud; nu lever de to i deres hyggelige, kønne hjem i Grønbjerg, hvor de fleste af Signe Tavsens gamle medarbejdere fra Vallekilde har besøgt dem. Vi ønsker de to meget godt i hjem og gerning.

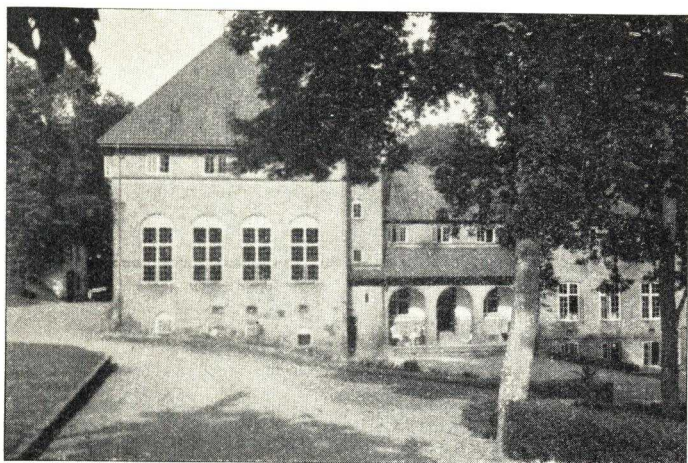
Som Signe Tavsens afløser fik vi til maj *Ingeborg Søgaard* fra Asnæs. Ingeborg Søgaard var os ikke frem-

Karin og Tage Dybkjær.

med; vi kendte hendes hjem, hun selv og hendes to søstre, som har været elever her, har jævnlig været med i kirken og på skolen i Vallekilde. Ingeborg Søgaard har en god uddannelse fra Snoghøj gymnastikhøjskole. Vi glæder os over udsigten til, at samarbejdet med hende må vare, forhåbentlig i lang tid.

Sidste vinter havde vi den sædvanlige faste lærerkreds. Da jeg i sin tid begyndte min højskolelærertilværelse på Frederiksborg højskole, kaldte Holger Begtrup mig »smålærer« (nuværende sognepræst i Fjelstrup, Frederik Schrøder, som dengang var lærer på Frederiksborg, og som havde administrative anlæg og tilbøjeligheder, blev kaldt »småforstander«); jeg kunde vist bruge Begtrups udtryk om mig om student *Ejvind Laursen*, som deltog i undervisningen sidste vinter. Ejvind Laursen, hvis farfar var elev i Vallekilde i Triers tid, og hvis far, redaktør Thorvald Laursen, var elev og senere lærer i Povl Hansens tid, vilde gerne, ligesom sin

broder, Bent Laursen, der var elev her for to år siden, lære Vallekilde at kende; han hørte nogle foredrag, tog som nævnt del i undervisningen og levede af fulde kræfter med i elevernes og lærernes fælles interesser og forehavender. Det var i alle måder forfriskende og glædeligt at have Ejvind Laursen iblandt os; vi ønsker ham nu god vind under studierne i København.

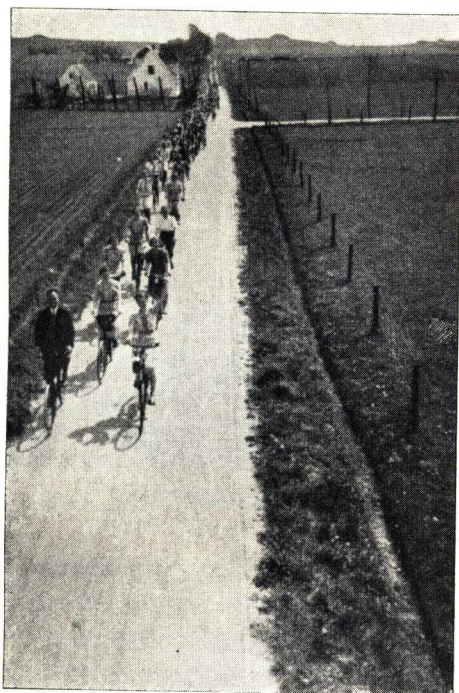
Så må jeg endelig meddele, at *Karin* og *Tage Dybkjær* nu til optober forlod Vallekilde for at overtage ledelsen af Egå efterskole, som de tidligt på sommeren efter stærk opfordring fra efterskolens venner købte. Det var i efteråret 1932, Dybkjær kom til Vallekilde. Når undtages sommeren 1935, da han havde »orlov« for at deltage i den nordiske højskoleundervisning i Genève, som gav ham et meget betydningsfuldt og varigt udbytte, har Tage Dybkjær siden været lærer her. I, som har været hans elever, ved, hvor klar og grundig han var i sin undervisning, hvor hjælpsom han altid var i og udenfor timerne; vi, hans medarbejdere, har i Dybkjær mødt en samvittighedsfuld lærer, der med alvor gik til

sit arbejde; han forberedte sig omhyggeligt og søgte at sætte sig godt ind i alt, hvad han skulde hjælpe eleverne med. Sidst og mest vil vi skønne på, hvor godt vi i det snævrere personlige forhold, som menneske kan stå i til menneske, har haft det med Karin og Tage Dybkjær. Når de to nu med deres lille dreng er rejst til Egå, takker vi dem for alt godt i Vallekilde, og vi ønsker meget, at den skole, som de nu begynder under så lyse kår, må trives til det bedste for de unge, som kommer der, for egnens befolkning og for dem selv.

Til den kommende vinterskole har vi som lærer antaget *Jens Bastholm*; hans far er lærer i Roust ved Varde; Jens Bastholm har taget lærereksamen fra Tønder seminarium og skal nu prøve kræfterne her.

Vinterskolens elevantal har i mange år svinget omkring hundrede, sommerskolens omkring 120—130. Det er nu til november 15 år siden, min kone og jeg fik ledelsen af denne skole; 3—4000 unge kvinder og mænd har i den tid været elever her; vi har lært mange mennesker at kende; vi har mødt megen godhed hos elever

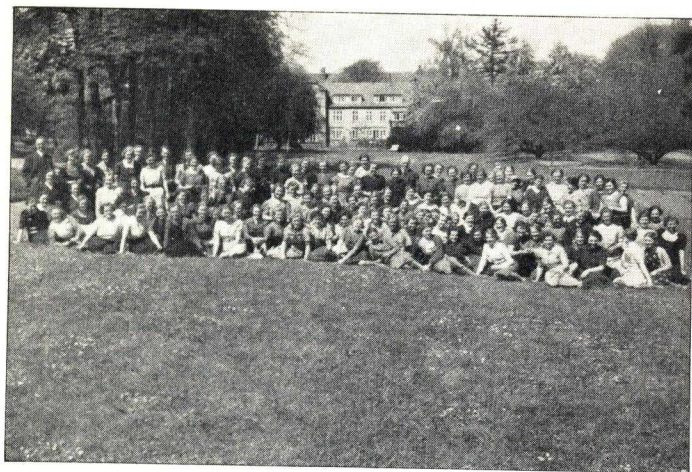
1 maj.

og hos egnens befolkning; over alt det er vi meget taknemmelige. Jeg har fra min tidligste ungdom elsket den danske højskole, og jeg har inderlig ønsket, at min manddomsgerning måtte øves i den. Nu da så mange vanskeligheder møder højskolens arbejde, er det mig en opmuntring at vide, at vi er mange, som deler et lyst håb for højskolens fremtid; der er hårdt brug for højskolen, det tror jeg bestemt; gid så folkets ungdom og højskolens venner i de videste kredse vilde forstå det, og gid højskolens frontkæmpere, højskolelærerne, måtte blive meget bedre rustede til deres meget krævende arbejde.

En kendt situation.

I årets løb har vi holdt en del møder. Ved måneds-mødet den 18. november talte pastor *Gudmund Schiøler*, Tølløse, om Guds styrelse, ved et særligt møde i samme måned talte den tyske emigrant, dr. *Franz Mockrauer*, om »Hvorfor brast det tyske socialdemokrati sammen«; den 12. december havde valgmenigheden besøg af biskop *Rosendal*, der først deltog i en almindelig gudstjeneste i »Korskirken«, senere på eftermiddagen talte biskoppen ved menighedsmødet i foredragssalen, og om aftenen talte han samme sted for eleverne og egnens ungdom. Det blev, vil I forstå, en travl dag, hvor kræfterne udnyttedes. 15. og 16. januar indbød skolen til det sædvanlige vinter-ungdomsmøde. Forstander *Dræby* talte om »Erindring og håb«, pastor *Hennecke* indledede en forhandling om »Ungdomsarbejdet i mit sogn«. Den første dags aften var der et par timers fornøjelig folke-dans. Den sidste dag, søndag, talte først forstander *Ernst Borup* om »Principielle synspunkter for ungdoms-arbejde«, derefter holdt forfatteren *Gunnar Gunnarsson*

Sommerpigerne kom.

et foredrag om »Nordiske opgaver«. Ungdomsmødet sluttede med en særdeles skøn koncert ved operasanger *Einar Nørby* og fru *Nørby*.

13. og 14. februar holdtes her det kirkelige møde, som valgmenigheden er indbyder til. De fremmede ordførere vare præsterne *Vald. Nielsen*, dr. *L. J. Koch* og *Barfod-Petersen* endvidere forstander *Tormod Jørgensen*.

Ved det sidste månedsmøde under vinterskolen talte den norske forfatter *Inge Krokan*; det var os en glæde at høre ham tale og synge de gamle norske salmer, og det var berigende at samtale med ham; hvis han selv eller hans bøger kommer indenfor jeres rækkevidde, da er det fuldt værd at gøre en anstrengelse for at høre ham eller læse ham; han har meget at sige.

Til månedsmødet den 19. maj havde vi besøg af dr. med. *Kjer-Petersen*, som talte om børnehavespørgsmålet og den sociale nød, som nødvendiggør, at børnehaver oprettes; der er både i vor hovedstad, i købstæ-

På udflugt.

derne og i mange stationsbyer hårdt brug for mange flere børnehaver, og man må meget håbe, at kommunalbestyrelserne og menighedskredsene vil sætte kræfterne ind her for i nogen grad at råde bod på den nød, som fattigdom, arbejdsløshed og manglende evne til at skaffe børnene virkelige hjem volder.

Den 15. juni holdt »Sønderjysk Forening« og »Det unge Grænseværn« i Holbæk amt fællesmøde her på skolen. Om eftermiddagen talte lærerinde frk. *Inger Enemark* og skolebestyrer *Svend Johansen*, om aftenen sang og spillede *Oluf Rings* 40-mands kor og orkester. Dagen fik et smukt og rigt indhold, og det var os en gælde at se den store tilslutning, som hele mødet fik.

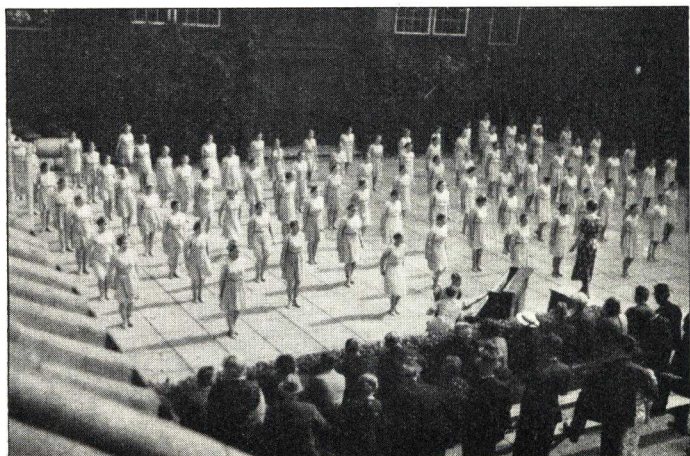
I juni havde vi som ofte før besøg af søster *Elna Lassen*, der talte om sygeplejerskens gerning; endvidere havde vi et kært besøg af pastor *Dag Monrad Møller* fra Thorshavn; pastor Møller, som jo tidligere har været lærer her ved højskolen, talte til os om færingernes kamp for at fravriste en karrig natur det nødvendigeste

Fra elevmødet.

til livets ophold og om de åndelige tilstande på Færøerne.

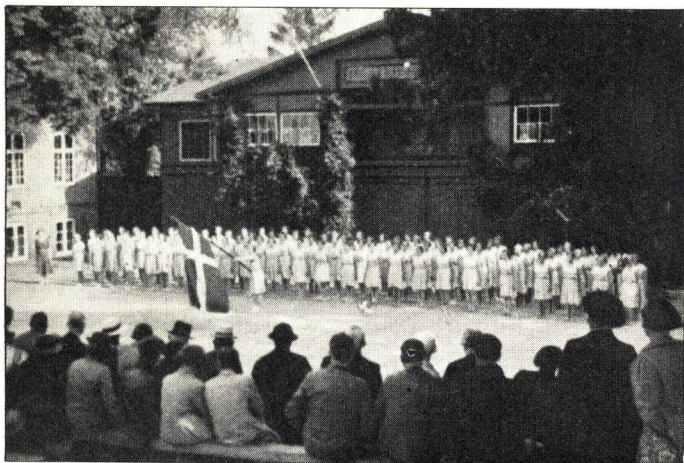
Den 16. og 17. juli holdt vi årets store fest: vort elevmøde. Vi havde på grund af den mægtige Bellahøj-udstilling ventet et mindre elevmøde. På Bellahøj traf vi i snesevis af gamle elever, og man kunde ikke vente, at de alle kunde rejse hjemmefra igen i juli; de fleste måtte vel endda vælge mellem rejsen til København i juni og elevmødet i juli. Elevmødet havde imidlertid så stor tilslutning som nogen sinde. De gode rejsemidler, ungdommens ferie, men vi har vel også lov at tilføje: elevmødets dragende magt gjorde til sammen, at end ikke Bellahøj kunde mindske tilslutningen til dette, vort kæreste møde. Jeg vil afstå fra at fortælle udførligt om elevmødets forløb, I, som har deltaget i dette eller tidligere elevmøder, vil kende hele gangen i det festlige møde, og I, som endnu aldrig har deltaget, vil umuligt gennem en beskrivelse kunne opleve den sælsomme stemning, som fra lørdag eftermiddag til søndag nat

Opstilling på flisepladsen.

hviler over dette møde. Jeg skal kun meget kort berette, at lørdag aften talte Ragnhild Bonde, søndag morgen samledes vi til morgensang i foredragssalen, derefter gudstjeneste i »Korskirken«. Kl. 12 spiste omkring 600 middag i gymnastiksalen, senere var der møde på flisepladsen, hvor Tage Dybkjær og jeg talte; herfra sang også sangkoret, ligesom sommerpigerne under Ingeborg Søgaards ledelse viste gymnastik, og folkedanserne sled med lyst efter Killemoses kommando. Ved aftenbordet kneb det meget med pladsen i salen; men Margrethe Lydersen og hendes stab klarede alle vanskeligheder. Søndag aften opførte lærerkredsen for en stor tilskuerskare et godt skuespil; til sidst fulgte en hyggelig afslutning i gymnastiksalen.

I årets løb foretog skolen nogle få større og mindre udflugter. November og december var i udpræget grad det stille skolearbejdes tid; eleverne fik dog tid til i småflokke at lære den nærmeste omegn at kende. Efter

Fra forældredagen.

jul havde vi et par lærerige ture. En morgen tidlig tog alle lærerne og eleverne med toget til Holbæk. Vi besøgte først det udmærkede bymuseum, senere fik vi en grundig forevisning af »Øernes Andelsfoderstofforening«s mægtige virksomhed, og efter en kaffepause så vi endnu grundigere det store andelsslagteri i Holbæk; alle steder blev vi mødt med megen venlighed, og de kyndigste vejledere hjalp os til at få et godt udbytte af Holbækbesøget. Vi kom alle hjem til sen middag, men nåede dog at få en lidt afkortet skoleeftermiddag.

Meget forskellig fra Holbæk-turen var det besøg, vi en aften aflagde i Asnæs smukke forsamlingshus. Asnæsboerne havde indbudt hele skolen; lærerkredsen læste Bjørnsons »En Fallit«, hvorefter værter og gæster samledes om meget værdifulde og smukke kaffeborde; vi sang sammen og talte til hinanden i en meget fornøjelig stemning; senere ledede Killemoses folkedans en times tid, inden vi med en aftensang sluttede den lange og indholdsrige aften. I rutebil og pr. cykle drog vi tilbage

Fra elevmødet.

til Vallekilde. Vi var Asnæs-folkene meget taknemmelige for denne aften.

I fastelavnen var mange af eleverne under Killemoses og Vald. Nielsens førerskab i København. Som sædvanlig holdt vi fastelavns mandag skolefest; I gamle vinterelever ved, med hvilken grundighed festen forberedes, og med hvor stor forventning den imødeses; den har hidtil hvert år været en meget smuk oplevelse, som det år efter år er lærerhjemmene en udelt glæde at forberede og deltage i.

En helt anden oplevelse, men lidt udenfor det sædvanlige skal også nævnes. Odsherreds landboforening holdt først i marts et maskinkursus i Asnæs. Foreningen var så venlig at indbyde vore elever som gæster i dette kursus, og en del af eleverne tilbragte nogle lærerige eftermiddagstimer i Asnæs ved den lejlighed.

I slutningen af marts drog Hans Trier med mange af eleverne på besøg hos flere af Odsherreds dygtige kvægopdrættere.

Fra elevmødet.

Den sidste søndag i marts havde vi forældre dag. Det var en glæde at se, at så mange forældre kunde følge vor indbydelse; jeg tror, forældrene fik et ret levende indtryk af skolen, og livet her. Et lignende besøg med endnu større tilslutning havde vi den anden søndag i juli.

På sommerskolen havde vi nogle flere udflugter. Ret tidligt i maj tog vi ud til Orehøje og skrænterne langs »Bjergene«; 2. pinsedag havde lærerne planlagt udflugt til Sejro; men turen måtte foreløbig udsættes på grund af dårligt vejr; det var dog vistnok allerede den følgende søndag, at Sejro-turen fandt sted — som sædvanlig med højt humør, trods lidt søsyge og smådrillerier fra enkelte »indfødtes« side.

I de senere år er vor store tur gået til Kullen; i år drog vi ikke udenlands. Den enestående udstilling på Bellahøj kaldte os dertil. Vi vilde meget gerne se den mangeartede, rige udstilling, som dansk landbrug her med så glimrende dygtighed havde ordnet. Men vi vilde

Delingsførerne.

endnu hellere være med i glæden og takken over den dybtgående folkelige frihedslovgivning, som blev gennemført med de store landboreformer for 150 år siden, og som Bellahøj-udstillingen skulde være et ærefuldt minde for. Da de fleste af sommerpigerne ikke tidligere havde set København, søgte vi at tilrettelægge turen således, at de kunde få et indtryk af vor skønne hovedstad og nogle af dens seværdigheder. Det var selve mindedagen for stavnsbåndsløsningen, den 20. juni, vi drog af sted. Tidlig om morgenen kørte 6 store rutebiler fra Vallekilde. Ved indgangen til hovedstaden besøgte vi zoologisk have; senere tog vi ind til pladsen omkring Frihedsstøtten, hvor landboorganisationerne og Københavns kommune i kønt fællesskab havde ordnet en stilfuld mindehøjtidelighed. Det var desværre kun lidt, den enkelte kunde se og høre; men vore piger havde alligevel den festlige oplevelse af at være med i en smuk mindefest for noget stort og betydningsfuldt for vort folk.

Ved frihedsstøtten.

Fra Frihedsstøtten kørte vi ud til Grundtvigkirken på Bispebjerg, derfra langs Strandvejen ud til Dyrehaven, hvor vi tilbragte en kort stund i den dejlige skov med de historisk kendte steder. Endelig mødte vi så op på Bellahøj, hvor en del af de utallige herligheder blev undersøgt; i første omgang havde enhver travlt med at nære sin lokalpatriotisme ved at opsøge sin egns berømmethed, hvad enten denne nu var en allermægtig tyr eller en horgarnsdug. Jeg personlig så kritisk på de udstillede kvier og kom til det resultat, at min egen kvie derhjemme overgik alle de her udstillede i åbenbare legemsdyder, hvorfor jeg også stadigt kalder det kære dyr for »Bellahøjkvien«! Nå, langt ud på aftenen blev vi alle trætte, og vi rullede hjemad. Et par dage efter var jeg igen derinde for at holde et foredrag i ungdomsskolernes telt på Bellahøj. Arrangørerne af disse foredrag havde vist tænkt sig, at københavnere skulde stifte lidt kendskab med højskolen; men københavnere

Grundtvigkirken.

så vi nu ikke meget til, derimod vrimlede det af gamle elever og gode kendinge fra efterårsmøderne.

Vor stortur var desværre ikke begunstiget af vejret; men vi havde i det hele et koldt og fugtigt vejrlig de to første skolemåneder. Til gengæld fik vi mod sommer skolens slutning og i første halvdel af august en næsten tropisk varme.

Siden sommer eleverne drog bort, har vi haft 3 møder, som jeg kort må nævne. Fra 1. til 10. august havde »Dansk Skoleforening« sit kursus her. Denne meget fortjente forening har tidligere haft kursus i Vallekilde, sidst i 1928. Det var os en glæde at modtage dette kursus

Dansk skoleforening.

i august; desværre blev det sidste gang, »Dansk Skoleforening« holdt kursus, idet foreningens medlemstal i de senere år stadig har været dalende, ligesom også foreningens kursus har haft for ringe tilslutning. Man har nu opløst foreningen; men det er jo håbet, at »Dansk Forening for Skole og Hjem«, som blev stiftet på et møde i Odense den 7. sept. d. a., skulde optage den gamle forenings opgaver, men forhåbentlig ved en langt større tilslutning af forældre, lærere og lærerinder blive i stand til på en mere virkningsfuld måde at kæmpe for det grundtvigske skolesyn. Mange af jer, som læser dette, vil sikkert finde glæde i at være medlem af den ny forening, og jeg vil da håbe, at I hver i jeres egn vil finde lejlighed til at lære foreningens arbejde at kende.

Fra 8. til 12. sept. havde vi et ganske ejendommeligt møde her. Det var kvækernes internationale kongres. Omkring 60 kvækere fra en halv snes forskellige lande mødtes her; der var ca. 20 englændere, en halv snes amerikanere, 4 tyskere, 4 svenskere, 1 franskmænd, 8—9 danskere; enkelte andre nationaliteter var repræsenterede. Dette møde må jeg vist have lov at vende tilbage til i næste årsskrift; det var for deltagerne et meget betydningsfuldt møde, for de få af stedets folk, som kunde følge det, en uforglemmelig oplevelse.

Fra 25. til 28. sept. holdt vi vort store efterårsmøde. Ordførerne var: Jørgen Bukdahl, Lars Bækhøj, Knud Fabricius, Uffe Grosen, Halvdan Helweg, Johannes Monrad, Niels Petersen og Johannes Novrup. Der blev læst op af Chr. Demuth og fru Demuth, Th. P. Hejle og Bo Rud.

Med dette møde sluttede så skoleårets gerning. Nu i oktober, da dette skrives, forbereder vi næste skoleår; vi venter 106 karle til november, og vi længes efter et arbejde mellem dem og for dem.

Den internationale kvækerkongres.

Til slut vil jeg bede jer alle modtage lærerkredsens og lærerhjemmenes bedste hilsen med ønsket om en god jul.

Eders hengivne

Uffe Grosen.

En Hilsen.

Naar dette Aarsskrift kommer ud til de gamle Elever, er min Kone og jeg ikke længere at finde blandt Lærerpersonalet ved Vallekilde Højskole. Vi har vovet Springet og overtaget en mere selvstændig Gerning.

Jeg føler Lyst til i den Anledning at bede om Lov til i Aarsskriftet at sige Tak for den Tid, som jeg har haft i Vallekilde. Først og fremmest gælder det naturligvis Fru Grosen og Grosen, uden hvis Opfordring jeg aldrig var kommet dertil; dernæst den øvrige Lærerkreds, som vi altid har haft det bedste Forhold til, og andre Venner i Vallekilde, som vi har haft stor Glæde af at lære at kende og at være sammen med. Men ikke mindst vil jeg takke Eleverne fra de 11 Hold, som har været paa Vallekilde Højskole i min Tid. Alt i alt har jeg haft saa lærerige og lykkelige Aar i Vallekilde, at jeg altid vil have de bedste Minder derfra.

Det er med noget Vemod, jeg forlader Arbejdet ved Højskolen, men af forskellige Grunde mente jeg det rigtigst at sige ja til Opfordringen om at tage et Arbejde op her paa Egaa Efterskole, selvom det er af en nogen anden Art end Højskolearbejdet. Det er mit store Haab, at Forbindelsen med Højskolen, og særlig den i Vallekilde, maa blive bevaret, og jeg er glad for, at jeg har lært den danske Højskole saa meget at kende, at jeg i mit Arbejde kan pege paa den og derved maaske gøre den tillokkende for en Del unge, som ellers ikke vilde have Interesse for den. En Efterskole er ikke en Højskole, men heller ikke blot en Afslutning paa Børneskolen; den er en særegen Skoleform, men maa gerne være et Mellemled, saa den bliver en Slags Forskole til Højskolen.

Samtidig med denne lille Takkehilsen vil vi gerne sende en Indbydelse til Vallekildeelever paa Aarhus-egnen. Vi vil gerne prøve næste Aar at holde Vallekildemøde her paa Egaa Efterskole Søndag d. 3. September Kl. 14. Det bliver bekendtgjort i Bladene antagelig Tirsdagen før, men vil iøvrigt forme sig omtrent som sædvanligt. Annonceringen finder kun Sted een Gang, saa vi beder om, at eventuelle interesserede vil minde hinanden om Dagen. Vi haaber paa god Tilslutning og et fornøjeligt Samvær.

Egaa Efterskole, Hjortshøj St., 8. Okt. 1938.

Karin og Tage Dybkjær.

Vallekilde.

I ungdomsdagen vi suger ind
af liv og lære, af sol og vind,
vi følger slægternes gavn og ry
og øver idræt til kræfter ny.

Et væld af glæde, et fond af fred
i livet følger med vore fjed;
det er Guds manna fra himlen ned,
som vi kan trives og næres ved.

Af minders rigdom vi har en skat,
som vi bevarer ved dag og nat,
den kan ej ældes, ej røves os,
den lever evig — vor strid til trods.

Du Vallekilde, dyrebare sted!
De minder vil jeg altid gemme,
som knytter sig til denne plet:
Til egnen, kirken, Hytten her,
til skolen jo dog nok især,
til livet, som jeg leved' dér,
— og alle mine venner,
— til jer min tak jeg sender!

Bodil Lange.

Det sælsomme skib.

Der ligger et skib for anker
ved *frihavnens* blanke spejl.
Snart sætter det kurs mod østen
for fulde sejl.

Den snække som helbefaren
på tidernes folkehav
tør trodse dets skumle vælde,
fuldmanges grav.

Ti styrmanden er den samme,
som tæmmet den vilde sø,
da vennerne hans i rædsel
var ved at dø.

Ved toppen af masten vajer
det skinnende hvide flag,
og blodrøde korsdugs klæde
har *skibet* bag.

Gud signe den gode snække,
så frit den kan stævne frem
med evighedslys forude
og fred i gem.

Lyksalig hver sjæl, som valgte
at gå i det skib om bord
og drage de mange efter
ved *livets ord*.

Da éngang, når uvejrstormen
omsider får løjet af,
med undren de vil da skue,
hvad Gud dem gav.

Ja, når så den gode snække
vil glide i sidste havn,
skal takkende hjerter prise
vor Herres navn.

Ingeborg Olrik.

Blandede meddelelser.

Bogen »Fra Vallekilde folkehøjskole« trykkes i 3400 eksemplarer.

Medlem af »Vallekilde folkehøjskoles lærlingeforening« kan enhver blive, som i årligt bidrag til foreningen betaler mindst 2 kr. (for hver 2 kr. indtegnet årsbidrag tilsendes et hæfte af årsskriftet). Vedkommende vil da først i december af kassereren få årsskriftet »Fra Vallekilde folkehøjskole« tilsendt på postopkrævning. *Forandring af adresse må meldes til kassereren, frk. Karen Nielsen, Vallekilde, inden hvert års 1. sept.*

Mod indsendelse af 1 kr. i frimærker, d. v. s. halv pris, kan ældre årgange af årsskriftet fås hos kassereren.

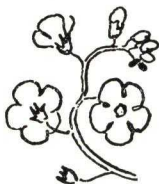
Et fællesmøde for alle forhenværende lærlinge (*elevmøde*) afholdes her ved folkehøjskolen hvert år *den tredje søndag i juli*. Mange af deltagerne kommer den foregående lørdag aften. *Tæpper, lagener og håndklæder må medbringes til mødet*. Nogle kan måske også let medbringe et telt.

Efterårsmødet 1939 afholdes i de 4 dage søndag—onsdag den 24.—27. sept. Alle er velkomne til mødet. De, der ønsker at overnatte her ved nævnte lejlighed, må selv medbringe sengeklæder og håndklæder. Der holdes *ikke* lørdag den 23. sept. nogen særlig sammenkomst for gamle elever.

Vi gør opmærksom på de i årsskriftet 1936 omtalte bøger om Vallekilde højskoles historie. I de forløbne år er over halvdelen af bøgerne solgt. Prisen er ganske lav. Bestilling på bøgerne indsendes til Vallekilde højskole.

Lokale elevmøder vil i 1939 blive holdt følgende steder: *Hjørring* sidste søndag i august, *Egå efterskole* (ved Århus) første søndag i sept. (se Dybkjærs indbydelse andetsteds i denne bog).

Skolen får helt eller delvis frit tilsendt et stort antal dagblade, ugeblade og tidsskrifter. Vi påskønner denne imødekommenhed og takker derfor.

Eleveholdene.

Vinterholdet 1937—38.

Aksglæde, Erik, Fagstedgaard, Korinth St.
 Andersen, Gunnar, Lundstorp, Tjæreby St.
 Andersen, Jens, Chr., Aars.
 Andersen, Peter Vagn, Grønnegaard, Falling St.
 Augustinussen, Lars Peter, Smidstrup, Hvalsø St.
 Arentsen, Troels, Jerslev, Jylland.

Bang, Ejnar, Aarslev, Randers.
 Bjerre, Jens, Engsnapgaard, Holstebro.
 Bæk, Ejlif, Lavdal, Jerslev, Jylland.

Christiansen, Erik, Sortkildegd., Ordrup, Kr. Saaby.
 Christiansen, Gunnar, Bønsvig Mark, Præstø.
 Christiansen, Povl, Terslev Overdrev, Haslev St.
 Christensen, Christian, Aaderup By, Næstved.
 Christensen, Aage Emil, Trøstrup, Vildbjerg.
 Christensen, Herman, Søstrup, Holbæk.
 Christensen, Nis, Hønsnap, Tørsbøl St.

Danielsen, Daniel, Nakke, Nykøbing Sj.

Frandsen, Hans, Holmgaard, Havrebjerg St.
 Fransen, Knud, Aarupgaard, Fjerritslev.

Hansen, Hans, Gultentorp, Gug, Aalborg.
 Hansen, Jens Wattson, Vellinge, Otterup St.
 Henriksen, Kristian, Onsved, Krogstrup.
 Henriksen, Orla Vagn, Hjortsvang St.

Jacobsen, Otto, Lillebæk, Magleby, Klippinge.
 Jensen, Frede Ejlif, Skredegaarden, Karise.
 Jensen, Frode, Vallensved, Fodby St.

Jensen, Gunnar, Stenhøjgd., Hedsbjerg, Firhøj St.
 Jensen, Hans, Lausbøllegaard, Askov, Vejen St.
 Jensen, Henrik, Bregningegaard, Eskebjerg St.
 Jensen, Holger, Sdr. Esp, Tim St.
 Jensen, John Harry, Dyngby, Boulstrup St.
 Jensen, Karl A. Drøjdahl, Lomborg, Ramme St.
 Jensen, Kristen, Sdr. Mark, Gudum, Bur St.
 Jensen, Tage Martin, Biltris, Kr. Hyllinge.
 Jensen, Thorkild, Bjergby, Mørkøv St.
 Jensen, Tormod, Bakkerup, Knabstrup St.
 Jeppesen, Jørgen, Galdebjerg, Eskebjerg St.
 Johansen, Søren Ranch, Grove, Havndal.
 Jørgensen, Henning, Dyr lægeboligen, Snesere St.
 Jørgensen, Poul Geert, Sneseregaard, Snesere St.

Kjær, Svend Hedegaard, Ørting St.
 Klausen, Ingvar, Kovstrupgd., Mønsted, Viborg.
 Klausen, Niels Peter, Kovstrupgd., Mønsted, Viborg.
 Knudsen, Ejnar, Fremmelev, Lunde St., Fyn.
 Kristoffersen, Niels Ebbesen, Hustedgaard, Veerst St.

Larsen, Frede, Stubberup, Fakse.
 Larsen, Johannes, Salby, Mesinge St., Fyn.
 Laursen, Christian Bach, Lem, Skive.
 Laursen, Karl, Enghavegaard, Ladby St.
 Lundsgaard, Niels Høj, Ørbæk St.

Madsen, Charles Peder Oluf, Tyvelse, Vrangstrup.
 Madsen, Tage, Hvilehøjgaard, Skibby.
 Matthiesen, Knud, Bjernede, Fjenneslev.
 Mathiesen, Poul, Tryggevalde, Haarlev St.
 Meldgaard, Thomas, Aakjær, Skive.
 Mikkelsen, Anton, Vestbirk.
 Mikkelsen, Jakob, Vestkær, Ølgod St.
 Mikkelsen, Peder, Gylling, Ørting St.
 Mortensen, Robert William, Smedegaard, Snejbjerg,
 Herning.

Nielsen, Anders, Ny Krumstrup, Ringe St.
 Nielsen, Børge, Højby Brugsforening, Lejre.
 Nielsen, Harry Howland, Haarup, Brædstrup St.
 Nielsen, Henry Gros, Skibby.
 Nielsen, Herluf, Brogade 15, Klemens St., Bornh.

Nielsen, Jens Jørgen, Præstagergd., Vester Broby, Sorø.
 Nielsen, Martin, Skivum, Vægger St.
 Nielsen, Niels Markus, Oldrup, Hundslund St.
 Nygaard, Aage, Lem St.

Olsen, Heie, Tarup, Dyssekilde.
 Olsen, Oskar Evald, Engeslevmagle, Skelskør.
 Ottosen, Steffen, Vandamgd., Maltbæk, Vejen St.

Pedersen, Svend Evald, Lystrup St.
 Petersen, Anders, Spandet, Arnum.
 Petersen, Frede Borre, Bangshavevej 17, Maribo.
 Petersen, Kjeld, Ammendrup, Helsingø.
 Povlsen, Morten, Solbjerg, Mors.

Rasmussen, Arne, Strandvejen, Kolding.
 Rasmussen, Arne, Møllehøj, Frøslev, Storehedinge.
 Rasmussen, Harry, Lunde, Lunde St., Fyn.
 Rasmussen, Jens A., Faarup, Thorsager St.

Simonsen, Asger, Serritslev, Brønderslev.
 Skovgaard, Helge, Rye, Gørlev St.
 Slots, Frode, Nekselø, Føllenslev St.
 Sørensen, Aage, Lindet, Vesterlund St.
 Sørensen, Kristian, Lindet, Vesterlund St.

Vanghøj, Arne, Gaskær, Jørlunde, Slangstrup St.
 Vestergaard, Sigurd, Kjeldbjerg, Skive.
 Westh Henning Baasegaard, Baasegaard, Hasle, Bornh.
 Vinsten, Povl, Bellingø St.
 Voigt, Ejvind, Vig St.

Øster, Olaf, Pilemark, Samsø.

Sommerholdet 1938.

Andersen, Elisabeth, Sømandshjemmet, St. Annæ Plads 20,
København.

Andersen, Helga Villemoes, Skovgaard, Braade.

Andersen, Karen Hjort, Røgen, Sporup.

Andersen, Signe, Højbjerg, Rødkjærsgade.

Bentsen, Karen, Siddinge, Vig.

Bie, Erna Lindstrøm, Ørrikslev, Hovedgaard.

Boy, Karen Marie, Gundestrup, Grevinge, Sjæll.

Christensen, Anna Mette Møller, Torvegade 6, Brande.

Christensen, Herdis, Hornum, Rask Mølle.

Christensen, Johanne, Stampehøj, Dybe, Bonnet.

Christensen, Mette, Sdr. Andrup, Ramsing.

Christensen, Tinne, Agersnap, Ølgod.

Dahl, Mette, Yttrup, Roslev.

Dalby, Kristine, Agerbæk, Mejrup, Holstebro.

Dinesen, Valborg, Egeslevmagle, Skelskør.

Eliassen, Gudrun, Nr. Hyllinge, Kirkehyllinge.

Eriksen, Grethe, Hvirring, Flemming.

Fink, Anna, Brændstrup, Gram.

Gad, Dorthea, Hejsel, Rabsted.

Gyldenkerne, Gudrun, Veigaard, Svogerslev, Roskilde.

Hansen, Ellen, Sdr. Kirkeby, Egebjerg, Falster.

Hansen, Julie, Øster Rindom, Ringkøbing.

Hansen, Else, Stenbrudsgaard, Nexø.

Hansen, Elly, Byskov, Eskildstrup, Falster.

Hansen, Ethel, Hyldager, Errindlev, Lolland.

Hansen, Frida, Højskolehjemmet, Egtved.

Hansen, Helene Pille, Sdr. Alslev, Egebjerg, Falster.

Hansen, Karen, Abildgaardsgade 30¹, Kbhvn. Ø.

Hansen, Martha Bonde, Findinge, Espe.

Helligsøe, Kathrine, Ørum, Dagaard.

Hemmingsen, Gerda, Nr. Frenderup, Stege.
 Henriksen, Esther, Aarslev, Aarslev St.
 Holm, Ruth Grethe, Sanatorievej 29, Silkeborg.
 Horsted, Emma, Stilbjerg, Filskov.
 Hougaard, Anna Margrethe, Skovshoved, Skive.

Iversen, Minna, Søndergaard, Kollemorten.

Jacobsen, Krista, Koed, Kolind St.
 Jensen, Ella, Toksværd, Holme Olstrup.
 Jensen, Gunild, Godthaab, Randersvej, Hobro.
 Jensen, Helga, Agergaard, Vesterlund St.
 Jensen, Kristine, Haagerup, Højrup.
 Jensen, Linda Secher, Brasted, Støvring.
 Jensen, Maren, Tvilstedgaard, Pandrup.
 Jespersen, Hedeveg, Ourupgaard, Nykøbing F.
 Joensen, Johanna M., Mikines, Thorshavn, Færøerne.
 Jørgensen, Edle Hørby, Brugsforeningen, Flauenskjold.
 Jørgensen, Maren Sigsgaard, Kaas St.
 Jørgensen, Marie, Vester Hæsinge.
 Jørgensen, Karen, Bispegaarden, Lejre.

Kallesøe, Maren, Overgaard, Fabjerg, Lemvig.
 Kjærgaard, Asta, Østergaard, Billund.
 Knudsen, Dagmar, Hastrup, Præstø.
 Knudsen, Ingeborg, Lille Karleby, Kirkehyllinge.
 Kragholm, Bente, Hannæs Andelsmejeri, Vesløs.
 Kristiansen, Erna, Sorring, Toustrup.
 Kristensen, Edith, Hæstrup.
 Krogh, Betty, Askildrup, Randers.
 Krogh, Karen Marie, Solbjerg, Mors.

Larsen, Anna, Overgaard, Sdr. Draaby, Mors.
 Larsen, Mary, Sierslev, Store Hedinge.
 Larsen, Marie, Børglum, Vraa.
 Lassen, Gudrun, Falde, Vilsted.
 Lauridsen, Ingrid, Østergaard, Lyhne, Ølgod.
 Lauridsen, Karen, Foldkjær, Ulfborg.
 Lavridsen, Elna, Ravnholdt, Veerst St.
 Løkkegaard, Kirstine, Nygaard, Stauning, Skjern.

Madsen, Else Meinche, Kolind St.

Madsen, Inger, Vallebjerger, Vallekilde.
 Madsen, Ingeborg, Allesø, Odense.
 Matthiesen, Valborg, Thorslykgrd., Avnbøl, Sundeved.
 Meir, Gerda, Tilst, Mundelstrup.
 Møller, Karen, Purkær, Pandrup.
 Møller, Petra, Hinnerup, Roslev.

Nielsen, Anna Kristine, Serup, Lemming.
 Nielsen, Dagny, Spragelse, Herlufmagle.
 Nielsen, Else, Trøjborg, Pandrup.
 Nielsen, Esther, Serridslev, Tvingstrup.
 Nielsen, Kirsten Hesselbjerg, Hesselbjerg, Flemløse.
 Nielsen, Lilje, Øhmgaarden, Roskilde.
 Nielsen, Marie, Sønder Vraa, Vraa.
 Nielsen, Sigrid, Særmark, Holsted.
 Nielsen, Sinne, Tvis St.

Olsen, Alice Flink, Odensegade 11^a th., Kbhvn. Ø.
 Olsen, Gerda, Istebjerggaard, Kalundborg.
 Olsen, Jenny, Sørbymagle, Slagelse.
 Olsen, Mary, Bredsten, Vejle.
 Overgaard, Ingrid, Thorup, Solbjerg, Mors.

Pedersen, Astrid, Tudvad, Vejle.
 Pedersen, Dagny, Tøndeskov, Rynkeby.
 Pedersen, Gudrun Elisabeth, Anlægsvej 9, Dybvad.
 Pedersen, Inger Hedegaard, Kragkærgaard, Ørting St.
 Pedersen, Kirsten, Sølt, Gislev.
 Pedersen, Magda, Thorum, Roslev.
 Pedersen, Poula, Stubberup, Martofte.
 Petersen, Martha Bruus, Egaa, Hjortshøj.
 Poulsen, Esther, Stubberup, Skelskør.

Rasmussen, Annalise Bødker, Geding, Mundelstrup.
 Rasmussen, Bodil, Katbjerg, Mariager.
 Rasmussen, Karen Elsebeth, Lindholt, Sevel, Vinderup.
 Rasmussen, Kirstine, Testrupgaard, Maarslet.

Simonsen, Else, Thorsted, Ulfborg.
 Simonsen, Marie, Roe, Ans-By.
 Skovgaard, Inger, Byledsgade 49, Rønne.
 Søgaa, Aase, Svanholm, Asnæs St.

Søndergaard, Asta Nederby, Ø. Jølby, Erslev, Mors.
 Sørensen, Asta Lykke, Kiersing, Esbjerg.
 Sørensen, Kamma, Lund, Mølby St.
 Svenningsen, Elin, Kunnesgaard, Vejby, Brodal.

Thomsen, Anna Riis, Bakkelund, Grønbæk.
 Thomsen, Mette Kristine Høj, Strudvad, Janderup.
 Thomsen, Sofie, Baadsgaard Mark, Højslev.
 Thomsen, Thora, Ejby, Ll. Skensved.
 Thorhauge, Grethe, P. Hjort, Aalbæk St.
 Timmermann, Anne, Branderup.
 Timmermann, Karen, Vellev, Ulstrup, Jyll.
 Trier, Anna, Fjordgaard, Svinnige.
 Tronhus, Birgitte, Svenstrup, Jyll.
 Tychsen, Dagny Bonefeld, Højvang, Broager.

Wittrup, Ingeborg, Sørup, Støvring.
 Wittrup, Nanna, Sørup, Støvring.

Østergaard, Sigrid, Grætrup, Roslev.

Lærlingebesøget paa Vallekilde Folkehøjskole. 1937–38

	Vinter	Sommer	Ialt
Fra København	—	3	3
— Københavns amt	—	1	1
— Roskilde amt	3	6	9
— Frederiksborg amt	7	—	7
— Holbæk amt	12	7	19
— Sorø amt	7	3	10
— Præstø amt	10	5	15
— Odense-Assens amt	6	4	10
— Svendborg amt	3	5	8
— Maribo amt	1	5	6
— Ålborg amt	4	5	9
— Hjørring amt	3	9	12
— Viborg amt	5	13	18
— Thisted amt	2	5	7
— Århus amt	5	8	13
— Skanderborg amt	2	4	6
— Randers amt	4	5	9
— Ribe amt	4	5	9
— Ringkøbing amt	7	12	19
— Vejle amt	3	8	11
— Haderslev amt	—	2	2
— Åbenrå amt	1	—	1
— Tønder amt	1	1	2
— Sønderborg amt	—	2	2
— Bornholm amt	2	2	4
— Færø amt	—	1	1
Ialt.....	92	121	213

Regnskab for Vallekilde folkehøjskoles elevforening

10. juli 1937—13. juli 1938.

Indtægt.		Udgift.	
Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Kassebeholdning 10. juli 1937	4899	Trykning af årsskriftet	2824
Medlemsbidrag	5872	Porto	1266
Salg af årsskrifter	22	Forsendelse fra København	70
Renter	178	Bestyrelsens rejseudgifter	12
Salg af Povl Hansens bøger	60	Kassererens løn	275
		Understøttelse til elever	1640
		1 laurbærkrans	25
		Bidrag til skolens klaver	300
		Kassebeholdning 10. juli 1937	4621
	11034		11034
	26		26

Regnskabet er gennemgået og fundet rigtigt, kassebeholdningen var tilstede.

Særslev d. 14 juli 1938.

Aksel Fredslund.

Hans Trier Hansen.

INDHOLD:

	Side
<i>Uffe Grosen</i> : Folkehøjskolens sangbog.....	3
<i>Niels Petersen</i> : Mennesket.....	16
<i>H. Helweg</i> : Det kristne menneske i verden.....	26
<i>Adia Frost</i> : En Helt.....	37
<i>Ragnhild Bonde</i> : Omkring »Hemmabyarna«.....	45
<i>Tage Dybkjær</i> : Vort Forhold til Kulturværdierne.....	54
<i>Kr. Killemosen</i> : Vort folkelige ungdomsarbejde.....	61
<i>Valdemar Nielsen</i> : Thorvaldsen.....	71
<i>Uffe Grosen</i> : Fra Vallekilde folkehøjskole.....	86
<i>Karin og Tage Dybkjær</i> : En Hilsen.....	112
<i>Bodil Lange</i> : Vallekilde.....	114
<i>Ingeborg Olrik</i> : Det sælsomme skib.....	115
Blandede meddelelser	117
Elevholdene. Vinterholdet 1937—38	119
— Sommerholdet 1938	122
Læringlebesøget paa Vallekilde folkehøjskole.....	126
Regnskab for Vallekilde folkehøjskoles elevforening.....	127

